

SEBESTYÉN GYULA

**MOSOLYGÓ
BALATONI EMLÉKEK**

*Mosoly nélkül
félisten is lehetsz,
egész ember soha.*

Budapest, 1935

Az Athenaeum irod. és nyomdai rt. nyomása

A kiadásért felelős: Dr. Sebestyén Gyula

DR. VITÉZ JÓZSEF FERENC

kir. herceg Őfenségének, a Balatoni
Társaság országos elnökének hódol-
latteljes tisztelettel ajánlja
helyettes elnöke

a szerző

TARTALOM.

Az anekdota műhelyéből.	
— Emlékezés Gyulai Pálra —	11
1 — 2. Emlékezés néhai József kir. herceg őfenségére	
I. A makrapipa.....	29
II. A fapohár	30
3. Mese a kis hadiárváról	30
4—6. Rákosi Jenő Szepezden	
I. A Balaton legnagyobb dicsérete ..	31
II. Arckép arc nélkül	32
III. Balatonszépe	33
7. A világszép Csukról.....	33
8. Féleszű építkezés	34
9. Csodálatos berkenyefa Szepezden.....	34
10. Györy Mike tihanyi tréfája.....	35
11. Krokodilus a Balatonban.....	36
12—15. A Badacsonyi Kéknyelű négyféle dicsérete	
I. A magyar darazsak dicsérete	37
II. A római seregélyek dicsérete.....	38
III. A Szentírás dicsérete.....	39
IV. A pécsi kiállítás dicsérete.....	40
16. Ez is csillagászati ismeret?.....	41
17—18. Badacsonyról Debrecenben	
I. Szőlőhegy-e a homokbucka?.....	41
II. Könyves Tóth Mihály megállapítása	42
19—20. Köveskáli nemzetes úr Bécsben.....	42
I. A világkiállításon.....	43
II. Az operában	43

21.	Eötvös Károly utazása az Adrián	44
22.	Családi képtárból	44
23.	Valóságos akasztófa-humor.....	45
24.	Ha Sobriék gyóntak.....	45
25.	Az almádi-i csárda.....	46
26—27.	Mógor kutyabőre. I —II.....	47
28—30.	Lóczy-émlékek	
	I. Ha kiszárad a Balaton.....	49
	II. Ha beiszapolódik a Balaton.....	50
	III. A Balaton mű-vulkánjai.....	50
31 — 33.	A Balatoni Vasút ügye	
	I. Küldöttség Darányi Ignácnál	51
	II. Minisztertanács Kossuth Ferencnél.....	53
	III. Kossuth Ferenc rendelete	54
34.	Petőfi ismerősei Zánkán.....	55
35.	Petőfi és a Balaton	57
36—37.	Petőfi feleségének balatoni emléke	
	I. Szendrey Julia keszthelyi szülőháza	59
	II. Az eltűnt menyasszony	61
38.	Az arácsi per.....	62
39.	Papramorgó.....	63
40.	Vaszary-émlék.....	65
41.	Herczeg Ferenc Badacsonyban.....	66
42.	Cholnoky tihanyi tréfája.....	66
43.	Cholnoky villatelke	67
44—46.	Darnay-émlékek.....	
	I. Az egyik sarkantyú.....	68
	II. Mi az egy százalék Sümegen?.....	69
	III. Moltke-kézirat.....	70
47.	Kozmáék gombai pincéje.....	71
48.	Ittak a medve bőrére	72
49.	Ez is magyar vértünk.....	74
50.	ítélt a Bach-huszár	75
51.	Ki a falu első embere?.....	76
52.	Herman Ottó csodálatos látása.....	77
53.	A somogyi ökör esze.....	79
54.	Szent igazság.....	79
55.	Milyen mély a Balaton?.....	80
56.	Emlékezés herceg Festetics Taszilóra.....	81
57—58.	A Füredi Játékszín.....	81
	I. Csödült a közönség	82
	II. A megmaradt oszlopok.....	83
59.	Szűzbeszéd	85

60.	A csodadoktor levelibékája.....	86
61.	A Balaton legnagyobb baja.....	87
62.	Homérosz Monoszlón.....	88
63.	Vörösmarty vívótanár	90
64.	Fizika falun.....	91
65.	Attila a hunok vezére.....	91
66.	Aranykor.....	92
67.	A nagy istencsapás	92
68.	Miért nem fürdött meg Hamilcar a Balatonban?	93
69.	Szinyei Merse Pál Fonyódon	94
70 — 73.	Az öreg Ferenc kocsis emlékezete	
	I. A magyar kocsis	95
	II. Sokallt borraivaló	96
	III. Ferenc elkeseredése	97
	IV. A Kolláncs lónak lelke volt.....	97
74.	A vigánti szamár-pecsenye.....	98
75.	Nyelvrozsda.....	100
75.	Gold szabó szónokolt.....	102
76—80.	Agyafúrt parasztok	104
	I. Az öklömnyi paraszt.....	104
	II. A nagydarab paraszt	105
	III. Megszégyenült iskolai ismeret	106
	IV. Csúffátett állami pincemester	107
	V. Néhány fészek fülemile.....	107
81.	A szesz, must, cukorrépa stb.....	108
82.	Ékes távirati stíl.....	110
83.	Haldokló vincellér.....	110
84.	Meghótt Darányi	111
85.	Az én cudar ősöm.....	111
86.	Hadimilliomoséknál	112
87.	Zsidó szavak Szepezden.....	112
88.	Az ötödik világrész neve	113
89.	Igazságos felezés.....	113
90.	Éltek-e itt gyásmagyarok?.....	114
91.	Gárdonyi-emlék	115
92 — 95.	Népi szójátékok	
	I. A lepipált Olcsó János.....	116
	II. Amely őszben meghalunk.....	116
	III. A hegy esdi kakaskukorékolás	116
	IV. »Igyék, aki ráér!«.....	117
96.	Százévesek egyesülete.....	117
97.	Példás gyermeknevelés.....	118
98.	Moslék.....	119

99-100 Ki volt Saáry István?	
I. A hamutartója	120
II. Hires szarvasfogatja.....	121
101. Tüzes Dávid.....	123
102. Bizay, a nemzet bárója	126

FÜGGELÉK.

I. *BESZÉDEK.*

1. Petőfi veszprémi emléktáblája előtt. 1913 március 15.....	133
2. Köszöntő a Keszthelyi Helikoni ünnepek la- komáján. 1921 július 2.....	135
3. Részlet a balatonfüredi Jókai-emlék leleplezé- sénél mondott beszédből. 1925 szept. 13.	137
4. Jánosz Gusztáv veszprémi emléktáblájának leleplezésénél. 1928 május 28.....	142
5. Endrődi Sándor alsóörsi nyaralója emlék- táblájának leleplezésénél. 1929. aug. 15	146
6. Részlet a Balatoni Társaság balatonföldvári kiállítását megnyitó beszédből. 1933. aug. 6	149
7. Mauzóleumot Bacsányinak! Levél a Petőfi- Társaság 1934 május 10-i tapolcai ünnepe alkalmára.....	153

II. *TANULMÁNYOK.*

1. Haláltalan Detre Keszthelyen született	157
2. Kál fia Vér-Bulcs honfoglaló vezér szállás- birtoka a Balaton mellett.....	161
3. A Balatonvidék Árpád-kori énekmondói	166
4. A Balaton pantheonja.....	169

AZ ANEKDOTA MŰHELYÉBŐL.

— *Emlékezés Gyulai Pálra.* —

E könyv címének láttára sok tudós fejét csóvál. Mások meg kérdezik, hogy a szerző azonos-e azzal a komor öreg úrral, aki a magyar monda-világot a turáni népek művelődésének hajnaláig felkutatta? Kutatta a ma már ritkuló átalkodot-tak kitarásával legalább negyven esztendeig. Is-mét mások arra lesznek kíváncsiak, hogy a szerző lehet-e azonos azzal, aki évszázados meddő kísérletezés után a hun-székely rovásírás két-ségbe vont hitelességét a hazai és külföldi táma-dókkal szemben végérvényesen megállapította, — a legrégebb és leggazdagabb bolognai emléket fölfedezte, kigyózó írását felismerte és elolvasta, — az 1515-iki konstantinápolyi feliratot ai világ-hírű dán Thomsen Vilmosnak megfejteni segí-tette, — továbbá az etruszk, ó-itál, ó-görög, ó-török bustrophedon (kigyózó írás) eredmény-telenül kutatott titkát a székelyföldi páros rovás-sokon megtalálta? Eh, az merő lehetetlenség, hogy aki a nép mai karácsony-újévi regöseinek ajkán a pogánykori magyar regösök téli napfor-

dulati állatbőrös újévi játékainak kilencszázéves emlékeit fölismerni tudta, agysorvasztó kutatásai közben pedig egy néptudományi folyóiratot töredelmes munkával huszonegy évig szerkesztett, az most vidám arcot ölt és mosolygó adomáinak százait mondja el nekünk.

Ha mégis akad érdeklődő, aki a könyvet elviszi és olvasni kezdi, arra annyi meglepetés vár, hogy ámulatát köteles vagyok az itt következő tájékoztatóval megelőzni. Igazolnom kell, hogy nagy professzoraim — Gyulai, Beöthy, Heinrich, Budenz — műhelyéből nemcsak a nemesérckeresés bányászcsákányát és az irodalmi harcok félelmetes öklelőfáját, hanem a fagyos észbeliség mögött didergő jókedv csörgős sapkáját is magammal hoztam.

I.

A magyar irodalomra Gyulai, a németre Heinrich, az esztétikára Beöthy, a rokonépek őstörténetére Budenz oktatott. Mikor a kezük alól kezdtem kiöregedni, az a szerencse ért, hogy Gyulai és Heinrich megbízott az engedélyezett modern filológiai szeminárium szervezésével. Kaptam Cserni Ernő piarista tanárjelölt személyében segítséget, egy nagy udvari helyiséget, hosszú asztalt, székeket, függőlámpát és üres könyvespolcokat. Az utóbbiakkal kapcsolatban folyószámlát lehetett nyitattatnom a könyvkereskedésekben.

Közben tanulmányoznom kellett a külföldi egyetemek e nemű intézményeinek mibenlétét, így jutottam el aztán (félek kimondani) egy tucat teáscsészéig, egy cukortartóig és egy

rumosüvegig. A szamovárt, cukorcsiptetőt és kanalakat Komfy pedelus ígérte be, mert a feleségének a közeli Kecskeméti-utcában csinos kávémérése volt.

Mikor aztán a könyvespolcok már teltek, következett az ünnepélyes megnyitás. Erre kollégáim tanácsára csak Gyulait hívtam meg. Noha az időpont egyik délutáni előadásának végére esett, tiszteletünkre a Kisfaludy-Társasági elnöklések egyszerű fekete díszmagyarját öltötte fel. Nyilván erre célzott, mikor belépett és gúnyolódni kezdett:

— Tudják, azt hittem, hogy a sajtó is képviselve lesz.

Az üdvözlő és tájékoztató beszédet, rövidre fogva, én mondtam el. Utána az asztal köré telepedtünk s mire a teát hozták, nekem már jelenenem kellett, hogy vannak-e tárgyaink, amelyeket a tájékoztató szerint időnkénti összejöveteleinken megbeszélünk.

— Igen — szólottam. — Az első kísérleti nyúlunk én jelentkeztem az adomával.

— Helyes! Halljuk! — reccsentett rám Gyulai.

Annak megállapításán kezdtem, hogy a maga valójában mi is hát az adoma? Egy fölelevenített apró emlék érdekfeszítő és meglepően elmés tartalommal. Szóval szájhagyományhoz tartozó gazdátlan epikai termék. Fiatal testvére az avatag mondának. Mindketten hiteles emlékek árulják magukat. Mindkettőnek van is epikai hitele. Ennek védelmére a hagyományt hivatásos őrzői, az énekmondók, verses formában rögzítették meg, sőt azt is szerették hirdetni, hogy a szöveget maga a történet hőse szerezte. Az adoma viszont

gyanús elmésségének hitelességét azzal szereti bizonyítani, hogy történetének hősét, vagy színhe-lyét megnevezi. Ezért fűződött nálunk annyi adoma Mátyás királyhoz, Deák Ferenchez s több újabbkori szereplőhöz, származási helyhez, Kátót-hoz, vagy számos más községhez.

A magát fiatalító adoma azt a téves hitet is keltette, hogy csak ma tudnak bőségesen adomáz-ni. Ez tévedés. Az ókori indiai mesék s az ezópusi görög állatmesék tekintélyes része adoma. Van-nak adomák, amelyek éppen olyan világvándorok, mint a népmesék. Számos ilyen vándor akadt meg nálunk Mátyás király személyén, a rátótiakon s a nép példázódásában szereplő »egyszeri em-berben.

Gyulai az összehasonlító irodalomtörténettel, folklo-re-ral nem sokat törődött. Amit a miszté-riumokról mond, Weinhold kötetében készen találta. A székely balladákat oláh eredetűeknek vitatok ú. n. »Vadrózsa per«-ében sem vett részt. A M. Néprajzi Társaság alapításán akkor fáradó Herrmann Antal mozgalmától sem sokat várt. A tárgy mégis megragadta s teázgatás közben rendkívül érdekes dolgokra térült rá az ő csodálatos, szinte csalhatatlan irodalmi érzéke.

— Magának — szólott — igaza van. Az adoma a szájhagyomány gazdátlan kincséhez tartozik: csakúgy, mint a dal, az ének. Tetszet-tek hallani: nem népdalról, hanem dalról beszél-ek. A népköltési gyűjteményekben nincsenek adomák. Ennek oka az, hogy a nem népi adomát nehezebb megkülönböztetni a népitől, mint a mű-dalt és dallamot a népdaltól. Mondom, ahogy a cigány az urak fülébe muzsikálja népdal-nótáit s az úri társaság hozzá zendíti a nóták népi

szövegét, az úri társadalom éppen úgy kisajátítja a nép kitűnő adomáit is. Szerencsére a népmesének békét hagynak.

— Tudják, miért mondom ezt? A szájról-szájra szálló adoma kötetlen formája miatt. Ahány az adomázó, annyi a forma. Aki bővében van a tárgynak, az adomát kurtán beszéli el; aki szükösködik, az szóáradatával minden tárgyat tönkretesz. A lejegyzők ugyanígy oszlanak meg. Van kurtán lejegyzett tárgy, amelyet a próza epigrammájának lehetne nevezni. Van viszont elbeszéléssé terülő adoma is. Az irodalmi beavatkozás rendszerint kárt csinál. A vicclapok sok adomát megkoppasztanak; a tárcaírók, regényírók viszont ízléstelen méretűekké dagasztják.

Következett az adoma-gyűjtemények, az adomákból készült elbeszélések, regények szapulása. Az irodalmi kritika legnagyobb mestere itt ragyogtatta aztán előttünk szellemét és a tökéletes eligazodás magasabbrendű művészetét. Végül egy alkalmas pillanatban lecsaptam mégis azzal az indítványommal, hogy az anekdotázással és lejegyzéssel is próbáljunk szerencsét.

II.

Gyulai szerint az a legtöbb figyelmet érdemlő adoma, amelynek epikai hitele van, ismerjük létrejöttének, kikristályosodásának történetét. Sőt lehet olyan alkalom is, midőn szellemességünkkel, stíl-művészetünkkel egy-egy apró műremek kialakulásához még jókor hozzájárulhatunk! Élénk szellemű, vidám természetű anekdotázókat az élet is előnyben szokta részesíteni.

Vannak, akik körül az új anekdotáknak buja természete indul meg. Vannak tudós és egyben okos emberek, akik lekicsinylik, gőgösen ott-hagyják a közelükben kipattant pompás ötletet, mosolyra indító értékes adoma-magvat.

— Nos, urak, ilyen tőről szakadt hiteles emlékeket kérek.

Mivel a mester tekintete reám parancsolt, anekdotázni kezdtem:

»A Baross-utca elején *egy* fodrászüzletből éppen kiléptem. Az ajtó előtt (kívülről értem) Gyulai Pál Kozma Andort leckéztette. Nagyon mérges lehetett, mert botjával az aszfaltot erősen bökdöste.

»Ijedtemben megállottam! Észrevettek és én illedelmesen köszöntem.

— Hát magát, uram, miféle szél hordozza erre? — kérdezte Gyulai.

»Itt, a borbélynál voltam.«

— No, hallja! Zalamegyei földije, Deák Ferenc, volt akkora úr, mint maga és mégis maga borotválkozott.

»Oh, kérem, mi otthon, Zalában, nagyon jól tudjuk, hogy a haza bölcsének erre volt oka.«

Gyulai nógatására folytatnom kellett:

»Deák Ferencnek a rosszul megcsinált 1867-es osztrák kiegyezés után nem lett volna tanácsos odatartani a torkát, mikor a magyar borbélynak éles borotva van a kezében.«

Gyulai bölintott s a tanítványokkal együtt nevetett.

— Kezdetnek nem rossz. Folytassa! — szólt és én folytattam.

»Tanáraink engem nagyon szerettek...

— Ohó! — állított meg engem Gyulai. — Uram! Van ennek epikai hitele?

»Igen van! — erősködtem és nyugodtan beszéltem tovább:

»Tanáraink engem nagyon szerettek. Gyulai Pál kivételével egy se vágott még a fejemhez kapuzást.«

Gyulai félelmetesen összeráncolta a homlokát, tanítványai halljukoztak, én pedig folytattam:

»Budenz úr a budai kocsmákban nélkülem már jóízűen vacsorázni se tudott. Beöthyékhez ebédre, Gyulaiékhoz néha vacsorára voltam hivatalos. Heinrichéktől menekültem, mert leányosház volt. Havonta egyszer valamelyik dunaparti nagyvendéglőben mi, tanítványok, a tanárokat vendégeltük meg. Gyulai Pál kivételével ott is voltak valamennyien.

»Egyszer vacsora után több idősebb kollegámmal és tanárainkkal betértünk egy fényes Calvin-téri kávéházba. Néhány asztalnál neszes jogászok borozgattak és billiárdoztak. Midőn a mi nagy társaságunk számára számos asztalt összetoltak, a jogászok még hangosabbakká lettek. A tulajdonos odajött hozzánk és bocsánatot kért, hogy ő ezzel a szilaj elemmel szembehelyezkedni nem mer.

— Merek én, — mondtam; — ha valakit felkér közlök, hogy velem játsszék billiárd-partit. Nyomban ott termett egy szép szál fiú. Bemutatkoztunk s egyben figyelmeztettem, hogy nekem legalább 10—20 előnyt kell adnom egy 30-asra, mert én négy év óta egyetlen játszmát sem vesztettem el. Elfogadta.

A jogászok, filozopterek mind körénk sereglettek. Az első lökése — akarva, nem akarva — gixer volt. A következők komolyan nem sikerültek. Mikor már a posztót is csaknem kiböktem, partnerem lecsapta a dákot és rámmordult, hogy miért akartam bolonddá tenni.

— Azt merted mondani, hogy négy év óta téged senki sem vert meg.

— Persze nem vert meg, — mondtam — mert négy év óta nem billiárdoztam. Tudod, engem a szüleim nem azért küldtek az egyetemre, hogy kocsma- és kávéháztöltelék legyek, hanem azért, hogy tanuljak. Markörgróf! Fizetek!

Egy füst alatt a jogászok is fizettek, aztán csend lett a kávéházban.

— No, — szólott Gyulai — ez már jobb a másiknál, de rosszul tetszett elbeszélni.

— Halljuk a kapupénzt! — zúgták a fesztelen jókedvre hangolt tanítványok.

Gyulai komoly, közömbös arccal adta tudtomra, hogy neki mindegy: akár elmondom, akár nem mondom. Én tehát a középúton akartam ép bőrrel megmenekülni:

— Uraim, nem lehet — szólottam. — A kapupénzt az élet, az adomáknak ez a legnagyobb mestere, még nem fejezte be.

— Befejezte — morogta Gyulai.

— Úgy! Akkor a záradékról majd a kedves professzor úr gondoskodik. Én csak ennyit tudok belőle:

»Az irodalomtörténeti és stílisztikai gyakorlatokon egyszer a Szendrei Névtelenről és feldolgozásairól olvastam. Gyulai »Szilágyi és Hajmási«-ja persze nem került szóba. Az élő szerző — veszemre — megkövetelte, hogy erről is

mondjam el véleményemet. így olvastam aztán arról, hogy az eredetiben és Vörösmarty feldolgozásában a török császár leányát megszöktető magyar rabok közül az, akinek otthon felesége van, a párviadalban elesik: a kimenetel tragikus. Gyulai és a népi ballada-változatok ezt békésre változtatták. Én a pálmát a zordonabb és fenségesebb tragikai változatnak ítéltam oda, noha kétségtelen, hogy Gyulai feldolgozásának népies elbeszélő művészete minden társát magasan túlszárnyalja.

»Ezen vitatkoztunk azon az emlékezetes vacsorán is, amelyen rajtam kívül csak a szerző, veje és leánya volt jelen. Már régen elmúlt éjfél, mikor búcsúztam. Ekkor történt, hogy Gyulai elővette pénztárcáját s a fehér abroszra kiolvasott nekem öt darab krajcárt.

— Íme! — szólott. — A kapupénzt megadom. Legalább nem mondhatja, hogy az én rossz versem pénzébe került.

»Én meg melléje olvastam másik hat krajcárt és azt mondtam, hogy a kapunyitásért éjfél után már tíz krajcár jár.

— De nem tizenegy!

»Óh, — jegyeztem meg — az ötből egyet aranykeretbe foglaltatok Szent György-tallérnak. Nincs ugyan rajta sárkány-viadal, de a Gyulai Pállal való viadal emléke sem utolsó dolog.

»Már a földszinten jártam, midőn Gyulai az emeletről papírba göngyölve ledobott hozzám még öt krajcárt. (Ez az a kapupénz, amelyet az anekdotában majd fejemhez vág.)

»Gyulai pár nap múlva elkérte tőlem az erszényemben külön őrzött krajcárt. Készséggel odaadtam, mert érdekesebb emlékül azt a mogyorófa-

botot ígérte oda nekem, amelyet Arany Jánostól kapott a margitszigeti tölgyek alatt.

»Többszöri szorgalmazásomra már az új ezüstfejű ébenfa-botot is megvettük ... Eddig van, nincs tovább.«

— És az Arany János kis botját még mindig nem kapta meg — tette hozzá Gyulai.

(Később sem tudott megválni tőle. Hagyatékából Aranka leánya lepott meg vele pár sor bizonylat kíséretében.)

... Az *így* átszórakozott első teás összejövettelt azzal az ígérettel fejeztem be, hogy a következőn kértünkre majd mesterünk, Gyulai Pál mutatja meg, hogyan kell anekdotázni.

III.

Gyulai a második teára pontosan megjelent.

Azon kezdte, hogy adomát elmondani szóban és írásban lehet. Ő egyikkel sem élt életében. Ezért most se számítsunk reá. Van azonban egyéb mondanivalója.

Egy adomát elmondani szerinte annyiféleképp lehet, ahányféle az adomázó és a hallgatóság, ahányféle az író és az olvasóközönség. Ez azonban az alkalmazkodni tudó jó adomázókra, az élő szó és toll tudatos művészeire áll. Sajnos, olyan mesterekről még nem tudunk, akik a hagyománynak egy-egy adoma-kincsét prózában éppoly tökéletes, megmásíthatatlan műremekké formálnák, mint ahogyan Goethe a népi Krisztus-legendák egyikének, a Cseresznyének, mesélő, vagy adomázó prózáját megmásíthatatlan kötött beszéddé rögzítette.

Utalt Jókai, Vajda János, Ágai, Bernát Gazsi és mások lejegyzéseire. Közös hibául róttá fel, hogy a nyolc-tizedik számnál már nyilvánvaló, hogy az írók egyéni stílje teszi őket egyöntetűvé. Holott a tárgy különfélesége stílbeli változatosságot még akkor is vonjon maga után, ha az író, vagy előadó az emlékeket saját élményei gyanánt meséli el.

Minden egyéb rapszodikus megjegyzése, kérdésekre adott válasza azt szorgalmazta, hogy az elbeszélő rész rövid, érdekes, érdekfeszítő és ne hosszadalmas, untató és fárasztó legyen, hogy végül a vidám csattanó hatásos és teljes mértékben érvényesülő lehessen. Mert a szellemesség villogása nélkül nincs se jó epigramm, se jó adoma.

Mivel bennünket a lejegyzés művészete érdekelt, a mestert megkértem, hogy mondjon el, mint ahogy előadásaiban már el is mondott, néhány szellemes, vagy nagyon meglepő irodalmi emléket. Mi aztán Petőfi, Tompa és Kerényi példájára egy-egy hallott tárgy lejegyzésével nemes versenyre kelünk.

— Uram! — pattogott Gyulai. — Ez nem olyan egyszerű. Már bemutatott ön három tárgyat. Mind a háromban az én rovásomra szellemeskedett. Ez a helyes. Az adoma elvégre is költői műfaj. Nem ismer más célt, csak a meglepetésszerű szellemességet. Ennek aztán köteles feláldozni mindent: tekintélyt, epikai hitelt, magát az adoma kitermelőjét. Sőt feláldoztatja magát az előadóját is, aki tudva állít valótlant, tisztátalan úton tulajdonít el idegen ékítményt, színt, szellemet csak azért, hogy a hallgatóság mosolyogjon, nevessen, kacagjon. Viszont a hatás ér-

dekében azt az áldozatot is meghozza, hogy a saját zseniális ötletét nagy emberek, híres anekdotázók nevével hozza kapcsolatba. Pulszky Ferencről mondják, hogy egy kitűnő adomáért képes volna még a tulajdon gyermekét is feláldozni. A jó adomázó ismerősei és barátjai köréből szedi az¹ ilyen emberáldozatokat. Napóleonnál mondják, hogy Talleyrand külügyminiszterét azért csapta el, mert rendkívül szellemes, tehát megbízhatatlan ember volt. Szellemeskedő papot és bírót én sem szívélhetek. Tanárban és tanítványban sem valami nagy erény. Ezért az adomázás babérja után önök se nagyon loholjanak.

Gyulai szellemes ember volt. De nem a tanítványi hűséggel lejegyzett tanításban szereplők közül való. Akikkel ő szellemeskedett, azokkal marakodott. Nem az volt a célja, hogy nevetessen, hanem az, hogy bosszantson. A saját igazát mindig úgy bizonyította, hogy a más véleményen levőnek fájjon. A kritikában is megengedhetőnek tartotta a személyeskedést. Előadásaiban gyakran elemezte az angol humort, amely sokszor a kegyetlenségig komoly; de sohasem tette hozzá, hogy a Hogarth-i durvaságig torzuló jókedv sem csapong máshol annyira, mint Angliában.

Szóval Gyulainak adomázó vénája nem volt. Ez azonban nem zárta ki azt, hogy olyan vidám emlékei is ne legyenek, mint amilyen hárommal én már előhozakodtam. Ezért erősködtem, hogy lehet egy teljes hitelű mosolyt keltő emlék olyan irodalmi érték, mint egy hitel nélküli adoma, amelyet művészi formája és szellemessége avat kacagtató műremekké.

Gyulai fölfigyelt. Majd hosszan és szelleme- sen zsémbelt velem. Közben aztán alkalmosze-

rűen és önfeledten árasztotta emlékeit. Jókedvűen távozott körünkből. Megígértem, hogy ha még egyszer szerencsétet bennünket, én már írásban mutatok be néhány Gyulai-emléket.

IV.

Eljött. Mint mindenkor, neszezeve, vidáman nyitott be.

— Uram! Szenior uram! Ma a maga bőrért visszük vásárra.

Ez nekem szólt.

Mielőtt papirosaimat előszedtem volna, jeleztem, hogy bátorításul azokra a műremekekre kell gondolnom, amelyek csonkák, felemások.

— Megcsonkított Milói Vénuszokat ismerek, de Horatiusi felemás szörnyetegeket nem! — zajongta Gyulai.

Bocsánat, — mentegetőztem — én felemás alatt azt is érthetem, hogy Arany János időmértékesen kezdte írni »Toldi«-t és időmérték nélküli színmagyar alexandrinokban folytatta és fejezte be. Petőfi a legreálisabb falusi idillel kezdi a »János vitéz«-t és tündérmesébe tévedt át. Én a feleútig szintén eljutottam, de annak reménye nélkül, hogy a végére érve nem remeket, de egy szép mosolygó emléket írtam.

Olvasni kezdtem »Petőfi és a Balaton« címen azt a szöveget, amely az alábbi »Mosolygó Emlékek« közt a 35. sz. alatt szerepel.

— Hát 'szén remeknek nem remek, de igaznak igaz — ítélkezett Gyulai, aztán jókedvűen rákezdte:

»Akkor történt, amikor még orthologus-neológus háború dúlt a M. Tud. Akadémia nyelv-

és széptudományi ülésein. Az üléseken mindig jelen volt Arany János és Budenz József, de a vitákba egyik sem elegyedett bele. A nagy ágyúk puffogása egyszer mégis megszólaltatta mindkettőjüket. Az első felszólaló Budenz, a Németországból származó zseniális nyelvtudós volt:

— Hádign! (Állítólag a német also: tehát, szerinte »hát igen« szavat fordította így). Hádign, urraim! Én is ászt tarthog, írja mindenchi úty, ahoty peszél. Vagy — hádign — ahotyán a szhó füleügyébe kherül.

Erre aztán a türelmes Arany János is megszólalt:

— Ám legyen! Én majd csak megélek valahogy. De a Budenz úr sorsa nagyon aggaszt engem.«

Midőn ezt, néhány más emlékkal — köztük a Petőfi haragjával — együtt Tóth Béla anekdotakincsének VI. kötetében utóbb közzétettem, Gyulai nemzeti múzeumi hivatalomban meglátogatott és jókedvűen lármázni kezdett:

— Uram, ez mégsem járja. Egy rossz tréfával egyszer arattam az Akadémiában falrengető sikert, s maga most az egészet Arany Jánosra keni.

Súlyos tanukra hivatkoztam, akik valamenynyen azt bizonyítanák, hogy mi ezt így hallottuk és én a szöveget a szemináriumban így föl is olvastam,

Gyulai emlékezni kezdett.

— Úgy van! Igazsága van! Nehogy dicsekvésnek lássék, meg hogy nagyobbat puffanjon, csakugyan Arany Jánost említettem meg magam helyett. Igen, a szellemeskedés romboló hatása rajtam is fogott.

Nos, ez a puffanás jobban megmagyarázza az adoma mibenlételetét, mint Aristoteles poétikája a tragédiáét. Az érdekesítő adoma létföltétele az, hogy a jókedv szolgálatában végtelen szellemes legyen, a tréfa benne robbanjon, puffanjon, fogyasztója pedig nevéssen, kacagjon, pukkadjon. E korlátlanságnak szerencsére van fékje is. Minden jó adoma hivalkodik azzal, hogy megtörtént esetet örökít meg. így aztán a mondák körébe tartozik. Ebből folyólag nemcsak a mondai, hanem még a történelmi hitellel is számolni kell. Hiszen azzal az igénnyel áll elő, hogy higgyék is el. Itt jön aztán tekintetbe az, hogy ki az elbeszélő, az anekdotázó. Szavahihető-e, vagy nem? Veszedelmes stílművész-e, vagy nem? Gyulai Pál műhelyéből én 45 éve kerültem ki s 70 éves jubileumomra írtam le (túlnyomórésztben a betegség gyötrelmeinek enyhítésére írtam le) mosolygó emlékeimet. A másoké csak akkor érdekelt, ha hitelüket biztosra foghattam és értékük lejegyzésre kötelezett. Ugyanezen okon lesznek találhatóak egy másik kötetben olyan emlékek is, amelyeknek nem a tárgya, hanem az elbeszélője balatoni.

Budapest, 1934 márc. 7.

S. Gy.

MOSOLYGÓ
BALATONI EMLÉKEK

1—2.

EMLÉKEZÉS NÉHAI ID. JÓZSEF KIR. HERCEG ÓFENSÉGÉRE.

I.

A makrapipa.

Veszprémben mándi Márton Antaléknál voltam kisdíák. A falu pora még rajtam volt, mikor vejüket, Jekelfalussy Lajos honvédhuszár századost, a későbbi honvédelmi minisztert, ugyanide áthelyezték. Már az első napon borbélyhoz vitt s otthon valósággal megcsutakoltatott. A fejtartást, lépést, mozgást, evést, tanulást, dolgoztatírást stb. állandóan ellenőrizte. Szent borzalommal fogadtam szót, mert kitudódott, hogy a rettenetes katona József kir. herceg őfenségének segédtisztje volt s többízben a jó fenséges urat is könyörtelenül oktatni merte.

Igen, egyszer a szűk családi körben bizalmasan elmondotta, hogy a színmagyar fenség, akinek minden nyalka tisztjénél jobban vágott a bajusza, honvéd főparancsnok létére bizony huszárosan sercegetni sem tudott. Az alcsuti parkban ő tanította meg, hogy metszőfogai közt hogyan kell ezt a rusztikus műveletet végrehajtani. A tajték makrapipát is ő szerezte be. Végül ugyanő mutatta meg, hogyan kell a bal tenyér alsó peremére a hamut kivenni.

A pipa-ügyből azonban elvégre is baj kelet-

kezett. Klotild főhercegnő egyszer elkezdte szeretetreméltóan korholni őket, mert mióta a makrapipát szívták, a fenséges úr minden istenáldott nap kiégetett a balkezén egy-két szarvasbőr kesztyűt.

II.

A fapohár.

Utólag nem tudom megállapítani, Jekelfalusytól hallottam-e, vagy Rónay Jácint püspök kézirat gyanánt kinyomatott emlékirataiban olvastam, hogy József főhercegnek Alcsuton esztergapadja volt s rajta rendkívül ügyesen esztergályozott. Rónayt, az udvarához tartozó kiváló egyházi férfiút, egyik névnapja, vagy születésnapja alkalmából egy esztergályozott mestermunkájával lepte meg. Kivésett felirata ez a szellemes ajánlás volt: »Arany papnak — fapohár.«

3.

MESE A KIS HADIÁRVÁKÓL.

Ludmann Gyula, a jeles magyar altábornagy, Révfülöpön szőlőt és villát vásárolt. A világháború után itt, elbúsultában, mindig két szép unokáját, a kis hadiárvákat sétáltatta, összetalálkoztunk s összebarátkoztunk. Utóbb a nagyobbacska leánytestvér megsúgta, hogy neki emlékkönyve lesz és kért, hogy valami szépet írjak majd bele. így született meg aztán kis öcsikéjéről és nagyapájáról a következő párbeszédese mese.

— Nagypapa, kik voltak a vademberek?

— Akik, szívecském, ökölkövekkel, kőbaltákkal, bunkókkal verték agyon egymást s az elhullott ellenfelet végül mindig megették.

— Nagypapa, ettetek ti is emberhúst a háborúban?

— Nem ettünk, szívecském, mert mi már műveltek vagyunk. Nem ütlegekkel harcolunk. Tűzokádó ágyúszörnyetegekkel, tankokkal, gépfegyverekkel, repülőgépekkel, lángszórókkal, mérges gázokkal semmisítjük meg az ellenfelet.

— Nagypapa, vannak még emberevő vadak?

— Nincsenek, szívem. Már kiműveltük őket.

— Nagypapa, nem sajnáltátok szegényeket?

4—6.

RÁKOSI JENŐ SZEPEZDEN.

I.

A Balaton legnagyobb dicsérete.

Rákosi Jenő egész családjával és rokonságával 1887-ben jött Szepezdre. Már becsatangotha a Balatonvidéket, mikor neki ez a nehezen hozzáférhető parti kis falu megtetszett. Vonattal Boglárig jöttek. Onnan Vastag Gábor, a Révfülöp-Boglár közti forgalom viharedzett és viharismerő híres hajósa vitte át kompon és tálalta ki a falu alá az egész úri társaságot bőröndöstől, kosarastól, ágybelistől, minden cókómókostól.

Elhelyezésükről, kényelmükről a falu ura, Nagy Pál gondoskodott. A konyhát, fürdést Rákosi Szidi Nagy Pálnéval intézte. A szórakozás lelke Rákosi Jenő volt. Ő rendezte az étvágygerjesztő kirándulásokat a szélső háznál kezdődő erdőségekbe, közeli forrásokhoz és a falut környező hegyekre.

Mikor népeivel a Péter-hegy tetejére először feljutott és körülszemlélődött, magyar lelke meg-

ittasult a nagy gyönyörűségtől. Kísérétének ekkor mondotta ezeket a szent elragadtatásból áradó és a vidék csodálatos szépségét legmagasztosabban dicsőítő szavakat:

— Ha a Sátán itt, ezen a helyen mondotta volna Jézusnak, hogy ha leborulsz előttem és imádsz engem, neked adom a világot, akkor az Isten fia aligha tudott volna a kísértésnek ellenállani.

...Turisták! Magyar véreim! Egy egészségrontó szivart tegyetek vissza. Az árát adjátok össze. Vésessétek márványba Rákosi szavait és állítsátok fel erre a szepezdi magaslatra. Ha tehetném, kilátónak babiloni tornyot építtetnék oda.

II.

Arckép arc nélkül.

Rákosi Jenő elragadtatása minden nyáron kiújult. Nagy társadalmi összeköttetésével, hírlapjával s munkatársaival olyan hírt és nevet szerzett Szepezdnek, hogy pár év múlva minden kis bogárhátú háznak volt előkelő fürdővendége. Jöttek kúriai bírák, egyetemi tanárok, képviselők, tudósok, költők, festők, színészek stb. Nappal volt élénk fürdőélet, hajókázás, halászás, rákászás, este kártyajáték, tánc és tombola. Az élményeket a fürdőévad végén gondosan vezetett s ma is meglévő vendégkönyvükben Rákosi szellemes tolla összegezte. Írtak mások is elmés dolgokat bele. Egy vers így kezdődik: »Messziről jöttem...« Rákosi a sor végét megszeplőzta s jegyzetül írta: »Meg is látszik a verslábakon.«

A tombolatárgyakat többnyire Rákosi rá-

írott pár szava tette értékessé. így egy gyarló balatoni tájképre ráírta: »Az én legtökéletesebb »arcképem — mikor víz alatt vagyok.«

III.

Balatonszépe.

Mikor a vendégek már kiszorultak Szepezdről, Rákosi arra gondolt, hogy vállalkozókat hozs fürdővé fejleszt. Csaknem akkora területet, mint Balatonfüred fürdői része, Nagy Páltól meg akart 30 ezer jó forintért vásárolni. Nem kapta meg. Pedig a fürdőtelep nevét is megtalálta és hirdette már. »Balatonszépe« volt a név.

— Mi lett volna itt, — szokta mondani — ha e gombhoz (t. i. a névhez) kabátot hagytak volna varrni?

7.

A VILÁGSZÉP CSUKRÓL.

Balaton-Szepezden a világszép Csuknál horgászgattam. Mögöttem, a műúton hirtelen megállt egy nagy autó s a bennülők kiugráltak. Csozálták a kilátást. Közben leszólt hozzám az egyik úr:

— Hé, öreg! Mi a dülőneve ennek a helynek?

— Csukorr — válaszoltam.

Nyomban leszólt egy másik úr:

— Mondja kend, nem úgy hívták ezt régen, hogy csukaorra?

— Nem kérem. Ennek a Balatonba könyöklő erdős résznek nagyon régen is Csuk volt a neve. Ó-bolgár nyelven ez könyököt jelent. Suidas kilencedik századi görög lexikona meg-

említi, hogy itt, a Balaton vidékén, bolgár bortermelők laktak.

Az úri társaság gyorsan autóba ült s engem megsüvegelve, továbbautózott.

Egy rossz horgászó-köpeny vezette félre őket. Mert ez annyira ütött-kopott, hogy a háznépem is elnevezte már »díszmagyarnak.«

8.

FÉLESZŰ ÉPÍTKEZÉS.

Kastélyom alatt is van horgászóhelyem. Egyszer itt is megállt egy autó. Ebből szintén bekiáltottak hozzám:

— Mondja kérem, kié ez a nagy épület?

— Egy féleszű múzeumigazgatóé — volt az incselkedő felvilágosítás.

— Meg is látszik! — repült be hozzám egy engem leforrázó kedves női hang.

9.

CSODALATOS BERKENYEFA SZEPEZDEN.

A budapesti műegyetem »Hungária« leventetáborá nyaranta kétszer is az én szép csuki erdőmet lakta meg. Ide látogattak át hozzájuk József főhercegek Tihanyból. Ugyancsak innen autózott át utóbb Albrecht főherceg is. Rendszerint egyetemi tanárok fogadták őket, de a házigazda mindig én voltam.

E minőségemben kaptam ki egyszer Albrecht őfensége előtt Mágócsy-Dietz Sándor akadémikus társamtól. A növénytan híres professzora azért indulatoskodott, mert az új műút építése alkalmával szőlőm alatt a csodálatos berkenyefát ki-

vágták. Pedig hát itt voltam, én, aki az ilyen természeti kincsekre felügyelni tartozom.

Lementünk. És az egész úri társaság mély meghatottsággal állotta körül az útszélen heverő hatalmas törzsököt.

— Aztán mi volt a nevezetessége ennek a berkenyefának? — kérdezte tőlem, tenyere mögött súgva, Albrecht főherceg.

— Az fenség, — súgtam vissza — hogy ez a csodálatos berkenyefa nekünk minden évben — vadkörtét termett.

10.

GYÖRY MIKE TIHANYI TRÉFÁJA.

Mike még pápai diák volt, mikor már hét vármegye mulatott tréfáin és gonosz csínytevésein.

Rossz tanuló létére a kálvinistáknál szokásos karácsonyi, húsvéti és pünkösdi diák-prédikáltások alkalmával mindig sovány legációt kapott. Rossz jutott neki akkor is, midőn Balatonudvariban és két másik közeli apró ekléziában volt legátus.

Az egyik ilyen községe Tihany volt. A néhány református ház megsarcolása után Mikének az a kiadós Ötlete támadt, hogy boldog ünnepeket kíván az apát úrnak s a vele egy fődél alatt található többi katolikus papnak is.

A kedélyes tisztelendő urak annyira megörültek a hírhedt pápai diáknak, hogy a busás adakozáson kívül megmarasztották ebédre is.

Mire asztalhoz ültek, a papok már összebeszéltek, hogy alaposan megtréfálják ezt a közējük csöppent kálvinista fehér ördögöt.

Kezdték a levesen. Mikének nem terítették kanalat. Egy mogorvának látszó társuk aztán az imádság után nyomban kijelentette, hogy huncut, aki a levesét meg nem eszi.

Mike az inastól kanalat kért. Mikor ez megsúgta, hogy az elveszett volt az apátság utolsó ezüst kanala, Mike zsemlyét hozatott. A megérkezett zsemlyét kettévágta, a belét kivájta s az öblös héjakkal gyorsan behamzsolta levesét.

A jó tisztelendő urak nagyot nevettek a megszorult fiatal vendég elmésségén. De bezzeg elkomolyodtak, mikor Mike a zsemlyehéjat megette és nyugodtan kijelentette, hogy huncut, aki a kanalát meg nem eszi.

(Először Tóth Béla Anekdotakincse közölte tőlem.)

11.

KROKODILUS A BALATONBAN.

A P. N. napilapnak legénykoromban buzgó munkatársa voltam. Zseniális szerkesztőm, Barna Dóri, nyári »kimenőm« alkalmával szellemes karcolatot kért tőlem Balatonfüredről. Előrehaladott szezomban az újságok már minden nyári mondanivalót letarolnak. Az előttünk tátongó Semmi ilyenkor benyomásokért sétára küldi a szorongatott újságíró. így bukkantam rá a fedett játék-bazár mennyezetéről lecsüngő krokodilusra. Visszafordultam és erről a papírmáséból formált állatról kezdtem elmés alkalmi cikket írni. Ha jól emlékszem, utaltam egy győri hírlap ama tudósítására, hogy az ottani cirkuszból egy aligátor megszökött (ipsissima verba) »azzal a célzattal, hogy a Rábából a Dunába, a Fekete tengerből a Földközi tengerbe s innen a Nílusba hazaszök-

jön«. Ezt a bőséges földrajzi ismerettel bíró bes-tiát állítottam meg- a Sió torkolatánál, hogy jöj-jön el a Balatonba és segítsen nekem a P. N. szá-mára egy sikerült nyári tréfát megírni.

A cikk országos feltűnést keltett. A végén hiába említettem meg, hogy a balatonfüredi ba-zár eladatlan játék-tárgyáról van szó. A nagy nyári hőségben sokan a riasztó címmel és a győri esettel beérték, aztán lestek a minden oldalról érkező rémhíreket. Saját füleimmel hallottam, hogy Siófokon egy bécsi bankár mutatóját leha-rapta, Kenésén pedig egy ökörúszató gyerek gyomrát harapta ki. Azok, akik ijedtükben elutaz, tak, a vonaton és otthon még szörnyűbb dolgokról újságotlakt.

12—15.

A BADACSONYI KÉKNYELŰ NÉGYFÉLE DICSÉRETE.

I.

A magyar darazsak dicsérete.

Míg Révfülöpön nyaraltam, a rózsaujjú haj-nalt szerettem néha a hegyoldal szebbnél-szebb kilátópontjairól köszönteni. Valami végtelen gyö-nyörúséggel lehettem tanúja annak, hogy a fel-kelő Nap figyelme a csukaszürke pongyolában szundító Balatont ébredése előtt vakítóan ragyogó ezüst fátylával betakarja. Felölünk, a zalai olda-lon, még végig is szegi a part sötét csipkézetével. Az éj tünedező nyugati sötét kárpitja előtt pedig élesen megvilágítja a Badacsony köré csoporto-suló hegyek csodaszép körvonalait.

Legkedvesebb tartózkodási helyem az ev. egyház kis boltpincéjének gyepes teteje volt. Itt

történt meg velem, hogy a közelgő szőlőérés előtt a vincellér figyelmeztetőleg rám szólt. De egyben hozzátette, hogy ha nekem nagyon tetszik a hely, vegyem meg, mert eladó. Aztán erősködött:

— Leglölke a hegynek. Benne terem a híres Kéknyelű. Valamikor a Diskay uraságé volt. A jó borra még Diák Ferkó (Deák Ferenc) is kilátogatott ide, valahányszor falunkban (Kővágó-örsön) Kerkapoly vicispánnál vendégeskedett. Most a mi evangélikus szent eklázsiánké. Eladó.

A szőlő nyílt árverésen kelt el. Én vettem meg a szürettel, boltpincével és az öreg Varga vincellérral együtt.

A szüret mégis Varga nélkül ment végbe. Mikor elmaradását bejelentette, arra kértem, hogy legalább a Kéknyelűt mutassa meg, mert minden cseppjét külön szüreteltetem. Megígérte, mégis elmaradt. Csak úgy üzent meg, hogy a kékes kocsányú szőlőfajtákból tegyünk a bolt-pince küszöbére egy-egy szemet s amelyekre a darazsak leszállnak, az a Kéknyelű.

Probatum est!

II.

A római seregélyek dicsérete.

A Kéknyelűt a legősibb szőlőfajták maradványának kell tekintenünk. Virágja annyira kimerült, hogy nem is tudja már magát megtermékenyíteni. Ezért más fajokkal vegyesen váltó sorokban ültetjük, hogy a hímport szállító méhek és szelek munkáját megkönnyítsük.

Azt, hogy itt a rómaiak már bortermelők voltak, egy Badacsonyan talált magyar nemzeti-múzeumi Bachus-szobor bizonyítja. Bizonyítható

ez a római faragott kövek szőlőindás díszítésével is.

Egy révfülöpi lelet még világosabban beszél. Itt egy római épület maradványai közt előkerült egy szőlő-díszítéses faragvány. (Ma az Odor-épület falában látható.) Rajta egy seregély szőlőfürtöt csipeget — s vele szintén a Kéknyelút dicséri. Ezt közel kétezer év múltán is igazolhatjuk azzal, hogy a révfülöpi hegyoldalban ma sincs a faragványéhoz hasonló vállas levele más szőlőfajtának, csak a Kéknyelűnek.

III.

A Szentírás dicsérete.

Ahogy mondtam, Varga Sándor, a velem megbékélt vincellér, belső ember (templomszolga[^]féle) volt a lutheránusoknál. Ezért tartotta illőnek, hogy a második szüreten puttonyozás közben kissé megcsillogtassa bibliai ismereteit.

A nagy kádat szüretelő leányok állták körül. Kocsányáról szemelték le a Kéknyelút. Mikor Sándor puttonyát ide beleöntötte, fáradtan felfohászzkodott:

— Dolgozzatok szívesen, Krisztus urunk is Kéknyelút ivott.

— Honnan tudja kend? — kérdezte az egyik leány.

— Mindenkinek meg van írva a bibliában — mondotta Sándor és ment a dolga után.

Mikor visszatért, már mulatoztak az öreg fogyatékos bibliai ismeretén.

— Ej, ej! — méltatlankodott Sándor. — Hát nincs megírva, hogy Krisztus urunk vette a borospoharat és azt mondotta: ez az én vérem?

Hát aki Isten fia volt és mindentudó volt, mondhatta volna ezt másra, mint a Kéknyelűre?

IV.

A pécsi kiállítás dicsérete.

Az 1907-ik évi pécsi országos kiállításon az a nem várt kitüntetés ért, hogy balaton-szepezdi és révfülöpi boraim lettek legelsők a pecsenyeborok között.

Mielőtt ez nyilvánosságra került volna, a múzeumok és könyvtárak itt megtartott kongresszusán a Nemzeti Múzeumot kellett képviselnem. Elnökünk Wlassics Gyula miniszter volt, az akkori pécsi országgyűlési képviselő. A nagy közebéd után a kiállítás területén sétálgattunk. A borpavillonnál egyenesen az ivóba tértünk.

— Keveset iszunk, de az aztán, jó legyen — mondotta Wlassics az előtte hajlongó személyzetnek.

— Szerencsére ma a kiállítás legjobb borai vannak soron — szólott a kokárdás főnök, személyzete pedig nyitogatta a butéliákat.

Bezzeg nagy volt a meglepetés (persze az enyém volt a legnagyobb), mert a borok címkéin az én nevem volt olvasható.

— Aztán mi az ára ennek a bicskanyitogató lőrének? — kérdezte incselkedve Wlassics.

— Ó, kegyelmes uram, — szólott a kokárdás úr — három szakértő bizottság határozott úgy, hogy ennek decije a kis emlékpohárral együtt 99 fillér, mert 100 fillérnél már a tokaji aszúk következnek.

Mikor távoztunk, Wlassics hozzám hajolt és megkérdezte:

— Te, mit kell fizetned napjára ennek a cégéres gazembernek?

16.

EZ IS CSILLAGÁSZATI ISMERET?

A révfülöpi hegyoldalon Cseke Antal néhai kezhelyi vendéglős volt a felső szomszédom. Valahányszor találkoztunk, a kedves öreg mindig azon évődött, hogy a borkiállításokon hiába minősítik az én Kéknyelűmet elsőnek: az övé finomabb, mert az övé sokkal jobban kiérlik.

Kinevettem. Az öregúr dühbe gurult és rámutatott a hegyre:

— Nem látja? Az én szőlőm felülről menyivel közelebb van a naphoz, mint a magáé itt alulról.

17—18.

BADACSONYRÓL DEBRECENBEN.

I

Szőlőhegy-e a homokbucka?

Badacsony lábánál az ámuló-bámuló idegen vendégnek mindig elpanaszkodtam, hogy ezzel a természeti csodával engem Debrecenben kinevettek. Diáktársaimnak az öreg-templom mögötti Ó-kollégium ablakából magyarázgattam, hogy nálunk a Badacsony hányszorta lehet magasabb a templom tornyánál.

Mondom, kinevettek. Sőt utóbb is évődtek velem. Egyszer a városvégi szőlőskertek közt jártam egyik osztálytársammal.

— Na, pajtás, — mondotta — én majd megmutatom neked, hogy mekkora az igazi szőlőhegy.

Körülvizsgálódtam.

— Ne keresd — szólott. — Még nem lát-
szik a cseresznyefáktól.

II.

Könyves Tóth Mihály megállapítása.

A homokbuckába süllyesztett pinceberende-
zést szintén megmosolyogtam.

— Mit-e? Még a mi híres papunknak sincs
ennél különb kerti hajlékja!

A pattogó ifjú házigazda aztán sokat be-
szélt Könyves Tóth Mihály debreceni ref. lelkész
szőlészeti és pincegazdasági tapasztalatairól.
Egyet kár volna a Balaton mellé is el nem szál-
litanom.

A nagytiszteletű úrnak két káplánja volt.
Ezek kezelték a pincekulcsot is. Mert a bor
gyorsan fogyott, jelentették, hogy valaki ál-
kulccsal bejár és a hordó tartalmát dézsmálja.
A nagytiszteletű úr erre az akonát lepecsételte.
A bor mégis fogyott. Mikor ezt jelentették,
mindhárman kimentek a pecsétet megvizsgálni.

— Tyú! Nagytiszteletű uram, alul a csapot
a hordóban tetszett felejtteni.

A feljajduló káplánt Könyves Tóth Mihály,
a hordót kopogtatva, így nyugtatta meg:

— Az nem baj, öcsém. Mert hiszen a bor
nem alul hiányzik, hanem félj ül...

19—20.

KÖVESKALI NEMZETES ÚR BÉCSBEN.

Nemes, nemzetes és vitézlő Nagy Zsigmond
afféle tizenkét iskolát végzett úr volt a falunk-
ban. Jurátus korában végigverekedte a 48—49-iki

szabadságharcot, 67-ig végkimerülésig szidta a németet, a kiegyezés után átkozta Zala büszkeségét, Deák Ferencet, végül 76-ban mégis fölment Bécsbe megnézni az osztrák világiállítást.

I.

A világiállításon.

Egy falunkbéli zsidó borügynököt vitt magával tolmácsnak. A nagy emberforgatagban, a tengernyi-tenger áru közt egyre szemlélődtek és vásároltak. Pár nap múlva Nagy Zsigmond már azzal a vakmerő gondolattal viaskodott, hogy mennyivel okosabb viselet a szellős bécsi bugyogó a meleg csizmaszárban feszülő szűk magyar nadrágnál.

Éppen a férfidivatáruk osztályához értek. Itt Nagy Zsigmond megpillantotta a levegőben lógó nadrágtartókat. Megállt, kétnyelvű zsidáját pedig az emberár sodorta tovább. Mire megkerült, már megtörtént a baj. Nagy Zsigmond úr érces baritonjával elkiáltotta magát:

— Emberek, ki tud itt magyarul?

Sokan köréje csődültek, Nagy Zsigmond pedig folytatta:

— Ebben az üzletben vásárolni szeretnék, de nem tudom a *hozentráger* német nevét.

II.

Az Operában.

Az otthoniakat bécsi élményeinek egész tömegével tudta szórakoztatni. Mikor kiderült, hogy a világhírű Operában is jártak, az egyik komája megkérdezte: tetszett-e nekik? Nagy Zsigmond a fejét tagadólag rázta:

— Én ugyan be nem tenném többet olyan komédiába a lábamat, amelyben nemcsak a kakasok, hanem a tyúkok is valamennyien kukorékolnak.

21.

EÖTVÖS KÁROLY UTAZÁSA AZ ADRIÁN.

Sziklai János barátom anekdótázta Veszprémben egy előadóestélyünkön:

Eötvös Károly köztük volt, sőt lelkük volt Kossuth turini látogatóinak.

Mikor hajójuk az Adria hullámain szelte, évdni kezdtek vele: »Hej, a végtelen tenger is valami ám, nemcsak a Balaton!«

Eötvös kicsinylő kézlegyintéssel csak ennyit mondott:

— Mit? Hát ez a nyavalyás víz tud úgy befagyni, mint a mi Balatonunk?

22.

CSALÁDI KÉPTÁRAMBÓL.

Eötvös Károly Szepezddel szemben, szemesi villájában nyaralt. Egyszer az inasát hozzámegy régi rozoga képpel és azzal az üzenettel küldötte át, hogy akasszam fel a családi arcképcsarnokomban.

A kép alatt német szöveg kíséretében ez olvasható: »Mifait Ferenc. Híres rabló, ki 1836-ik észt. December 24-én, Veszprém vármegyében Rögtön törvény mellett felakasztatott.«

Nehogy az én öreg barátom nagyszerű emlékirataiban tönkretegye a familiámat, rohanam Szemesre. Az anekdótázás magyar fejedelme megnyugtattott:

— Veszprémi fiskus koromból tudom, hogy Sobri e generálisát a te apai öreganyád testvérbátyja, nemesvámosi Paái Dániel, a Sobri ellen mozgósított túladunai zsandárok kapitánya akasztatta fel.

23.

VALÓSÁGOS AKASZTÓFA-HUMOR.

Eötvös Károly buzdítására kotorászni kezdem családi emlékeim között. Így jutott eszembe Milfajt csutorája. Kisgyerek koromban atyám könyvtárszobájának kacatjai között volt. Nagyanyám szerint ezt a bátyja a veszprémi akasztófa alatt kapta emlékül.

— Tekintetes úr, — szólott Paálhoz a haramia — ne váljunk el haraggal. A csutorámban somlai bor van. Igyuk meg a békepoharat.

Paál Dániel Milfajt kéznél lévő tarisznyájából egy darab kenyeret vett elő, a csutorából bort öntött rá s odavetette Milfajt kutyájának. A kiéhezett állat bekapta, aztán remegni kezdett és nyomban kiadta a párját.

— Tekintetes úr, — szólott a pár pillanat múlva már lógó haramia — én azt a kortyot nem *ennek* a kutyának szántam.

24.

HA SOBRIÉK GYÓNTAK.

Sobri idejében a Veszprémmel határos Nemes-Vámos ref. papja, Pap István, híres egyházi író volt. A vámosi Bakony rengetegeiben tanyázó banda reformátusai egyszer beüzentek a faluba, hogy a papjuk prédikáljon egyet nekik és gyóntassa is meg őket.

Pap István — noha éjjel jelenkeztek nála — eleget tett kívánságuknak. Meggyónandó vétkeik során kiprédikálta azt a gázságot is, hogy az ő birkanyáját pár hónapja szintén elhajtották.

Az egyik bekormozott képű vendég dühösen az asztalra csapott:

— Tiszteletes urunk, a bibliáját kérjük!

Pap István bement a thékába s hozta a bibliát. A kormosképű kinyitotta, megfordította s rázta belőle a bankókat.

— Hát ez mi, ha nem a birkák ára? Ide rekkentettük, hogy csak a papunk bukkanjon rá.

25.

AZ ALMÁDII CSÁRDA.

Vármegyéinknek a múlt évszázad első felében külön-külön testületbe tartozó zsandársága volt. Nehogy egymás köreit zavarják, egyiknek sem volt szabad a másik területére átlépni. Ezért épült aztán Zala és Veszprém határán, Alsóörs és Vörösberény között, a mai Almádiban, egy olyan balatonparti csárda, amelynek mestergerendája volt a határ a két híres vármegye között. Ez alatt nyúlt végig a hosszú csárdaasztal. Ha tehát ide benyitottak Paál Dániel veszprémi fogdmegjei, a betyárok átugráltak a zalai oldalra. Ha pedig jöttek Kaszás Ferenc zalai emberei, akkor meg visszaugráltak a veszprémi oldalra. Ilyenkor történhetett meg, hogy a betyárok borral is megkínálták üldözőiket és fűjták hozzá a híres Sobri-nótát. Ennek egyik versszaka hivalkodott azzal, hogy:

*Nem félünk mink se a Páltól
Se a nagybajszú Kaszástól.*

MOGOR KUTYABŐRE.

I.

Nemes Veszprém vármegyének 1836-ban széltére kifüggesztett statáriuma, melynek egyetlen példányát Eötvös Károly az én megőrzésemre bízta, a sok kiirtandó bakonyi betyár közül csak négyet említ meg névszerint: Milfajt-ot, Sobrit, Mógort és Pap Andort. Cégéres gonosztévőknek nevezi őket s azok számára, akik élve vagy halva kézrekerítik, fejenként kítűz 200—200 jó forintot. Közülük hurokra csak Milfajt került. Sobrit és Pap Andort Lápafőnél agyonlőtték. A kalandjairól híres aprótermetű Mógor még sokáig kísértett a Balaton-környéken. A nóta csak Sobríról tartotta, hogy »úri nemzetből való«. Rajta kívül még Mógornak is volt »kutyabőre«, de bezzeg menten halálfia lett volna az, aki elő mert volna vele hozakodni.

Már társtalan bujdosó betyár volt, mikor Badacsony lábánál Sitkei Nagy Sándor négyesfogátát megállította:

— Egy ital kéknyelüt kérek, tekintetes uram.

A gazdagságáról és híres borairól ismert uraság elővételte a hintó pincetokját s egy »pistolty« (hosszúnyakú butéliát) odaadatott az útonállónak. Mógor a keréksingen lekeccentette a butélia nyakát s egyhúzásra fenéig kiitta.

— Most aztán a gyapjú árát kérem — szólalt meg újra az útonálló.

— Azt is megkapod, fiam. De a pénzeszacskómból előbb kiveszem a címeres gyűrűmet — szólott az uraság s közben a nagyfejű arany-

gyűrűt benekfordítva húzta rá a jobb keze középső ujjára.

— Most hát tartsd a markodat, fiam.

Mógor hóna alá dugta az uraságnak szegezett pisztolyokat (nem a kéknyelűseket, hanem a vágott golyósokat) s két tenyerét a bankók számára előrenyújtotta. Sitkei Nagy Sándor nyomban számolni kezdett:

— Egy...

A kettőre már nem került sor, mert az egyre gyűrűs tenyerével úgy képenlegyintette Mógor, hogy ájultan fordult le a lováról.

Ez időtől fogva rebesgették, hogy az új stáriumban már szó lesz arról a »kutyabőr«-ről, mit a Mógor Sitkei Nagy Sándor pecsétjével visel az ábrázatán.

II.

Mógor kutyabőre valójában egy veszedelmes keszthelyi kalandja után került először a köz tudatba.

A gróf akkoriban a kastély földszintjén lakott. Mógorék egy kis pénzmagért szerették volna megkönyékezni. De volt a grófnak egy tinó-nagyságú fehér komondor-kutyája, meg a folyosón egy nyitott ablakja. A komondor mindig a gróf ajtaja előtt feküdt s a legkisebb neszre a nyitott ablaknál két lábra állva, riadót ugatott a szomszéd épületek állig fölfegyverzett cselédségének.

Mógor vállalkozott, hogy ezt az alkalmatlan férget elteszi láb alól.

Csakugyan megtörtént, hogy egyszer sokáig nem volt ugatás. A pocakos német komornyik odament az ajtó előtt fekvő komondorhoz, hogy

egy rúgással fölébressze. Oldalbarúgta. Mikor ez nem használt, odament másodszor is és még erősebben oldalba teremtette. Ennek aztán volt fogantaja. A kutya két hátsó lábára ugrott, a két elsővel pedig két rezes pisztolyt szegezett a komornyik nagy hasának, aztán sziszegve rászólt:

— Cudar német, ha kedves az életed, többet meg ne rúgj, meg se nyikkanj.

A német ijedtében mégis elordította magát. Mógor a rézdróttal megfojtott komondor bőrében elmenekült. De a föllármázott cselédség annyit lövöldözött utána, hogy társai alig győzték bőre alól kipiszkálni a sok öreg sörétet.

28—30.

LÓCZY-EMLÉKEK.

I.

Ha kiszárad a Balaton ...

Szepezden 1901-ben birtokot vásároltam. Visszatérőben Révfülöpön gőzhajón kellett átkelnem, hogy (a Balatoni Vasút megépítése előtt) a Déli Vasúton Budapestre juthassak. Az este érkező fiumei gyorsvonat egyik hozzáférhető szakaszában id. Lóczy Lajost találtam. Köszönésemet nem vette észre, mert angol földtani folyóiratokba volt elmerülve. Már Siófok tájékán bóbiskolhattam, mikor térdemre csapott:

— Szervusz, pajtikám! Mi hir van Zalában?

— Elmondtam, hogy a szepezdi parton szőlőföldet vettem.

— Vízjoggal együtt? — kérdezte.

— Nem.

— Óh, te szerencsétlen! Nem tudod, hogy a

Balaton kiszáradása esetén a fenék a tó közepéig a parthoz tartozik? Ezért fogják Festeticsek Keszthelynél a Kis-Balatonot kiszárítani.

— Aztán a Nagy-Balatonra is sor kerül?

— Föltétlenül.

— Mikor? — kérdeztem megrémülve a világhírű geológustól.

— 24—25 ezer esztendő múlva — volt a nyugodt válasz.

II.

Ha beiszapolódik a Balaton...

A Balatoni Vasút elkészült s én Lóczyval gyakran utaztam rajta Budapestre. Arácson volt szőleje. Maga mindig csopakinak nevezte. Talán azért, mert nyaranta mindig a csopaki öböl nádasait bújta. Itt volt elrejtve egy nagy uszályhajója csapadékmérő műszerekkel. Innen szállította tudós barátjainak azt a forgalomba is hozott rémhírt, hogy, a szelek szárnyán ide hordott sok földnem (por) a Balaton medrét elvégre beiszapolja, kitölti.

— Soha — szólaltam meg.

Lóczy fölényes mosollyal kérdezte: miért?

— Mert a szél nemcsak a Balatonba, hanem a partjára is potyogat földnemet.

— Pajtás, — volt a komoly válasz — mondasz valamit.

III.

A Balaton mű-vulkánjai.

A világháború már kitört, mikor Lóczyval Budapesten a Kossuth Lajos-utcában összelálokoztam. Karonfogott s felvitt az Országos Kaszinóba. Levélpapírt, borítékot kért és írni

kezdett. Sok újságot átböngészttem, mire elkészült.

— Curson barátomnak írtam — szólt. (Lord Curson volt indiai alkirálynak, akivel együtt lett az angol Földrajzi Társaság tiszteletbeli tagja.) — Arról tárgyalunk, hogyha remire megy ki a parti (ha tudniillik senki se győz a világháborúban), akkor nálunk tartjuk meg az első nemzetközi földrajzi és földtani világkongresszust.

Ámultam. Aminthogy csodálatos is az, ha egy szürke magyar egyetemi tanárban ennyi nemzeti és nemzetközi erő szorong. A járdakoptató úri nép lent az utcán bennünket szét sodort. Mikor összekerültünk, Lóczy folytatta: A sok külföldi tudóst levisszük a Balatonra. Keszthelyről éjjel, holdfogyta idején hajón hozzuk vissza őket. A mi zalai oldalunk minden ormán, a régi vulkánok helyén, kátránnyal öntözött venyigemáglyák égnek. A szepezd- és révfülöpi vulkánokat majd te vállalod ... Ugye, vállalod?

— Vállalom.

31—33.

A BALATONI VASÚT ÜGYE.

I.

Küldöttség Darányi Ignácnál.

Midőn Wekerle koalíciós kormánya megalakult, Darányi Ignác lett a földművelésügyi miniszter. Mivel ugyanő volt a tapolcai kerület képviselője is, minden követ megmozgattunk, hogy a »kimérvökölt« Balatoni Vasutat elvégre meg is építsék.

Gyűléskeztünk. így egy révfülöpi értekezleten Czuppon Sándor kővágóörsi ev. esperes indítványára elhatároztuk, hogy küldöttséget menesztünk Budapestre. Az újságok százas küldöttségről beszéltek. Darányi velem a Magyar Tudományos Akadémia ülésén már ezres küldöttséggel tréfálkozott.

— Kegyelmes uram, — mondtam a legkomolyabban — ha lejössz Tapolcára, leszünk tízezen is.

Darányi megdöbbsent s a felolvasulás után félrevonult velem. Arról tanácskozott, hogyan lehetne ezt a veszedelmes lavinát megállítani. Nem az én fejemből, hanem az övéből pattant ki, hogy nem Tapolcán, hanem Keszthelyen fogadja a küldöttséget. így aztán nem lesznek annyian.

Mikor az újságokban ez a hír megjelent, főtt az otthoniak feje. Czuppon homlokát törölgetve panaszkodta, hogy csak három embere jelentkezett.

— Sebaj! — vigasztaltam. — Te nagy szónok vagy. Egy gyönyörű üdvözlőbeszéd mindent helyrehoz.

— Jól van! A beszédet elmondom, ha megírod. Én csak azt kötöm ki, hogy a koldusbot, meg a kivándorlók üres tarisznyája benne legyen. Az se maradjon ki, hogy a filloxera után Darányi nyomorított meg bennünket szőlőfelújítási kölcsönnel.

A beszédet megírtam és a mi ölestermetű papunk fenyegető hadonászás, ökölszorongatás és asztaldöngetés közben Keszthelyen el is dörögte. Darányi belesápadt s röviden, de meg-

nyugtatólag válaszolt. Szobájában azonban kijelentette, hogy gyengélkedésére hivatkozva, a közebéden nem vesz részt.

Hosszú rábeszélésre az ebéden mégis megjelent. De szigorúan kikötötte, hogy beszéd vagy más efféle tapintatlanság nem lesz.

Én a fogadalom dacára mégis felállottam s pár szóval jeleztem, hogy amit Czuppon, a híres egyházi szónok, pusztító orkán dühösségével őexcellenciája előtt elharsogott, szöveg szerint a világ legszelidebb szónoklata.

— Nem áll! Eláll! — harsogott az egész terem s Darányi is tagadólag integetett.

Erre én a beszéd kéziratát a zsebemből elővontam és felmutattam.

— Uraim! — süvöltöttem bele a nagy zajba.

— Bizonyítani tudok! Itt a kézirat. A beszédet — én írtam.

Óriási hahota keletkezett. Darányi, akivel szemben ültem, a kéziratot mosolyogva átvette s mikor beletekintett, a mellette ülő Czuppont korholni kezdte:

— Ej, ej! Nagytiszteletű uram, a beszédbe belekorrigált koldusbotot, vándortarisznyát és adósságcsinálást ki tetszett felejtetni.

II.

Minisztertanács Kossuth Ferencnél.

Kossuth Ferenc, a koalíciós kormány kereskedelemügyi minisztere Budapesten a József-kőrúton lakott, szemben a Baross-kávéházzal. Titkárával, Pallay Sándorral, az utóbbi helyen együtt szoktunk reggelizni. Egy szép reggelen odasúgta nekem, hogy a gazdája beteg, ezért hol-

nap a Balatoni Vasút ügyében itt, a lakásukon lesz miniszteri értekezlet.

— Akkor meglesz a Balatoni Vasút! — tört ki belőlem önfeledten.

Pallay szájára tette a kezét, hogy csendesebben beszéljek. Én aztán susogva kértem meg, hogy a gazdáját emlékeztesse arra a tapolcai képviselőválasztásra, amelyen — kortesnóta hiányában — a lelkes választók azt ordították, hogy »Nem kell vasút, éljen Kossuth!« Kossuth Ferencet csakugyan megválasztották Vörös Lászlóval, a kereskedelemügyi minisztérium akkori államtitkárával szemben, noha ez a hatalmas férfiú beszédeiben a Balatoni Vasutat beígérte.

Pallay ismét szájára tette a kezét. Elhallgattam. A Budapesti Hírlapban másnap ciceróbetűkkel mégis megjelent (mert valamely szemfüles riporter bennünket kihallgatott), hogy a beteg Kossuth Ferenc lakásán minisztertanács volt, ahol Kossuth egyenes kívánságára elhatározták, hogy a Balatoni Vasutat megépítik.

Pallay a lépcsőházban várta a minisztereket. Elsőnek a miniszterelnök érkezett meg, felöltője zsebében a Budapesti Hírlappal.

— Ugyan mi a fenének mászattok meg az én nagy pocakommal két emeletet, — korholódott Wekerle — ha Feri tegnap már beígérte a Balatoni Vasutat...

III.

Kossuth Ferenc rendelete.

A Balatoni Vasút megnyitása alkalmával fogták rá. Az első próbajáratok után — a rossz nyelvek állítása szerint — már figyelmeztették

Őexcellenciáját, hogy a rossz alépítmény és rövid »kanyar«-ok miatt ezen a fontos vonalon aligha lehet majd gyorsvonatokat járatni. Mikor aztán mégis lett gyorsvonat, állandóan jelentették, hogy az utolsó kocsit sehoggy sem lehet használni. Annyira ráz, ugrál és himbálódzik, hogy minden utas kimenekül belőle.

Ekkor jött volna aztán létre az a híres miniszteri leirat, amelyben Kossuth Ferenc elrendelte, hogy az utolsó kocsit indulás előtt mindig le kell kapcsolni.

34.

PETŐFI ISMERŐSEI ZÁNKÁN.

Negyven-ötven évvel ezelőtt a zánkai Vadnaiház a Balatonvidék egyik nevezetessége volt. Ura, Vadnai Rudolf, Vadnai Károly Írónak (a Fővárosi Lapok szerkesztőjének) unokatestvére, magával és a világgal meghasonlott tudós ember volt. A forradalom idején mint borsodi fi került földijé, Szemere miniszter mellé titkárnak. Előbb a diétán a vármegyék követeinek és jurátus ifjainak ajkán a tájnyelveket tanulmányozta s megírta »Nyelvünk hangolvadásáról« szóló úttörő kötetét. Midőn Ballagi Mór a Magyar Tudományos Akadémiának bemutatta, nyelvtudósaink még fogékonytalanok voltak az összehasonlító nyelvtudományt és nyelvtörténetet később megváltó hangtan iránt. Ezért velük többé szóba sem állt, de Frigyes német császár világhírű angol gégespecialistájával, Mackenzievel fonetikai kérdésekben még öregkorában is levelezett. Barátságát Arany János azért be-

csülte nagyra, mert tőle tudta meg, hogy a szalontai hajdúk Borsodból származnak s ezért nem is »csúf alföldi«, hanem az »ország legszebb borsodi nyelvén« beszélnek.

Egy meleg nyáron Vadnai Károly és Vajda János voltak Zánka vendégei. A Vadnai-háznak rajtuk kívül a helybeli ref. tiszteletes, Thury Károly volt még mindennapos látogatója. Midőn közjük kerültem, Vajda János Petőfiről beszélt. Odafigyeltem. Nagyon meglepett többek közt az a valóban jellemző állítása, hogy Petőfinek a sok vándorlás, gyaloglás következtében »baktató járása« volt. Ezt utóbb valahol meg is irta. Amit összetorlódott, élesen kitolódó felső metszőfogairól mondott, általánosan ismeretes. De sehol sincs nyoma annak, hogy a nyitott széles inggallérral Byron híres angol költőt utánozta. Ezt igazolja a Nemzeti Múzeumban őrzött Petőfi-hagyaték Byron-arcképe is, amit Petőfi a szintén meglévő Tauchnitz-féle Byron-kötet elejéről szakított ki.

A többiek is nekibuzdulva, egymásután szedték elő Petőfi-emlékeiket. Rudolf azt állította, hogy Petőfi Borsodban, izomerejével hivalkodva, egy falusi tornyot »tetőzött meg« (kaviccsal dobott át). Károly ezzel szemben azt vitatta, hogy Petőfi a Hámori-tavat dobta át. Kiderült, hogy mindkét szemtanúnak igaza volt.

Thury Károly pápai diákkorában ismerkedett meg Petőfivel. Különcködése »minden öreg diáknak feltűnt«. Télen a nagy hófuvatban lyukak jelölték a lépkedők nyomát. Az élen haladó Petőfi éjjel a lámpával és bárdos lándzsával közelgő bakterba ütközött. Többszöri felszólításra a fontoskodó hatósági személy nem tért ki. Pe-

tőfi nekiesett s társai gaudiumára meghentergett vele a hóban.

— Sem ez, sem az nincsen megírva, — folytatta Thury tiszteletes — hogy egyszer még pártfogójával, Tarczy Lajos tanárral is élesen összeütközött. Noha a tanítványok érdem szerinti sorrendben ültek, Petőfi nem tűrte el, hogy a magoló- és darálógépek előtt üljenek. Inkább az utolsó »szamár-padban« ült. Tarczy egyszer innen szólította ki a táblához. Petőfi pompásan fölírta a leckét. A krétakezelésben csak a fekete százzrétű köpönyeg nyakzsinórja akadékoskodott. Tarczy egyszer rá is szólt, hogy tegye le a köpönyeget. Mikor a második és harmadik figyelemzetetésnek sem volt foganatja a tanár pálcájával a katedrára csapott és indulatosan rárivalt:

— Domine! Miért nevetlenkedik?

Petőfi meg dühösen a krétát csapta le, tanárával hosszan szembenézett, aztán sarkon fordult s hátul felhúzta a köpönyeget. Így aztán a tanár is és az osztály is látta, hogy kopott magyar nadrágjának nincsen feneké.

35.

PETŐFI ES A BALATON.

Petőfi 1841-ben kétszer fordult meg a Balaton mellett. Először július havában Veszprémből jött le Balatonfüredre, hogy a Balatonon átkelve, Sepsy színtársulatát Tolnában, a Sió melletti Ozorán fölkeresse. Itt színlapmásoló és kihordó lett. Majd, mikor Sepsy társulata Mohácson feloszlott, Pécsen és Szigetváron át, Kesz-

hely felé vette útját. Érdekes, hogy a város alatt az országúton, a Zsófia-major mellett gyalogolt el. Ott, ahol Szendrey Júlia született.

Keszthelyről Sümegen át Szombathelyre s innen Pozsonyba vándorolt. Itt írta ezt a költeményét, melyben a Balatonon látott vihar nyomot hagyott:

*Lánggal égő teremtette!
Nagy a harag a szívembe';
Úgy háborgók, úgy hánykódom,
Mintha volnék a Balaton.*

*Viszontagság az életem,
Ezer bajba keveredem,
Hogyha, leányszemem volna,
Egypár kendőt telesírna.*

*Eh, a sírás nem kenyerem!
Kinek tetszik, pityeregjen.
Én egy nagyot káromkodom,
Úgy csillapul a haragom.*

(Pozsony.)

*

Annak igazolására, hogy Petőfi lelkét a háborgó Balatonhoz hasonlította, én ezt a verset Gyulai Pál egyetemi szemináriumában a könyv-állvány példányából felolvastam. Ezt azért kell megemlítenem, mert a vers utolsó két sora Gyulai-ból egy rendkívül jellemző Petőfi-emléket varázsolt elő.

Elmondotta, hogy Petőfivel és fiatal feleségével (akinek húgát, Szendrey Máriát, Gyulai

utóbb eljegyezte) a Nyírségen együtt utazott. A kátyús, rázós úton egy zökkenéskor a kocsis fentengelye Petőfi alatt letörött. A kifordult költő szó nélkül otthagya őket. Ment, ment s mikor nagyon messze járt, megállt. A kocsis már rég kimergélötte magát s a tengelyt, kereket helyettesítő csúsztatót is rég elkészítette már, mikor Petőfi még egyre állt, mint a cövek. Elvégre mégis megmozdult s a kocsihoz visszatért. Ott a reá várakozó fiatal asszony szelíden megkérdezte, hogy mit csinált?

— Kikáromkodtam magamat, — volt a felelet.

(Először Tóth Béla »A m. anektoda kincs«, VI. köt., 195. 1. közöltem.)

36—37.

PETŐFI FELESÉGÉNEK BALATONI EMLÉKE.

I.

Szendrey Júlia, keszthelyi szülőháza.

Petőfi feleségének keszthelyi szülőházát a Petőfi-Társaság emléktáblával látta el. A ház herceg Festetics Tasziló birtokán, a Keszthely melletti Zsófia-majorban van. Atyja, Szendrey Ignác, itt volt az akkor még grófi család tisztartója. Festetics megizente, hogy a házat nem engedje megjelölni, mert Szendrey Júlia nem maradt méltó özvegye vértanú férjének.

Mint a Kisfaludy-Társaság kiküldött képviselője, a nagy zűrzavarban arra vállalkoztam, hogy a második férjtől, Horvát Árpád egyetemi

tanártól nyert hiteles adatok alapján tájékoztatom a főméltóság u Herceget. Ez megtörtént és utána zavartalanul lepleztük az emléktáblát.

A keszthelyi ünnep egyik előadója voltam és itt a nagy nyilvánosság előtt is elmondottam, hogy Szendrey Júlia későbbi férjének, az alábbi egyetemi könyvtári jelenet után, mindent őszintén elpanaszkodott. E könyvtár igazgatóját, Horvát Árpádot, csak akkor ismerte meg, midőn Petőfi nála levő irodalmi ereklyéit neki azzal a kéréssel adta át, ha két hét múlva nem tér vissza, vagy már nem is lesz életben, akkor az addig őrzött ereklyéket a könyvtárnak végleg szolgáltassa át. Ekkor a még fiatal igazgató felvette a papírvágóollót és kérte, hogy adjon neki is emléket fűrtjeiből. A szép fiatal asszony megtorpant s némi meggondolás után könnyezve azt mondta: »ha megismeri minden bajomat, meg tarthatja akár az egész fejet«.

E jelenet után mondotta el aztán, hogy ő férje keresésére akart indulni Erdély és Törökország felé. Mivel az engedély a főváros katonai parancsnokától, egy osztrák hercegtől volt várható, hivatalában fölkereste, összeismerkedtek. Ez aztán az osztrák herceget utóbb tolakodó viselkedésre bátorította. Ezért mindenfelé suttogták, hogy ez a hatalmas férfiú Petőfi védtelen feleségét már a lakásán is meglátogatta. Mivel ezzel női számítás szerint az említett kéthetes határidő összefüggött, Horvát elszánta magát, hogy az üldözött fiatal asszonyt azonnal oltárhoz vezeti. Ami aztán a tájékozatlanok nagy megbotránkozására csakugyan meg is történt.

Íme, ez volt az az ütköző, amely a keszthelyi irodalmi ünnepnek rövid időre útjában állt.

II.

Az eltűnt menyasszony.

Horvát Árpád a budapesti egyetemen oklevéltant tanított. Vidám és szellemes tanárom volt nekem is. Mikor bizalmasává méltatott, gyakran elkomorult és panaszkodott. Rendszerint szomorú házasságairól hozakodott elő. Egy alkalommal hosszú nyomtatott »vádlevelet« adott át azzal a döbbenetes megjegyzéssel, hogy ez is okozta, és legfőképpen ez okozta, gróf Zichy-Ferraris Viktor halálát.

Erről a főúrról a közvélemény csak annyit tudott, hogy sok közéleti visszaélése miatt a Nemzeti Kaszinóban gróf Károlyi István elnök kigolyózását indítványozta. Ezért a kigolyózott fél párbajra hívta. Zichy a Károlyi cilinderét keresztül lötte s utána az öt lépést előre lépő ellenfél golyójától találva, elterült.

A nyomtatvány ennek háttéréül elmondja[^] hogy Horvát a budapesti Wikus-cukrászda előkelő családból származó egyik szerény és tartózkodó magaviseletű, gyönyörű kiszolgáló kisaszszonyának kezét, mint özvegy ember, megkérte s utána oltárhoz vezette.

Az esküvő előtt menyasszonya azzal lepte meg, hogy nagy rokonságára és ismeretkörére való tekintettel a lakodalmi ebédet a Vigadó kisebbik termében fogják megtartani. Mikor a lakoma is elkövetkezett, Horvát Árpádnak és meghívott egyetemi tanártársainak szemei kápráztak a fénytől, pompától és az őket vajmi kevés figyelemre méltató nagyúri társaságtól.

Mikor a tánc is megkezdődött, a már bemutatkozott gróf Zichy-Ferraris elkérte Horváltól

a menyasszonyt és — nem hozta vissza. Abban a hitben, hogy mások is táncoltatják, a kis tudós-sziget hagyta az időt múlni. Utóbb észrevették, hogy néhányan feléjük mosolyogtak. Erre Horvát és társai elindultak a menyasszony keresésére. Mikor aztán nem akadtak nyomára és a felelősségre vonandó gróft sem találták, a bün-barlangból csendben eltávoztak.

Másnap már minden barátjának és gróf Károlyi Istvánnak is kezében volt a kinyomatott vádlevel... Azt hiszem, herceg Festetics Tasziló is csak az én közvetítésemmel — tehát utólag — tudta meg, hogy a Nemzeti Kaszinó megrendítő eseménye Szendrey Júlia özvegyével közvetve csakugyan összefügg.

38.

AZ ARACSI PER.

Horváth Árpádnak, Szendrey Júlia második férjének, tanítványa voltam a budapesti Tudomány-egyetemen. Már végeztem az egyetemet, mikor a nemzeti múzeumi kéziratárban elfoglalt gyakornoki állás megkövetelte, hogy a paleographiában (régíírás-tanban, oklevéltanban) is szerezzek jártasságot. Ezt Horvát Árpád tanította régi pergamentekről és oklevélmásolatokról, meg az ő rövid és világos segédkönyveiből.

Az Árpád-kori latin oklevelek sillabizálása kezdetben nagyon nehezen ment. Hogy a kibetűzéshez kedvet kapjunk, röviden elmondotta aa olvasott oklevelének tartalmát.

— Ez az oklevél — mondotta — nagyszerűen jellemzi a mi Árpád-kori dicső magyar vé-

reinket. Két atyafi kapott hajba néhány ekejárásnyi arácsi birtokon. A király utasította a veszprémi káptalant, mint hiteles helyet, hogy szálljon ki és gondos határjárással tegyen a felek közt igazságot. Ám a rokonok összefogtak és elkergették az írástudó papokat. Utána kiszálltak királyi emberek, akiket katonai fedezetükkel együtt holtra vertek. Végül következett a koronás király személyes beavatkozása. Így aztán a föld visszakerül igazi tulajdonosához. Ez azonban megszólalt, hogy neki bizony a peres birtok nem kell. Perelt, verekedett, vért ontott, mert csak így tudta elvégre is bebizonyítani, hogy igazsága van.

Kár volna, ha a tudós professzor hagyatékkal ezek a nehezen kibetűzhető kutyabőrök elkallódnának.

39.

PAPRAMORGÓ.

Egyik nyáron a zánkai Vadnai-kúria vendégjárásának első fecskéje Vadnai Andor képviselő legkedvesebb barátja, Márkus József volt. Budapest rossznyelvéről és fényes tolláról híres főjegyzője s későbbi főpolgármestere után Vadnai Károly, a »Fővárosi Lapok« még rosszabbnyelvű szerkesztője következett. Én a szomszéd faluból kisegítő negyediknek (a tarokkban) ilyenkor, mint az egyetemi tanév fáradalmaim ki-pihenő ifjú, mindig kéznél voltam. Kártyáztam, bort hordtam, poharakat töltöttem, kínáltam, szivarvéget vágtam, gyújtót gyújtottam és a marakodók végtelen elmésségén egész nap mulattam.

Mire a kétágyas vendégszobába Vadnai Károly és Márkus pihenőre tértek, benyomásom szerint az öreg szerkesztő húzta a rövidebbet. Bűcsúzkodáskor ezért mondotta oda unokaöccsének:

— Bandi, ma rongy ember voltál. Holnap nekem segítesz.

A szomszédos ebédlő dívánján aludtam. Kora hajnalban üvegkoccanásra, torokköszörülésre ébredtem. Utóbb kiderült, hogy Vadnai Károly a faliszekrény papramorgójából (seprőpálinkájából) ivott. Egy félbeli üveget közben az asztalra tett. Tett mellé egy pálinkás-kupicát is, aztán az ágyba visszafeküdt.

A jó negyedórás csendet Vadnai horkolása szakította meg. Mégis észrevettem, hogy Márkus is kibújt az ágyból. Vadnai üvegéből öntött a kupicába, egy kapásra lenyelte, aztán felordított:

— Petróleum!

(Csakugyan az volt. A hintó-lámpások füst nélküli finom petróleuma. A cselédek elől maga Andor rejtette ide.)

— Petróleum! — búgta cikákolva, krárogva, köpködve, míg a fölvert férfi társaság köréje nem sereglett.

A beadott hánytató eredménye után Márkus lehiggadt és odaszólt a nyugodtan heverésző Vadnaihoz:

— Hát a te petróleumos bendőd ezt nyugodtan tűri?

— Hja, én mértékletesebb ember vagyok. A petróleumot csak megkóstoltam s nyomban utána nyeltem három kupica papramorgót.

— Vén hóhér! Miért nem figyelmeztettél?

— Sőt... egyengettem az útját annak, hogy ma majd nem rajtam, hanem rajtad mulat a társaság.

40.

VASZARY-EMLÉK.

Vaszary Kolos esztergomi érsek Keszthelyen született. A Szent Benedek-rend kebelében tanár lett és Pápán tanított, majd pannonhalmi főapát lett. Végül József főherceg hathatós beavatkozására Róma a szerény szerzetest ültette a primási székbe.

Vaszary a legmagasabb magyar egyházi polcon is hű maradt Balatonjához. Balatonfüreden kastélyt építtetett s az égvényes hegyoldalra árnyékos parkot varázsolt. Nyáron mindig itt tartózkodott s itt fogadta bizalmas embereinek látogatását. Köztük egy közös ismerősünk is volt. Ennek panaszkodta el a Gyuri inasnak tolakodásig fajult bizalmaskodását.

Vaszary bíboros minőségében pápaválasztásra Rómába készült. Előtte mélységes lelki gyakorlatokat tartott s Gyurival sűrűn gyömszőköltette csúzos végtagjait. Mikor Gyuri megtudta, hogy Rómába pápaválasztásra mennek, munka közben megkérdezte urát, hogy ez a választás is olyan, mint minden más választás; vagyis aki pápát választ, az meg is választható?

— Miért kérded, te? — nyögte Vaszary a Gyuri erősen dolgozó öklei alatt.

— Hát csak azért, — elmélkedett Gyuri — hogy amilyen bolond szerencsénk volt eddig, még római pápa is lehet belőlünk.

HERCZEG FERENC BADACSONYBAN.

Badacsonyan a híres Kisfaludy- és Szegedy-szőlőnek veszedelmes versenytársa akadt. Herczeg Ferenc szőlőt vásárolt a tördemici kápolna alatt. Itt írta meg híres cikkét, »A fekete szüret«-et. Benne éles tollával vademberekké tevődte a világhírű badacsonyi bazaltot robbantó üzéreket. A cikk megjelenése utáni évben autón szállítottam oda egyik messzeföldről jött tisztelőjét. Mikor a szőlőt megmutattam, Napisten éppen lenyugodni készült. Fáradt fejének felhő-párnáit a bágyadt lángkévék haragos-pirosra, lángvörösre, selyem-sárgára, tenger-zöldre, ibolyaszínre festették és aranyrojjtal is dúsan beszegték. Előtte a tornaji hegyhát és a romkoronás Szigliget a nádkoszorús tó tükre mellett éles körvonalával már árnyképek formáján feketélt.

— No, nem csodálom, hogy itt a nagy író még szüretelni is elfelejtett — sóhajtottá hozzá a világszép kilátásba elmerült vendég.

Herczeg Ferenc tréfálkozva mindig engem korhol, hogy róla ilyen híreket terjesztek. Pedig, aki nekem, idevalónak, elmondotta, már a Mátra aljáról hozta ezt a hírt.

CHOLNOKY TIHANYI TRÉFÁJA.

Veszprém világhírű fia, Cholnoky Jenő egyetemi tanár, egy alkalommal angol geológusokat kalauzolt Tihanyban. Megmutatott néhány gejzir-kúpot, megmutatta a XI. századi altemplo mot s benne I. András király sírját, beszélt az 1055-iki alapítólevélről s a benne lévő magyar

nyelvemlék-töredékről, aztán hívta őket, hogy a visszhangba is kiáltsanak bele. Az angolok szabadkoztak, mert az ormokon erősen fúj a szél. Cholnoky erősködött, hogy a tihanyi visszhang magyarul még az orkánt is túlharsogja. Erre megindultak.

Cholnoky útközben a kecskekörmöt áruló gyerekhad portékáját az angolok számára megvette, aztán jó ajándék fejében két csapatra osztotta őket. Egyik részt kiabálni magával vitte, a másikkal pedig azt az utasítást adta, hogy a templom falának tövéből mindent kiáltsanak vissza,

A jótorkú gyerekek kórusban Kisfaludy Károly »Mohács«-ának első sorát süvöltötték az apátság felé:

Hős vértől pirosult gyásztér, sóhajtvá köszöntlek.

Persze egy hang sem érkezhett vissza. Helyette azonban a templom falánál állók visszaharsogták az utána következő második sort:

Nemzeti nagylétünk nagy temetője Mohács.

A magyarul nem értő angol vendégek a baklövést nem vették észre s megbámulták az erős tihanyi visszhangot.

43.

CHOLNOKY VILLATELKE.

Egy csillagos augusztusi estén Cholnoky Jenő barátommal s környezetünk szépasszonyaival szeptezdi nagy épületem balkonján üldögélünk. Tudósokhoz illően a ragyogó csillagképekről, tejútról, ködfoltokról beszélgettünk.

— Az ott a Sothis, Orion, a kánikulának latin nevet adó Kiskutya. A nap egyik legközelebbi szomszédja. Hozzánk érkező fénye nyolcezer évvel ezelőtt indult el hazulról.

— Istenem, — sóhajtott a nők közül valaki — mekkora ez a teremtett Világ!

— Nekem mégsincs benne villatelkem — tette hozzá Cholnoky.

44—46.

DARNAY-EMLÉKEK.

I.

Az egyik sarkantyú.

Arra az alkalomra, hogy szentmártoni Darnay Kálmán barátom Kisfaludy Sándor halhatatlanná lett hitvesének, Szegedy Rózának tetemeit exhumáltatta s férje mellé áttemettette, Sümegegen egyben országos halotti tort is rendezett. Képviselve volt rajta a báró Szegedy-család, minden jelentősebb tudományos és szépirodalmi társulat s velem a Nemzeti Múzeum is.

Egyébként én a családnak már régebbi ismerőse voltam. A sok fránya tudós, író és egyéb előkelőség közt Kálmán édesatyja, az öreg Kajetán bácsi, csak velem tudott bizalmaskodni.

— Öcsém, mire való ez? (A nagy terített asztalokra mutatott.) Bírja ezt a fiam? Bírja ezt a család? Aztán ha ez az utolsó nekibolondulása volna! Tudja, hogy a múzeuma eddig is már mekkora vagyonba került? Szerencsére nincs már több üres helyiség, padlás és pince se.

Sok köszöntgetés, kézfogás után ismét hozzám simult és folytatta:

— Maga, uramöcsém, ismeri a fiamat. Tudománya, tekintélye is van hozzá: beszélje hát rá, hogy eddig, és ne tovább!

Megígértem.

A lakomán Kálmánt én köszöntöttem fel. Elmondottam, hogy gyönyörű múzeumát, országos hírét, vagyonát, mindenét édesanyjának köszönheti. Édesatyja, a takarékos vaskereskedő látta meg nála azt a régi sarkantyút, melyet a vásott fiú fent, a sümegi várrom törmelékei közül kikapart. Mivel a lelet értékesíthetőnek látszott, atyja hajszolta, hogy menjen, keresse elő a sarkantyú párját. A fiú engedelmeskedett. Áskált, kapirgált s a sarkantyú helyett talált sisakot, buzogányt, koponyalyukasztót. Kereste a vár alatti mezőkön is, és talált kelta üstöket és urnákat. Elment Somlóra is, és talált páratlanul szép hallstadi dárdavégeket, aranyos kard-pengéket. Barangolt másfelé s a sarkantyú helyett Szentgróton, vagy másutt is sok helyen, honfoglaláskori sírokra és gazdag mellékletekre bukkant. Szóval, kedves Darnay bácsi, ez a Kálmán gyerek jó fiú, engedelmes fiú. Már van nagy múzeuma, nagy tudománya, nagy hírneve és van még nagy vagyona. Buzdítsa hát, hogy a sarkantyú párját kutassa tovább ...

II.

Mi az egy százalék Sümegen?

Az országos ünnep után már a nagyforgalmú vaskereskedésben kaszinóztunk. Dicsértem a Kálmán gyerek pompás üzleti szellemét.

Darnay bácsi lemondóan intett.

— A fene megette ezt a sokféle könyv-

vitelt. A fiam ki tudja mutatni belőle, hogy 30—40 percent a nyereség. Az én fiatakoromban még csak egy percentre dolgoztunk. Fiaimnak mégis tudtam venni egy-egy birtokot.

Az öreg úr dohogását elmondtam a fiának, aki küldött, kérdezném meg, hogyan számították régen a percentet.

Megkérdeztem.

— Nagyon egyszerűen — volt a válasz. — Amit ma vettünk egy forintért, azt másnap eladtuk két forintért.

III.

Moltke-kézirat.

Az autogramm-gyűjtők ámulatbaejtő ötlességének egyik ékes tanúja az a Moltke-kézirat, mely a sümegi Darnay-múzeumban látható.

Az újkori történelem legnagyobb katonai lángelméinek egyikét, Moltkét, a hálás Német-birodalom 90-ik születésnapja alkalmából világra szóló méreteken ünnepelte meg. Ekkor támadt Darnay Kálmán barátomnak az a szédületes ötlete, hogy az öreg tábornagtól valami alkalmi írást csikar ki a múzeum számára. Igen ám, de hogyan?

... Valamikor, valahol azt olvasta vagy hallotta, hogy az öreg hadioroszlán a francia hadsereg csapdábaejtése alkalmával, tehát 1870 szeptemberében oly biztosra fogta haditerve sikerét, hogy a német hadseregek hosszadalmas felvonulásának unalmát (ha nem az — izgalmát), azal üzte el, hogy közben mezei virágot szedett a feleségének irt levél mellékletéül... Hopp, megvan!

Darnay rohant a sümegei kertészhez, hogy (október dereka táján lehetett, mert Moltke 1800 október 26-án született) adjon neki 10—20 szál melegházi ibolyát. Az így beszerzett virágot aztán nemzetiszínű szalaggal átkötve, ékes levél kíséretében (a franciaországi levélre való utalással) küldötte el Moltke berlini címére expresszszállítmány gyanánt. Mikor Moltke elolvasta, hogy egy magyarországi tisztelője az emberi élet másodvirágzásának milyen szép szimbólumával örvendeztette meg, midőn a bágyadt őszi napfényvel előcsalt eme tavaszi virágokat a híres Bakony lankáin számára összeszedette, nyomban leült és megírta az ő nagy szívét és a magyar gyűjtő fantáziáját egyaránt dicsérő műzeumi emléket.

47.

KOZMÁÉK GOMBAI PINCÉJE.

Kozma Andor barátom mindig büszkélkedett azzal, hogy balatonvidéki (marcali-i, Somogy vm.) szülőtt. Ennek bőséges nyoma van a Balatoni Évkönyv »A mi Balatonunk« című szép cikkében. A cikkből csak a gombai pince emléke maradt ki.

Kozmáéknak Gombán, Marcali szomszédságában, szőlőjük volt egy roskatag présházzal és padlásos szobával, meg egy öreg vincellérrel.

Andor jókedvű édesatyja, Kozma Sándor, a későbbi állami főügyész, az öreg cseléd szorgalmazására minden szüreten megígérte, hogy a hullató tetőt megnádaltatja. Mikor már a padlás is beázott, kiadta az utasítást a szükséges nád-kévék odafuvaroztatására.

— Sose tessék veleí sietni — szólott az öreg vincellér most már lemondólag. — Előbb szekurálni köll (asszekurálni, vagyis tűzkár ellen biztosítani), — a többi aztán az én gondom.

48.

ITTAK A MEDVE BŐRÉRE.

Badacsony szőlőtermő borvidékén ugyancsak bővében van a »titulus bibendi« (cím az ivásra). Szerepel köztük az is, hogy a medve bőrere isznak. Érdeklődésemre egyik Monostorapátira való szüreti pincemunkásom az éjjeli lassú présmunkálatok közben elmondotta a hozzáfűződő következő mesét.

Egy vadász medvére indult el. Előbb azonban betért a kocsmába s iszogatás közben tudta meg, hogy a medveóriást többen látták. Akkora, mint a község bikája.

— Akkor segítsen is nékem valaki — szólott a vadász.

Egy szájaskodó legény nyomban puffogatni kezdte, hogy a nagy barom állatot egy husánggal akár maga is leteríti.

— Pajtás, akkor csülökre. Velem jössz s a medvebőr árán megosztozunk.

Ezt a vadász mondotta, társa pedig az asztalra csapott:

— Kocsmárosné! Egy edény bort ide.

Az asszony előbb egy kis pénzmagot szeretett volna látni, de a lármás vendég ráripakodott:

— Böven futja a medvebőr árából.

Ittak. Nagyokat ittak, aztán neki az erdő-

nek. A medve már várt rájuk. A vadász ráduplicált, de a puska mindkétszer csütörtököt mondott. Erre a vadász hanyatthomlok neki a sűrűnek. Elmenekült. Hósködő társa pedig, — hogy a medve hótnak tekintse — husángostól hanyattvágódott. A medve csakugyan odament, oszt' végigszaglászta, hogy nem dög-e. így tudta meg, hogy nem hótt emberrel van dolga. Ezzel újra körüljárta s belesúgta az egyik fülébe: »Máskor ne igyatok előre a medve bőrére. Ha pedig mégis isztok, — súgta a másik fülébe — akkor mondd meg a vadásznak, hogy ne ilyen szájkodó, gyáva gazembert válasszon társul, amilyen te vagy.«

*

A mesetárgyak világvándorok. Ezért kérdeztem meg Berze Nagy János kiváló mesekutatóntól, hogy ezt a meseváltozatot ismerik-e valahol? A meglepő válasz az lett, hogy e mesét ilyen formában még sehol sem jegyezték le. A változatlan nemzetközi mese-típusban szintén ketten indulnak el. Mikor a medve jön, a segítség ijedtében a fára mászik, a vadász pedig elvágódik s hótnak teteti magát. A medve körülszaglássza s elmegy. A segítség leereszkedik s megkérdezi a vadászt, hogy a medve mit súgott neki. A vadász ekkor fogja rá a medvére azokat a mondásokat, amelyek a mi változatunkban is szerepelnek.

A példátlan mértékű eltérést az én tudós barátom romlásnak veszi. Ebben azonban nem értek vele egyet. A magyar változat a szájkodó s a medve bőrére előre ivó segítség ellen van kiélezve. Gyáván ez vágódik el s a medve itt valósággal a fülébe súg, — ami jobban megfelel az állatmese szellemének, mint az, hogy a szín-

tén gyáván elvágódó vadász elméskedik a fáramászó segítség rovására.

Ha tehát a mese nem romlott, hanem előnyösen megváltozott, akkor ez a magyar mesemondóknak más irányban is tapasztalható epikai készségét igazolja.

49.

EZ IS MAGYAR VÉRÜNK.

Csöngei Gábor, a köveskáli nádazó, atyám tízöles új pincéjét tetőzte. Szép szál, mulatós legény volt. A lányok bomlottak utána. A legények viszont gyűlölték. Amelyik faluban dolgozott, ott kitört a háborúság. Az augusztusi nagy búcsúról a pandúrok csaknem mindig kötözve kísérték haza. Mert nemcsak a lányokra féltékeny legényeket, hanem a segítségükre siető pandúrokat is el szokta agyabugyálni.

Nagy-Boldogasszony napján a szomszédos Balatonhenyében van a búcsú. Csöngei már egy héttel előbb beállított előlegért.

— Nem lehet, Gábor — szólott atyám. — Nagyon hátra vagy még.

— Akkor más munkát is kell vállalnom a foglalóért. A búcsú nékem mindig pénzembe kerül.

— Mindent tudok! — szólt rá emelt hangon atyám. — A henyei búcsúra pénzt se kapsz, meg el sem eresztelek. Komám, a főbíró figyelmeztetett, hogy a pincetetőt jó lesz befejezned, mert a henyei legények fenekednek reád.

— Tudom.

— Akkor hát itthon maradsz.

— Nem én! Éppen azért kell nekem ott lennem! — szólt Csöngei és konok rövidséggel elköszönt. A búcsún ott volt. Fejét orvosok varrták össze. Meghibbant agyvelején már nem tudtak annyit segíteni, hogy idővel háztetőkön nádazó munkát végezhetett volna.

50.

ÍTÉLT A BACH-HUSZÁR.

Az 1848-49-iki szabadságharc le veretése után a tapolcai járás megkapta a maga Bach-huszárját. Kapdebo nevű, erdélyi fekete örmény volt. Kezdetben mekegett, mint valami kecske. De rövidesen jó magyar ember csavarodott belőle. Eredetileg félművelt, de vagyonos mesterember lehetett. Jogi ismerete, törvénykezési gyakorlata semmi sem volt. A közigazgatásban csetlett-botlott, de a természetes esze mindig kisegélte. Utóbb a tőle elforduló úri társaság befogadta. Ilyenkor aztán kifogyhatatlan volt mulatságos jogi eseteinek elbeszélésében. Ízeltetőül egyet idejegyzünk.

Fogdmegjei egy kővágóeörsi legényt szállítottak be hozzá. Nyomukban járt külön szekéren az öreg bíró, kisbíró és a bakter. Ezek a vádat képviselték. Kapdebo külön-külön hallgatta ki őket. Egybehangzó panaszuk az volt, hogy ez a garázda legény, kaptos fővel, az egész község fülehallatára legazemberezte őket.

Utánuk a legény meghallgatása következett volna, de Kapdebo vele együtt behívatta az egész társaságot és megkezdte az ítélezést.

— Fickó! Előhozatom a derest s ötven somfabotot olvastatok reád, ha nyomban bocsánatot

nem kérsz attól a faludbelitől, akit legazembe-reztél.

— Melyiktől kérjek, kérem? — hebegte a megzavart fejű legény.

Kapdebo az asztalra csapott és kimondotta az ítéletet:

— A legény tökrészezen követte el a sértést, ami nem számít. Hazamehetnek.

A panaszosok fejszóválva kitakarodtak. A legény bentmaradt és odasúgott a bírónak:

— Tekintetes uram, nekem illő volna tudnom, hogy melyikre járhatott el a szám, mert józan fejjel én mind a hármukat gazembernek tartom.

51.

KI A FALU ELSŐ EMBERE?

A falusi gyerekek játszó csapatja este előtt csak akkor csendesedik el, ha valamelyik jobb-módú társnál uzsonnára szólítják őket. E pillanatot — úgy látszik — várják, mert a zshivaj-nak, perlekedésnek, tülekedésnek, kergetődzésnek egy szempillanat alatt végeszakad. Ünnepi lesz a csend és hozzá a hangulat is. Akiből valami hang kiszorul, az mindig komoly és még akkor sem robbant ki hahotát, ha döbbenetes ostobaságnak bizonyul.

Gyerekkoromban a köveskáli ref. parókia udvarán történt egy ilyen emlékezetes eset. A nép-iskolában egyívású volt a pap, tanító és harangozó fia. Mivel az iskolapadban a pap fia a másik kettő mögé került, a nála vendégeskedő többiek közt a harangozó fiát az uzsonnavárás pillanatában elfogta a köteles tiszteletérzés és udvariasan fölvetette a kérdést:

— Gyerekek! Kinek az apja első ember a faluban?

— A pap-Gyuláé! — harsogott az egyhangúnak tetsző vélemény.

A tányérok, kanalak, karaj kenyerek már terítve voltak, de az aludtтеjes köcsögök még kés-tek. Ezért mukkanhatott meg a tanító fia:

— Jó lesz vigyázni: az én apám előbb énekel, a pap csak utána prédikál.

Lehurrogták. A zajt a sodrából kihozott harangozógyerek harsogta túl:

— Mit? A tanító? Az semmi! Mennyivel különb ember az én apám, aki háromszor is előtte harangoz!?

Erre aztán már dulakodás kezdődött. Közben a két aludtтеjes köcsög is megérkezett. A kis pap-Gyula mindkettőt hempergő társai közé csapta, aztán a szobába rohant és sírt keservesen.

52.

HERMAN OTTÓ CSODALATOS LÁTÁSA.

Látása rendkívüliségét Herman Ottó annak tulajdonította, hogy süket. Nekünk ezt úgy kell értenünk, hogy az ő nagy lelke látás útján nyilatkozott meg. így az embertan terén ő nem gondosan méricskélt koponyával és egyéb csontokkal, hanem a koponyáról letűnt lágyrészekkel, az emberi arccal és a test lelkivilágának sajátosságaival törődött.

Velem, feltűnő módon kereste az érintkezést. Sokáig azt hittem, hogy bennem az Ethnographia szerkesztőjét s a Magyar Néprajzi Társaság kez-
lábát keresi. Utóbb kiderült, hogy csak a kopó-

nyám lágyrészei érdeklik. Kikutatta, hogy a famíliáin a XVI. század második felében egy kihalt veszprémvármegyei »de genere Acsád« származó család utolsó fiúsított leány-sarjának lett a folytatója. Tudta, hogy ezt a népessé vált nemzetséget 1780 táján padrányi Biró Márton veszprémi püspök szétrobbantotta s egyik részét Zalába, a Balaton mellé, más részét pedig Komáromba kergette.

E megtisztelő érdeklődés forrása akkor lett nyilvánvalóvá, midőn »A magyarság arca és jelleme« című művéhez arcképet kért tőlem. Azt mondotta, hogy velem be tudja bizonyítani a koponya lágyrészeinek századokra visszanyúló változatlanságát. Nagyot nevettem, ő pedig nagyon megharagudott reám.

Jókai halála alkalmával kibékültünk. Megkért, hogy a temetésen legyek együtt vele. A nagy halott a Nemzeti Múzeum lépcsőházában volt felravatalozva. Mi az Arany-szobor mögött találkoztunk. Mikor az ellepett lépcsőkön már áradt le a sok vidéki küldöttség, Herman Ottó megszólalt:

— Nézze! A most leérkezők közt az egyik úr nagyon hasonlít magához.

Odanéztem s meglepődve szóltam:

— Nem hozzám, hanem szegény, elhalt édesatyámhoz.

— Menjen! Míg tovább nem sodródnak, kérdezze meg a nevét.

Odasiettem s érdeklődésemre ez volt a csodálatos válasz:

— Sebestyén vagyok. Jókai komáromi szekeres gazdáit képviselem.

53.

A SOMOGYI ÖKÖR ESZE.

Herman Ottó nagyot hallott. Ezért egy budapesti állatkiállításon én segitettem neki az uradalmak cselédségétől pásztorfaragványokat híres néprajzi gyűjteménye számára összevásárolni. Éppen egy somogyi öreg béres tükrösére alku-doztunk, midőn egy bécsi német megszólított bennünket. Azt kellett megkérdeznünk, hogy az óriási szarvú fehér ökörnek, mekkora otthon az istállóajtaja?

— Akkora, — volt a válasz — mint a kurtaszarvu német marháé. Csakhogy a magyar ökörnek nálunk, Somogyban több esze van, mint Bécsben a németnek. Mert a mi ökrünk tudja, hogy a szűk ajtónál a fejét félre kell hajtani.

54.

SZENT IGAZSÁG.

A Balaton mentén, már a Bakonyaljban, van néhány keményfejű falu. Az egyikben egy derék öregasszony halálát várták, de a bíróválasztás előtt sehogysen tudta lelkét kiadni. Mikor aztán a fia csakugyan bíró lett, boldogan elszenderült.

Az új bíró első hivatalos teendője a haláleset bejelentése volt. Törte a fejét, hogy a tiszteletes úr előtt miként kell hivatalához méltó alaposzággal viselkednie. Mikor elkészült vele, beállított:

— Tisztelendő úr! Megtörtént, ami még nem történt meg velem!

— Ugyan mi, bíró uram?

— Ami az életben kétszer még senkivel sem történt meg soha.

- Micsoda?!
- A tisztelendő úr tizenkét iskolát végzett okos ember, és ezt a szent igazságot mégsem találja ki?
- Nem én!
- ... meghalt az édesanyám.

55.

MILYEN MÉLY A BALATON?

Diákkoromban a ref. főiskoláknak még szuplikánsai voltak. Szemérmességéből nevezték így, latin szóval, az iskolák adománygyűjtőit. Ilyen párosával járó akadémiai hallgatók (többnyire papnövendékek) köszöntöttek be hozzánk minden nyáron Pápáról, Sárospatakról, Debrecenből. Nálunk aztán, a sokdiákos Balaton mellett, néhány hétre meg is feneklettek.

Az itt talált vakációzó diákok gondoskodtak szórakoztatásukról. Voltak nótás pincszerek és vidám balatoni fürdészek, A Balatontól csak a debreceniek iszonyodtak. Az egyik végre neki-bátorodott s kezdett a fürdéshez készülödni. Fél-szerünkben felhajszolt egy petrencehordó rudat s csészánk két tengelye alá odakötözte úgy, hogy fele hátul kinyúlott.

Mikor a partra értünk, a rúd ismét előkerült s a debreceni szuplikáns lépésről-lépésre megbökötte vele a Balaton fenekét. Az így támadt jókedv harsogása közben, rendületlen komolysággal csak ennyit mondott:

— Nálunk, Debrecenben, Istennek hála, nincs tó, sem feredő. De az iskolában mégis megtanítottak bennünket arra, hogy minden, tó — így a Balaton is — olyan mély, amilyen széles.

EMLÉKEZÉS HERCEG FESTETICS TASZILÓRA.

Zárkózott, hűvös modorú főúrnak ismerték. A Balatoni Társaság, melynek fővédnöke volt, nem tapasztalta ezt. Megválasztását megleghangú levélben köszönte meg s működését hathatós anyagi támogatásával is gyakran megkönnyítette. Ezért iparkodtunk, hogy a Keszthelyi Helikon 1921-re tervezett centennáris ünnepére a Balatoni Társaság első Balatoni Évkönyvével elkészüljünk. A gazdag tartalmú kötetet én szerkesztettem és én terheltem meg »Keszthelyi országos könyvtár és dunántúli központi múzeum« című terjedelmes tanulmányommal. Mivel a tervben a hercegség családi könyvtárának s a Herceg úr részéről messzemenőleg támogatott Keszthelyi Balatoni Múzeumnak döntő szerepet szántam, a tanulmány különlenyomatát előre megküldöttem ő főméltóságának.

Ezt a továbbiak megértése végett kellett megemlítenem.

Az Évkönyv díszkiadását a szabadban megtartott ünnep gyönyörű számainak lezajlása után nyújtottam át. A Herceg megköszönte s kért, hogy délután szerencséltessem a kastélyban. Ugyanakkorra fogadta az ünnepélyt rendező Kisfaludy-Társaságot is, melynek képviselőjéhez szintén hozzátartoztam.

Midőn megjelentünk s a kastély gyönyörű termeinek megtekintésére indultunk, a Herceg engem karonfogott és vitt egy sarokterem felé, ahol feleségének, Hamilton hercegnőnek e meglepő szavakkal bemutatott:

— ... akinek tanulmányát angolra fordítottuk.

Majdhogy sóbálvánnyá nem meredtem. A további kalauzolás végén nem állt meg bennem a szó: megkérdeztem ő főméltóságát, hogy mivel keltette fel az én szerény munkám ő főméltóságáék kitüntető figyelmét.

— Megmondom — volt a válasz. — Mi Keszthelyen élünk, halunk, mégis önnek kellett kitalálni helyettünk, hogy mi nem a Balaton végénél lakunk. Hiszen a Nyugat, Dél és Észak művelt népeinek, idegenforgalom esetén csakugyan Keszthelynél van a Balaton eleje. Ennek a Balaton-kultusz irányításában igen nagy jelentősége van. A keleti véget Budapest közelsége fejleszti. A nyugati vég fejlesztése országos érdek. Ezért van önnek igaza. Keszthelyre nemzetközi szintig fejlesztett országos könyvtár kell és kell a gráci szép Johanneumnál különb dunántúli központi múzeum.

A Herceg minden további tette igazolja, hogy ezt a felfogást a Balaton-kultusz evangéliumának vallotta.

57—58.

A FÜREDI JÁTÉKSZÍN

I.

Csődült a közönség.

A magyar irodalomtörténet örökéletű dicsősége marad, hogy Kisfaludy Sándor 1832-ben már megnyitatta az ország közadakozásból épített legelső kőszínházát, a Füredi Játékszint.

A színház nálunk ekkor és a közelmúltban még nem volt irodalmi és közéleti szükséglet. Ez

teszi érthetővé azt, hogy az első színház nem városon, hanem egy nyári fürdőhelyen épült fel. Másrészt igazolja azt is, hogy e színházat egyedül Kisfaludy Sándor teremtette meg.

Ahogy Himfy dalai hódító lírai, a balatonvidéki várromok Regéi pedig hódító epikai tartalmukkal nagy olvasóközönséget tudtak elővarázsolni, Kisfaludy Sándor hite szerint a színházának és drámáinak ugyanígy meg kellett volna teremteni a színházlátogató közönséget is. Csalódott. Kisfaludy a nyarat és a fürdővendégek másirányú érdeklődését okolta.

Komlóssy Ferenc Dániel, a színjátszó társaság igazgatója, más véleményen volt. Minden baj okának Kisfaludy szóárados, unalmas drámáit tartotta.

Noha Kisfaludy a dráma terén öccsére, Károlyra féltékeny volt, Komlóssy igazgató mégis rászánta magát és sorra előadatta Károly pompás vígjátékait. A Játékszín látogatása divatba jött. Csődült a közönség és Kisfaludy Sándort is elárasztották a fürdőző nagyurak szerencsekívánataikkal.

Kisfaludy — Darnay Kálmán barátom értesülése szerint — csak elkésve tudta meg, hogy a nagy dicsőség titka az volt, hogy Komlóssy a szinlapokon Károly neve helyén Sándorét hozta forgalomba. '

II.

A megmaradt oszlopok.

Óvári Ferenc barátom, a Balatoni-kultusz ébresztője és éltető lelke, egyszer rámírt, hogy küldjek a Nemzeti Múzeumból szakembert, mert

Balatonfüreden római leletre bukkantak. A talált oszlop pontos leírása és lelőhelye gondolkodóba ejtett és múzeumi régész helyett levelet küldöttem.

Megírtam, hogy az alul sima, felül rovátkolt oszlop nem római eredetű, hanem a lebontott Játékszín bejáratának egyik ékessége. Hozzátettem, hogyha tovább ásnak, megtalálják a még hiányzó három másik darabot is.

Tájékozottságomnak titkát szintén feltártam. A 80-as évek második felében néhány nyáron át a füredi szőlőhegy arácsi oldalán, a Csekő-pince lakója voltam. Itt egyetemi hallgató társaimmal az Arácson nyaraló fiatal nemzeti színházi tagokat gyakran megvendégeltük, összebarátkoztunk és gyakran mulatoztunk.

Történt egyszer, hogy a fürdő alsó parkjának »Kisfaludy« vendéglőjében vacsoráztunk s egyik érkező társunk azzal méltatlankodott, hogy a falmelletti orgonabokrok végén a nagy sötétségben valami köhengerben megbotlott és fehér nyári ruhájában elvágódott. Zajongására jött a vendéglős s megnyugtatóan azt mondta, hogy a fal hosszában, a bokrok mögött a lebontott Kisfaludy-színház oszlopai hevernek.

Színészbarátaink felugráltak s lámpavilágnál végigvizsgálták a csúnya módon beszennyezett oszlopokat. Másnap aztán az öblöshangú Pálffy és Abonyi vezérletével már ásóval, lapáttal, kapával és csákánnyal fölfegyverkezve jelentünk meg a »Kisfaludy«-ban. A vendéglős rimánkodására nem ott a helyszínen, hanem gondosan elhengergetve, távolabb ástuk el az oszlopokat.

Akkoriban szó volt arról, hogy valami em-

léknek felállítatjuk. De a terv megvalósítása késett, a tervezők szétoszoltak s feledtek. Az oszlopok föld alatt maradtak s kicsinyben múlt, hogy »római régiség« nem lett belőlük.

59.

SZŰZBESZÉD.

A tapolcai kerület, mikor még a balatonfüredi is beletartozott, egy ciklusra Csigó Pált, az egyszerű malomtulajdonost választotta meg országgyűlési képviselőjének.

Ami akkor még ritkaságszámba ment: öt hosszú esztendő leforgása alatt csak egyszer szólalt meg. Tavasszal hirtelen meleg lett s az ülés-termet szellőztetni kezdték. Mikor Csigó a légvonatot észrevette, dörgedelmes hangon fölkiáltott: »Cűg van!«.

A rövid szűzbeszéd derűtséget keltett. Tréfára is annyi alkalmat adott, hogy Csigó másnap-harmadnap már hazamenekült a fővárosból.

A vasúton abba a fülkébe nyitott be, amelyben képviselőtársa, Meszlényi Lajos, a Képviselőház tréfás Luluja, Velencei-tó melletti birtokára utazott.

— Gratulálok! — szólott a belépőhöz. — De ha majd második parlamenti beszédedet is elmondod, Pali bátyám, akkor már okvetlenül magyarul beszélj. Mert mi történhetik? A német újságírók Bécs és Berlin számára a te, felemás nyelvedet nem tudják közvetíteni s a külföld nem lesz tájékoztatva nagy jövőndő elé néző államférfiúi képességeid felől. Egyébként pedig szervusz, öregem! Foglalj helyet!

60.

A CSODADOKTOR LEVELIBÉKÁJA.

Sógorom volt. A világ bajai elől bujdosva, fiatalon Badacsonyba vetődött. Itt egy vak koldust meggyógyított. Ez beperelte, mert elvette a kenyerét. Utána minden más hozzá forduló beteget meggyógyított. Híres emberré lett. Megházasodott. Végtelen kedvessége és csodás orvosi képességei tapolcai járásorvossá és egy gyönyörű kórház alapítójává emelték.

A tapolcai új élet egyik felolvasó estélyére a nővérem tőlem valami tudományos, vagy szépirodalmi, de mindenesetre alkalmi és helyi vonatkozású tárgyat kért. Így írtam meg aztán férjéről, dr. Deák Jenőről a következő — állatmesét.

*

A tapolcai új csodadoktornak sok előítélettel, babonával és kuruzslással kellett megküzdeni. Hiszen még a tulajdon felesége is erősödött, hogy ismer javasasszonyt, aki egy száritott levelibékával meggyógyít, sőt előre el is űz (távol tart) minden betegséget.

Utóbb már arról suttoztak, hogy a doktorné jóvoltából a béka Tapolcára került és az úri körökben is vannak már sikerei.

A csodadoktor kíváncsi volt a vele versengő békára. Előteremtette. A nyakon hordott kis zacskó ártatlan tartalmat megvizsgálta, aztán a feleségének visszaszolgáltatta.

Egyszer aztán a gyógyszerésznét szintén meggyógyította. Mivel itt csakugyan orvosság nélkül volt kétséget nem szenvedő sikere, az okos asszonyka a zacskót kíváncsian kibontotta.

A levelibéka teteme csakugyan benne volt a csodadoktor írásával együtt.

»Nem a béka gyógyít, hanem a gyógyszer és a hit.«

61.

A BALATON LEGNAGYOBB BAJA.

Csontos Imre, a tréfáiról híres vaáli képviselő, jó barátom volt. Egyszer ezzel állított be hozzám a Nemzeti Múzeumba:

— Gyuluskám, a kerületben rosszul állok. Csapatok mellett egy kis zajt, a választások előtt. Én már beígértem, hogy hozzám Baracsára lerándul a Nemzeti Múzeum, a Tudományos Akadémia, meg az Osztrák-Magyar Bank budapesti főintézete, aztán egyesült erővel fölfedezitek számomra Attila sírját.

Méltatlankodva utasítottam vissza a meghívást. De utóbb eszembe jutott, hogy Baracska fölött van Kajászó-Szent Péter, a régi Keveháza, amelyről éppen én derítettem ki, hogy az oklevelek és krónikák szerint az Árpád-korban még Keve-aszója, Kő-völgye, vagyis a Thúróczinál szereplő pogány bálványkő völgye volt, ahová a szintén följegyzett monda szerint Attila vezértársai temetkeztek. Vállaltam tehát a tervezett ásatást. Nagy Géza tudós kollégámmal szerencsésen meg is találtuk a keresett bálványkövet.

Óriási tömbjeit, a mély agyagveremből Csontos barátom a szomszédos Meszlényi-major hat bivalyával huzattá ki. A kijáró köszönet névjegyet vétetett elő velem. Aztán megkérdeztem a bivalyost, hogy az uraságot a levél hol találja meg.

— Hajajaj! — sóhajtotta. — Ember legyen, aki meg tudná mondani, hogy most hol nyaral.

Dérhúzó, fagyos ősz volt. Ezért megjegyeztem:

— No hallja! Az Isten hidege veszi meg ilyenkor a Balaton mellett.

— Mit? Balaton? — füstölgött az öreg cselédben a szó. — Az én uraságom igazi úr. Nyáron hideg országban, télen meleg országban nyaral.

62.

HOMÉROSZ MONOSZLÓN.

A pápai ref. főiskola nagy súlyt fektetett arra, hogy a teológusaiból kikerülő túladunai ref. papok ne csak latinul, hanem görögül és zsidóul is jól tudjanak. Az Evangéliumokat, Dávid zsoltárait, Mózes öt könyvét és a prófétákat, szóval az ó- és Új-Testamentumot kellett eredeti nyelvükön megérteni.

Csak így történhetett meg a következő emlékezetes eset.

A M. Philológiai Társaság az egész Homérosz első magyar fordítóról, Simony Imréről, szóló ismertetéséből különnyomatot készített (1889.). Ezt az első irodalmi termékemet boldogan megküldtem atyámnak is. Elolvasta, de nem volt elragadtatva.

— Bejártad — szólott — Somogy vármegyét, felkutattad az egyházkerület és főiskola levéltárait, az egyházak irattárait és anyakönyveit. Megállapítottad, hogy itt a szomszédban, Balaton-Hevenyében volt ref. lelkész és ott is

van eltemetve. Csak engem nem kérdeztél meg, a dicső Homér-fordító — keresztfiát. Nagyot néztem.

— Úgy ismertem, akár te a keresztapáidat. Ezért önthetél volna életet a holt betűkbe.

Kértem, hogy beszéljen el valamit.

— János bátyáddal (a nagybátyámmal) — folytatta — még diákgyerekek voltunk. Ha monoszlai pincénknél a három koma, a három tiszteletes: Henyéből Simony Imre, Monoszlórol Somogyi Benjamin, Antalfáról az öregapád (S. Mózes) összejött, a pörköltet nekünk kellett elkészíteni. A nagy venyige-határt a hegyoldalba szintén mi hordtuk fel. Mert, ha a pörkölt már elfogyott s poharazgatás közben a hangulat emelkedő félben volt, a társaság a Balaton fölött már ragyogó hold fényénél vidáman felsétált a mi venyige-rakásunkig. Itt aztán megkezdődött Homérosz görög hexameterinek ropogtatása. Ahogy bennük Trója kigyulladt, nekünk is meg kellett a máglyát gyújtanunk, öregapátok kistermetével a hegyoldalban felül állt s onnan kiáltozta le görögül a trójai várfalon álló Hektor mondókáját. Alulról a hatalmas termetű Simony Imre volt, a dühöngő Akhilles. Mikor görög hexameteri harsogtak, Simonyi arca lángolt s nyakán, halántékán az erek kidagadtak.

Atyám elkomorult s csak hosszú hallgatás után folytatta:

— E dicső, nagyműveltségű nemzedék után következünk mi, nyavalyás fiatalok. Mi már Simony Imre gyönyörű magyar fordításának segítségével értettük meg Homérosz eredeti szövegét.

VÖRÖSMARTY VÍVÓTANÁR.

A balatoni levegő ember-tenyészetének egyik remek példánya volt. Mint a budapesti Tudomány Egyetem orvoskarának hallgatója, mindig a Nemzeti Tornacsarnokot lakta. Az erőművészetben Vermes Lajossal, a tornában Szafka Manóval úttörői lettek annak a nemes sportnak, amelyet Hegedűs Sándor és Berzeviczy Albert miniszterek hathatós beavatkozása az egész ország társadalmi szükségletévé tudott avatni.

Előbb Makón, utóbb Székesfehérváron volt tanár. Maga azonban mindvégig a balatonvidéki Bakonyalj Nimródjának tartotta magát. Vadászati sikerei valóban páratlanok voltak. Egy foglyászás alkalmával mérkőznie kellett a legjobb lövővel. Ez 100 tölténnyel lőtt 98 foglyot, ő pedig 88 tölténnyel szolgáltatott be 100 darabot.

Midőn Székesfehérvárra áthelyezték, tájékoztatlanul oda nyitott be egy pohár sör elfogyasztására, ahol huszártisztek mulattak. Rövidesen a pincér azt az üzenetet közvetítette hozzá, hogy ne fixírozza a fiatal tiszteket. Erre aztán szúrós szemeivel csakugyan szurkálni kezdte az urakat. A pincér tálcán hozott névjegyekkel tért vissza, ő krétát kért s egy zöld posztóval bevont márványasztalra öreg betűkkel ráírta: »Vörösmarty okl. vívótanár.« Aztán félkézre fogva, — mint valami Kinizsi — felmutatta a tisztek asztala előtt.

Az ügy párbajnak indult s azon végződött, hogy a tisztikart Vörösmarty tanította meg a

magyar kard művészi forgatására. A sport útjára térített városnak legendás alakja lett. így a helyi újság egyszer megírta róla, hogy náluk szereplő Lurich orosz birkózóbajnok vonatja azért indult vissza késéssel, mert amíg a kupé ablakán át a búcsúzó orosz óriás és Vörösmarty rázta egymás kezét, a gép a vonatot nem bírta elindítani.

64.

FIZIKA FALUN.

Apai házuknál névnapra (Gábor-napra) nagy vendégség szokott összeverődni. Egyszer a vacsorával késlekedni kellett, mert az egyik szomszédfaluból két komaasszony még nem érkezett meg.

Végre beköszöntek s ugyancsak kérték az elnézést, hogy a hintó velük a linkós káposztás-kerteknél megfeneklett.

— Pedig — erősködött a természetesebbik keresztmama — a hintón, valahányszor a lovak húzni kezdtek, mindig könnyítettünk.

— A sártenger közepén? Hogyan? — kérdezték.

— Hogyan? Hát felálltunk benne mind a ketten.

65.

ATTILA A HUNOK VEZÉRE.

A balatonmenti protestáns falvakban a népiskolák éve nyáron a templomban megtartott nyilvános vizsgán végződik. Ez az egzsámen (examen).

Egyiken én is jelen voltam. A kis falusi

nebuló a hunokról harsogott valamit. Közben megemlítette, hogy a hunok vezére Attila volt.

— Fiacskám, — szólalt meg a tanító — miért mondd te azt, hogy Attila vezére volt a hunoknak?

— Miért? Mert annak nyakában volt a kolomp, — csattant el a vezér-ürüre is célzó válasz.

66.

ARANYKOR.

Szólóm egyik fejezetén munkásaim felé közeledtem. A nehéz kapák csattogásából kihangzott beszélgetésük néhány szava: ...aranykor, ... aranykor, ... aranykor. Persze, — gondoltam — a nép ma már olvas könyvet, újságot s amibe beleütközik, amit meg nem ért, aminek a zárát erős értelmi erővel feszegeti, azt elhozza társai közé a szőlőrendbe is!

Előttük megálltam. Vele a munkát meggyorsítottam, a dördögést megszüntettem. De nemcsak a kezük, hanem az eszük is működött tovább. Mert, mikor a hosszú rendek végén pohár borukat megitták, rendes cigarettájukat megsodorták, az egyikből újra előtört: ...aranykor, ... aranykor, ... egye meg a fene, ... aranykor akkor lesz, ha az aranynak már egy elárvult huncut fitying értéke sem lesz.

67.

A NAGY ISTENCsapás.

Ahol sok a szüretelő, ott 3—4 vén asszony beszél egyszerre. Szóval tartja a fiatalokat s rendre szapulja a jelen nem lévő falubelieket.

Ha aztán a két felekezet — tudniillik a fiatalja és öregje — összetűz, a néplélek talán sehol sem bontakozik ki olyan gazdagságban, mint mikor a falu kipróbált »szájtehetségei«, így versenyre kelnek s napokon át szellemeskedve, viaskodnak egymással.

Mikor utoljára rájuk hallgattam, egy szegény lerongyolt »jó magával tehetetlen« fiatal iházaspár ügyeit-bajait hánytorgatták. Amint elkészültek vele, az egyik vénasszony még utána sóhajtott:

— Hát bizony nagy istencsapás az, ha a szegénység megy férjhez a nyomorúsághoz.

68.

MIÉRT NEM FÜRDÖTT MEG HAMILCAR A BALATONBAN?

Ifj. Ábrányi Kornél P. N. napilapját Rákosi Jenő hűtlen munkatársai állították talpra. Még az a szörnyűség is megtörtént, hogy vezércikk-írója aznap a más pártálláson levő másik lapot (t. i. Ábrányi lapját) szintén vezércikkkel látta el. Ezeket a bajokat Rákosi öccsétől, Sipulusztól tudtam. Mikor elkedvetlenedésemet észrevette, hitt, hogy én meg, mint Ábrányi újdonsült munkatársa, menjek át hozzájuk. Így estem bele aztán abba a bűnös elhatározásba, hogy az áttérés előtt (mert nagy előlegeket kellett még ledolgoznom) nem ugyan cikkeket, hanem feldolgozandó balatoni tárgyakat szállítok magának, Sipulusznak.

Így történt meg az, hogy a »Fremdenblatt«-nak egy pörtschachi tréfás fürdőlevelét elküldöttem Rákosi Viktor címére. Arról szól, hogy

Hamilcar Barca, az ókor nagy hadvezére átkelt az Alpokon és most a Wörthi tó mellett nyaral. Hozzá pársorban megírtam, hogy ez az Ő Felsége számára kiadott és másoktól mellőzött, olvasatlan bécsi lap köszönettel venné, ha rá való utalással Hamilcart és táborkarát a Balaton mellett szintén vendégségben részesítenénk.

Rákosi Viktor küldeményemet feldolgozás végett valakinek átadta. Ez a boldogtalan aztán levelem nélkül mindent félreértett. Sebtenben megírta napihírnek. Így jelent meg nálunk komoly közlemény gyanánt, hogy Hamilcar Barca ismét átkelt az Alpokon és most a Wörthi tó mellett tábornokaival együtt Pörtschachon tölti a nyarat.

69.

SZINYEI-MERSE PÁL FONYÓDON.

Benczúr Gyula az öngyilkos bajor királynak udvari festője volt. A szörnyű dráma után herrenchlemseei villáját eladta. Hazajött és a fonyódi hegytetőn építtetett magának egy másik tóparti otthont.

Ide hívta meg mestertársát és kedves barátját, Szinyei-Merse Pált. A magyar festészet e másik dicsősége gyomorbajos volt s orvosi utasítás szerint étkezet. Erre hivatkozva bejelentette, hogy öreg szakácsné ját is magával viszi.

Éjjel érkeztek meg. Zsuzsi néni a Balaton zúgásától nem tudott aludni. Utóbb még az ágyból is kikelt, öltözködött és kiment. A bujkáló hold világánál a kápolnáig eljutott. Itt elordította magát és rohant vissza, hogy a gazdáját még jókor fel tudja kelteni.

— Méltóságos urak! Méltóságos urak! Éb-

redjenek, meneküljenek. A Balaton háborog. Már a fele hegyet elvitte. Mindjárt elnyel bennünket is.

A felzajongott két mester elnevette magát. De Szinyei-Merse a Zsuzsi fontos személyiségére való tekintettel felöltözött és ment a háborgó Balatont megtekinteni. Reggelre kelve kiment másodszer is. Vitt vásznat és festőkésztséget. Az állványt a megbékélt Zsuzsi cipelte.

Itt festette meg aztán a mester azt a magánosok kezében vándorló fonyódi képet, amelynek valamelyik balatonmelléki nyilvános gyűjteményben volna helye.

70—73.

AZ ÖREG FERENC KOCSIS EMLÉKEZETE.

I.

A magyar kocsis.

Mindig a maga lovairól beszél, nem a gazdája lovairól, Jogilag nem komoly, de néplélektanilag rendkívül érdekes felfogás.

A mi öreg Ferenc kocsisunkkal tudom ezt bizonyítani.

Mikor egyszer megkérdezték, mióta szolgálja a házunkat, megtámasztotta összeráncolt homlokát s emlékezetének látható megerőltetése után azt mondotta, hogy 32 esztendeje, de ha jól összeszámítjuk, kitesz az 35 teljes esztendőt is.

A kérdező nem értette meg.

— No, persze! Hozzá köll tennem, hogy közben egypárszor itthagytam őket.

Valóban így történt. Egyszer a »lovait«, mert már Ferencsel együtt ránköregedtek, minden kellemetlenkedése dacára is eladtuk. Mérgé-

ben a vásárra se ment el, az új lovakat pedig éppen nem találta keze alá valóknak. Egy darabig morgolódt, káromkodott, a boros poharat nem fogadta el, a lovakat ütötte-verte és (ha nem hallottuk) rosszsebbel etette a gazdájukat. Végére se szólt, se hallott: — otthagyt bennünket. Egy zsidó boltos fogadta be két szürkéje mellé.

— Csak a cókémókjaimért gyűttem *haza* — morogta az öreg, mikor a ruhásládáját tőlünk elszállította.

— Aztán futnak-e azok a csikók, öregem?

Ferenc leverten a földre nézett s kurtát bólintott a fejével.

— Hát az új gazdával megelégedett-e kend?

Ferenc most meg az egyik vállát vont meg és kisvártatva hozzátette:

— Nagyon jóra való zsidó.

— A lovat is tudja hajtani?

Ferenc fölkapta a fejét, villogtatta a szemeit és emelt hangon csak ennyit mondott:

— No, még csak az köllene! ...

II.

Sokalt borra való.

Szinnyei József egyetemi tanár később megjelent »Magyar Tájszótár«-a számára még hajszolta a szókat, mikor apjostól, fiastól engem Révfülöpön meglátogatott. Köveskálról lerendeltem nekik a családi hintót, meg — a tájszókra való tekintettel — igáslovainkat is az öreg Ferenc kocsissal.

Nyelvtudós vendégem persze Ferenc mellé ült föl a parasztkocsira. A sok kérdegetés, jégyezgetés Ferencnek aligha tetszett. Este, va-

csoraközben kihivatott. Megkérdezte, hogy ki a fene lehet az a furcsa úr, akit hordozott.

— Miért kérdi ezt, kend?

Ferenc kinyitotta az egyik markát s benne öt ezüst koronát csörgetett.

— Tőle kaptam! — szólott szemeit meregetve.

Mikor felvilágosítottam, hogy a pénzt borra-valónak szánták, még csak azt kérdezte gyanakvólag:

— Igaz keresménye lehet ez neki?

Megnyugtattam.

III.

Ferenc elkeseredése.

Ferenc a parádéskocsissal hadilábon állott. Az öregség jogán szidta, hogy mindig abrakol és henyél, az ő lovai pedig szecsán, korpán élnek, szakadásig hordják a permetvizet, ganyét. A sokalt borraivalóval csúfolt öreget már nekem is csitítanom kellett. Utóbb vigasztaltam is: ne dohogjon, többet nem jönnek nyakunkra pestiek.

— Na, hála Istennek! — szakadt ki Ferencből a szó.

— Vétettek azok kendnek valamit? — kérdeztem.

— Nem! — szólott Ferenc megnyugodva. — De Isten látja lelkemet, hogy szívesebben hordok egy hétig ganyét, mint egy délután pesti urakat.

IV.

A Kolláncs lónak lelke volt.

Atyám halálakor Ferenc kocsisunk beállított hozzám levett kalappal és a somfanyeles szíjostorral. Azt kérdezte tőlem, hogy mi van róla

megírva a testamentumban. Mikor tudtára adtam, hogy ilyesmi nincs, kiment és a küszöbön túl már keseregni kezdett:

— Pedig a Kolláncs ló nekem volt ígérve.

A kért lovat, szerszámostól, kocsistól utóbb sok benthagyott bérhátralékával együtt megkapta. Bennünket otthagytott és beállt meszesnek. Falunkon, röstelkedve, éjjel szokott keresztülhajtani. De ilyenkor a falu kútjánál mindig megitatott. Az épülettel fedett kúton kívül van az itatóvályú. Ferenc is idekötötte a lovat s aztán a fal nyílásán át öntözte a vizet. Valamibe nagyon elmerülhetett, mert mire a hosszas mérés közben a ló eszébe jutott, Kolláncs már nem volt a vályú mellett. Elficánkolt és a régi istállója csukott ajtajáig meg sem állt.

Reggelre híre futamodott Ferenc esetének. Ferenc is megtudta, hogy a lova régi istállója előtt áll; de a nyakas öreg cseléd elvárta, hogy érte küldjünk. Mikor megérkezett, a kötőféket megfogta és a Kolláncs nyakát szeretetteljesen megveregette, a hátát végigsimogatta s el-elcsukló hangon ezt dünnyögte:

— Tetszik tudni: a ló nem ember, a ló barom, a lónak lelke van.

74.

A VIGÂNTI SZAMÁR-PECSENYE.

Egyszer a taliándörögdi orvvadász azt találta mondani vigánti komájának: »kend szamár.« A vigánti ember bicskát rántott, összeszurkálta a komáját. Tapolcán a törvény mégis fölmentette, mert a tettes védekezni tudott a híres vigánti szamár-pecsenyével.

Valamikor régen a vigántiak fölfortyantak azon, hogy a Bakonynak tálódi rengeteg erdeje Vigánthoz tartozik, mégis a dörögdiék eszik a sok szarvaspecsenyét. Összasúgtak. Elhatározták, hogy ők is kimennek szarvaslesre. Nehogy teliholddal a vad dörögdiék rájuk lövöldözzenek, újhholdkor mentek ki. A rossz megvilágítással mégis le tudtak teríteni egy nagyfülű szarvastehenet.

Az italt, bográcsot a csőszgunyhónál hagyták. Oda cipelték el a gyönyörű vadászszákmányt is. Hátsó lábainál fogva a gunyhó kiálló szelemenrúdjára akasztották fel, hogy annak rendjémódja szerint kidobhassák a beleit és gondosan kiszedhessék veséit, tüdejét, máját, szívét és a porcogós bordarészeket. Mindezt a túladunai nyelv »pájsli«-nak nevezi. Sok zsírral, vöröshagymával, sóval és paprikával ebből rögtönözhető a legízletesebb vadászeledel.

A vigántiaknak már folyt a nyáluk, mire a bogrács illatos tartalma a tűzön egészen elkészült. Mikor ez megtörtént, mohón hozzáláttak az evéshez-iváshoz. A bortól nekihevülve, nótázni kezdtek s az erdőkerülőt kutyábvéve, hatalmas tüzet raktak. A nagy világosságnál az egyik vigánti a gyomrához kapott, ökröndözni kezdett és a lógó szarvastehén hátsó lábaira mutatott.

Az, aki odanézett, megtántorodott és szintén rosszul lett. Végül valamennyien bámulták a szarvastehén patáit, mert rajtuk fényesrekopott patkó ragyogott. A furcsa vadászszákmányt a faluvégen koromsötétben ásták el, mégis kiderült, hogy a szarvaslesen a csősz szamarát lötték agyon.

Nehogy a vigántiak engem, földijüket szintén megbicskázzanak, megnyugtatom őket azzal, hogy csúfondáros történetüket megtaláltam egy 2—3 ezer éves indiai mesegyűjteményben. Igen, igen! A vigánti számárpecsenye már akkor is mese volt.

75.

NYELVROZSDA.

A Balatoni körül földmunkálatainál kezdetben P. Gábor balatonszepezdi kiskgazda lett a mérnökökkel, pénztárosokkal érintkező, munkásokat felfogadó, számontartó és irányító fontos személyiség. Az értelmes férfúval mindenki meg volt elégedve: fölebbvalók, alábbvalók egyaránt. Csak Gábor nem volt megelégedve önmagával. Előkerült ugyan hétköznapra is a komoly ünneplő, a nagykarimájú fekete kalap, a karon lógó vastag kampós bot. De mégsem jelezte semmi azt a nagy elkülönülést, ami közte és a többi kiskgazda és munkás közt keletkezett. Gábor figyelt. Észrevette, hogy közte és a vállalat urai közt először is az a nagy különbség, hogy őt megértik, ő pedig nem ért meg mindent, amit neki mondanak. Illő tehát, hogy közte és a napszamosok közt is valami érthetetlen válaszfal legyen.

Gábort kezdték munkásai, falubelijeik csakugyan nem érteni. Úri módra műszavakat akart a hétköznapi falusi nyelvbe belekevern. Szerencsére még jókor rajtavesztett.

Valaki — nyilván tréfálkozó célzattal — valami súlyos panaszt teregetett elő neki.

— Jól van! *Megrezováalom* az ügyedet — szólott Gábor s munkásai jót mulattak azon, hogy léprement.

A Balatoni Vasút kőfaragómunkáinak egyrészét olaszok végezték. Hétfőtől szombat délig szelíden eldolgozhattak. Estélig, vagy másnap *reggelig* ittak, muzsikáltak és karbaverődve énekeltek. Badacsony közelében már kezdődött a baj. Az erős és nyalatos sziklaboroktól csúnyán berúgtak, egymásnak estek, verekedtek, sőt elmaradhatatlanul meg is késelték egymást.

Mikor kocsim megáll a révfülöpi nagyvendéglő előtt, a csendőrség már elszállította a verekedőket. Csak a holtrészegek fetrengtek még a véres csatatéren.

A vendéglő ajtajában V. vendéglősné könnyes szemekkel sóhajtozott felénk:

— Istenem, de kár ezért a népért. Olyan szép a nyelve, mint a muzsika: *briganti... briganti... briganti...*

Mikor Jókai Mór, Hegedűs Sándor és társai kortesútjukon a tapolcai kerületet annak rendje-módja szerint végig ették, itták és szónokolták, kíséretükben ott voltak a kerület ellenzéki vezérei. A legegyszerűbb értékes gazdák közül ott volt Akaliból K. János.

Vezérszónokuk Hegedűs Sándor, a kitűnő pénzügyi politikus volt. A többi pesti politikus ezúttal is sujtásos beszédekkel, nagy szavak és állítások puffogatásával hatott a választókra. Ezért K. János józan, higgadt fejének a számok, közgazdasági adalékok mestere Hegedűs Sándor tetszett. Neki hitte el, amit Felsőörstől és Alsóörstől Aszófőig annyiszor hallott: hogy Pestről milyen politikai törekvések szolgálatában szálltak ki és *figurálnak* most a tapolcai választók előtt.

K. János világeletében még disznótoron se szónokolt. Most mégsem lepődött meg azon, hogy Aszófőről pompás fogatán előremenesztették, mert néki volt illő Akaliban a párt nevében fogadni Jókait és társait.

A templom előtti kis téren mondotta el formás beszédjét ezzel a megdöbbenő megszólítással:

— Tekintetes *szónoki figurák!*

*

Jókait, Hegedüst és néhány társukat K. János megvendégelte egy kis borkorcsolya val (tepertős pogácsával, sokával, hasaszalonnával, lágy kenyérrrel stb.) és pár kupica pántlikai papramorgóval. Azokat, akik nyughatatlankodtak, hogy a seregtől elmaradnak, azzal nyugtatta meg, hogy az ő csikaival a veszprémi püspök négyes fogatát is könnyen el lehet kerülni.

A két híres vendég megtiszteltetésül Zánkáig az ő kocsiján foglalt helyet. A gazda maga hajtott, és csakugyan mindenkit utólért és elkerült. Vendégei kitüntetőleg táltos paripáknak mondták csikait. K. János túlzottnak tartotta a dicséretet. Meg is mondotta miért:

— A nyerges csakugyan jól *indítványoz*, de ez az ostorhegyes nem jól *fogalmaz*.

75.

GOLD SZABÓ SZÓNOKOLT.

Istóczy Győző antiszemita képviselő a tüzesvérű pesti jogászgyerekek közül három úri fiút sikerrel elhódított: Szemecz Emilt, Ónody Gézát és Vadnai Andort. Az utóbbi Vadnai Rudolf Borsodból ideszakadt zánkai birtokosnak

volt idősebbik fia. Politikai pályáját 23 éves korában a tapolcai kép viselő jelöltséggel kezdte meg. Pártjának vezérszónoka atyám volt. Ezen és nem a fiatal Vadnai vállalkozásán, a tapolcai zsidók nagyon felháborodtak. Nem bírták elképzelni, hogy egy olyan nagycsaládú nagybortermelő, aki (a Balatoni Vasút előtt) anynyira rá van a Badacsonyvidéki borkivített lebonyolító tapolcai zsidó nagykereskedőkre, ügynökökre, vegyeskereskedőkre, szabókra stb. utalva, az egy valóban kitűnő és idevaló jogászyerek fejelágyára esett programjának csatlósává szegődjön.

— Nem, nem és még százszor is nem! — pattogott a sánta tapolcai Gold szabó.

És csakugyan nem nyugodott addig, míg Köveskálra, az udvarunkba, 2—3 kocsi tapolcai zsidót be nem szállított. Atyám szemeiben csillogott a könny, mikor Gold jövetelük célját őszinte egyszerűséggel keresetlen szavakban előadta. Csak a szónoklat záradékát vétette el, ezeket mondván:

— Mert mi, tapolcai zsidó hazafiak, szűkség esetén minden tőlünk telhető áldozatot — mint eddig, ezután is — készséggel meghozunk. A haza oltárán feláldozzuk életünket, vérünket, sőt... sőt... ha kell, feláldozzuk még a — pénzünket is.

Vadnai Andort képviselővé választották. Ami nem is csoda, mert atyám szónoklatai után csaknem minden zsidó rászavazott. Boldog volt a sánta Gold is, mert az új képviselő első útja hozzá vitt. Egy drága frakk-öltözetet rendelt meg nála,

AGYAFÚRT PARASZTOK.

Nálunk, Túladunán, azt tartják, hogy a magyar paraszt huncut, ha már akkora, mint az öklöm, és huncut is marad, amíg meleg.

Tehetném, de nem vitatkozom. Csak arra utalok, hogy a népköltészetnek az a lelket ragyogtató sok remeke, amit agyafúrt parasztjaink ajkáról lejegyeztem, közzétettem és másokkal is gyűjtettem, bizonyítás nélkül is olyan csodálatos gazdagságot igazol, amelyből a huncutságnak tartott elem sem hiányozhat. Hiszen, ha az ördög a magyar paraszttal kikezdi, meséi szerint a vesztes mindig az ördög marad. Sorát vele szemben az úr sem kerülheti el. Ezért érdemelné meg, hogy a nép »Egyszeri ember«-ének elmésségével kissé többet törődjünk. A jellemző és szikrázó eseteket illő volna bokrétába gyűjtenünk.

Buzdító például ide mentek, néhányat abból, ami velem, vagy a környezetemmel történt meg.

I.

Az öklömnyi paraszt.

Szakácsnének egy falumbeli parasztasszony-nál megrendelt két tömesre befogható kacsát. Megállapodás szerint le kellett hozni, vagy elküldeni hozzánk Szepezdre s ha majd megéri, darabjéért kap másfél pengőt.

A kacsákat fia, egy kis életrevaló öklömnyi parasztgyerek hozta le. Mikor a kialakult árat megkapta, a fiúcska (noha a pénzt megolvasni

sem tudta) erősködni kezdett, hogy neki még húsz fillér jár. Majd sírásra fogta s fennen jajongott, hogyha kevesebbet visz haza, az apja, anyja agyonüti.

A sok magyarázó szó ellenében azt hangoztatta, hogy az édesanyja húsz fillér áru török szedret is küldött, de ezt útközben a két dög állat megette.

A továbbiakat már nekem kellett intézni.

— Nesze, fiam! A húsz fillért megkapod. De máskor ne hazudj. Mert — lásd — a kék szedertől nem a kacsák csőre, hanem a te szád maszatos.

II.

A nagydarab paraszt.

A vasárnapi esti pinceszerezésről az egyik legény eloldalgott s a hazavezető úton meglapult. Mikor a többiek a koromsötétségben odáig botorkáltak, az elől menő legényre bömbölő hangon ráordított: pénzt, vagy életet! Ez megtántorodott s az út melletti sáncba hanyatlott.

A csúfság falunk legnagyobb darab bivalyerejű legényén esett meg. Mindenki azt várta, hogy — ha már azon melegében elmulasztotta — támadójába másnap beleköt és falhoz mázolja.

Semmi sem történt. Másnap együtt kapáltak. A bivalyerejű pajtás esetén mulatoztak. Bőszítették, ugratták. Ozsonnakor a kettő csakugyan félrevonult s akkor a sértett legény ezt mondotta társának:

— Látod, az egész falu rajtam mulat.

Ezért ma is előre még s más valakit tesz csúffá.

Eloldalgás után a bivalyerejű újra megszólalt:

— Fiúk, ezt a rongyembert előre küldtem, hogy ma másra ijessen rá. Mi majd kerülő úton csendben megyünk haza. Hadd várakozzon ott hajnalig.

III.

Megszégyenült iskolai ismeret.

Nálunk az egyik diákosháznál kiadták a jelszót: ha ozsonnatájra betakarulnak, befoghatjuk a csikókat s lekocsikázhatunk fürdeni a Balatonra. Erre mi, vendégeskedő diákok is mind munkába álltunk.

Ám az első fordulónál, a faluvégen, az a késleltető baj történt velünk, hogy magasra megrakott hosszú szekerünkéből az egyik első kerék szege elveszett és a lőcs is kiesett.

Az erőtanból kitűnően levizsgázott egyik társunk nyomban kijelentette, hogy a kétkarú emeltyűk törvénye szerint itt könnyű segíteni. A szélső házakból hosszú rudakat, ölfahasábokat és gerendavégeket hordatott ki velünk s elkezdte a lesüllyedt szekéroidal alá az emeltyűt összeállítani. Mire a nagy műveletet megejthettük volna, odaérkezett a miénk után megrakott másikkal a szekér.

A béres nagyot nézett, aztán kinevetett bennünket. A szekérrudat oldalra csavarta, a lőcsfejet helyére dugta s végét a távolabb fordított tengely-végre minden segédkezés nélkül könnyen visszatette.

IV.

Csúffátett állami pincemester.

A téli borfejtésekre Budafokról állami vándor-pincemestert kaptam.

Vincellérjeim áhítattal lestek a főlényes modorú férfiú minden elejtett szavát.

Mikor a pincét kinyitotta, azon kezdte, hogy van a borfejtésnek egy mindenek előtt és felett figyelembe veendő törvénye. Megvizsgáljuk a legnagyobb tele hordót és összeadjuk az üres edények hektoliterjeit. Ha kisebb szám jön ki, minit amekkora a tele hordó hektoliterje, akkor nem tudunk fejteni.

— Mert — teszem — a legnagyobb tele hordó ötven hektóliter, az üresek összessége pedig negyvenöt, tehát az ötvenet a negyvenötbe csakugyan nem lehet belefejteni.

— Már hogyan lehetne — mordult meg egyik vincellérem.

— A tankönyvünkbe is beleírják, ha ki-gyelmed megmondja, hogyan — főlényeskedett a pincemester.

— Kérek öthektós üres hordót a szomszédban — volt a válasz.

V.

Néhány fészek fülemile.

A magyar paraszt villogó esze gyakran a szívetáját is érinti.

Az 1933. évi augusztus 22-iki éjjeli orkán szörnyű jégverése Révfülöpön, Szepezden minden termést letarolt. A pusztulást Gömbös Gyula miniszterelnök és államtitkárja, Darányi Kálmán, a balatonfüredi kerület országgyűlési

képviselője is megtekintette. Az utóbbi előtt a károsultak kérelmét én tolmácsoltam. Sürgős orvoslásul a munkaalkalom és élelem nélkül maradt szegény emberek természetbeni és pénzbeli megsegélését szorgalmaztam. A nép nyelvén szólva, utaltam arra, hogy a dió- és tojás-nagyságú jég nemcsak a nyulakat, foglyokat, szarkákat és verebeket verte agyon, hanem a szegény ember paradicsomát, káposztáját, paprikáját és babját is mind agyonpagonyálta.

Mikor szétoszoltunk, egy mezítlásas parasztasszony furakodott hozzám. Kezet csókolt és kért:

— Az Isten áldja meg magát, néhány fészek fülemilét is hozasson majd nekünk.

81.

A SZESZ, MUST, CUKORRÉPA STB.

Vaszilievics Jánosnak, Budapest néhai alpolgármesterének Lellén volt villája. Ha tehette, ide még télen is lerándult.

A Balatoni Vasút megépítése előtt, Révfülöpről Boglára hajózva, a Déli Vasúton jártam vissza Budapestre. Egyik szüretem végén itt találkoztam) össze Vaszilievicsnek Alighogy elhelyezkedtem! fülkéjében, jött a főkalauz p megkérdezte, hogy mi van a demizsonomban.

— Mustot viszek haza a gyerekeknek.

— Szeszes italnak a podgyászokcsiban van a helye.

— A must nem szesz, csak lesz belőle szesz — szólottam.

— A forgalmi szabályzat annak minősíti.

— A cukorrépát, krumplit és a törkölyt is? Hiszen ezekből is csak lesz a szesz.

A főkalauz dühbe gurult és sértő módon viselkedett, Vaszilievics pedig mulatott rajtunk. Közben ott termett a kalauz is. Mielőtt ez a mustot átvette volna, parafadugóját jól beverte s, — hogy ki ne lehessen húzni — az üveg szájánál a kiálló részt töben lemetszette.

— Kelenföldön kiszállok — szólottam. — A viteldíjat...

— És a büntetést — vágott közbe a főkalauz.

— Igen. A viteldíjat és a büntetést ott majd kiegyenlítem.

Kelenfödig bennem egy pokoli tréfa terve alakult ki. A vidám alpolgármesterrel tovább mentem a budai végállomásig. Az induló vonatból láttuk, hogy a főkalauz Kelenföldön maradt. Kezében diadalmasan az én mustos demizsonomat tartotta.

Elválásunk alkalmával megkértem Vaszilievicset, hogyha jót akar mulatni, két nap múlva telefonáljon ki Kelenföldre s kérdezze meg, hogy mi van a mustos demizsonnal. Ugyanazt tettem én is. A napos tiszt válaszolt:

— Szörnyűség, kérem! Vaszilievics alpolgármester úr mondotta az imént, hogy tévedésből el tetszettek menni a végállomásig. Mi az edényt ideiglenesen az iratok előtti állványra tettük. Itt — a kályha közelében — másnap reggelre a must forrásnak indult és felrobant. Irat-kötegeink, asztalaink, falaink, még a mennyezet is, tele vannak ragadós musttal. Mindent le kellett mosatnunk. Ma már a szoba-

festő dolgozik ... Persze, mindennek a főkalauz az oka. Azt mondotta, hogy az edényben szesz van ... Az edény és must árának megtérítését illetőleg pár nap múlva legyen szerencsénk. Soh'se mentem feléjük.

82.

EKÉS TÁVIRATI STIL.

Valami vizsgát raktam le a budapesti Tudományegyetemen, örömben jogot formáltam arra, hogy a közelgő karácsonyi ünnepeket otthon töltsen a Balaton mellett. Távíratoztam: »Csütörtök csörgős szán Veszprém.« Atyám visszatávíratozott: »Kukoricás koci péntek.«

Magyarázata az, hogy pénteken Veszprém-ben hetivásár volt. No, meg az is, hogy Tapolca volt akkoriban az utolsó távíróállomás, ami Köveskáltól körülbelül 20 kilométerre esik. így aztán a küldönc és a válasz — családi nyelven szólva — »vagyonba került.«

83.

HALDOKLÓ VINCELLÉR.

Badacsonyban az egyik urasági szőlő vincellérje halálán volt. Az intéző papot hivatott. Mire ez elkésve megérkezett, a jó öreg már nem tudott töredelmesen meggyónni. A pap a halálra vált betegre feladta a halotti szentséget. Mikor az Úrimádságában elhangzott, hogy »miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek«, a hótnak vélt öreg felnyitotta lecsukott szemeit és halkán szólni kezdett:

— Csak a gyűjténynek... A perjenek, taracknak nem bocsátok meg.

Utána szemhéjait ismét lezárta és csendesen kiadta lelkét.

84.

MEGHÓTT DARÁNYI.

Darányi Ignác, a nagy földművelésügyi miniszter, a filloxera-vész és szőlőfelújítások idején a tapolcai kerület képviselője volt. Mikor megválasztották ez a szállóige járta be a borágas hegyoldalakat:

*Meglett Darányi,
Jól kő (kell) kapányi.*

Mikor pedig a felejthetetlen miniszter meghalt, az ige megváltozva újra szállni kezdett:

*Meghótt Darányi,
Nem kő kapányi.*

85.

AZ ÉN CUDAR ŐSÖM.

Atyám a Balatonmellék egyik nagyobb bortermelője volt. Ezért tűnt fel nekem, mikor már társaságbeli surján legényke voltam, hogy mi a családban bort sohasem iszunk. Máshol mindig volt a terített asztalon. Hát én bizony megkérdeztem az okát.

— Ennek az okát? — csodálkozott és nagyon elgondolkozott atyám. — Ennek az oka, fiam, az, hogy valamelyik cudar ősrünk megitta a részünket.

Célzott arra, hogy az orvosok megállapítása

szerint neki rendeletlen nagyságú szíve és egész családjával együtt példátlan lobbanékony természete van.

86.

HADIMILLIOMOSÉKNÁL.

A világháború alatt néhány balatonmelléki szállító megtollasodott. Nagyon gazdaggá lett egyik ismerősöm is. Tájékoztatás céljából szerényen megkért, hogy a házát látogatásommal tiszteljem meg. Volt a gyerekek mellett nevelő. Volt egy lecsukott zongora. A falakon pedig ódon rációkban már a leendő ősök régiségkereskedőknél összevásárolt antik arcképei díszeltek.

Ebédhez ültünk. A levesnél a családnak apja mellett ülő kedvence megmukkant:

— Papa...

A családfő jelentőségteljesen fölemelte a mutatóját.

A kis trónörökös ennek dacára emelt hangon ismét megszólalt:

— Papa...

De egy bösz tekintet újra elnémította.

Az első fogás végén aztán megszólalt a papa. Kis fiam, jól nevelt ember evés közben tele szájjal nem beszél. No, mit akartál mondani?

— Azt, hogy légy volt a papa levesében.

87.

ZSIDÓ SZAVAK SZEPEZDEN.

Kis gyermekeim nyaraltatását illetőleg családomban nézeteltérések támadtak. Végül én érvényesültem s két fiam az ökorörző gyerekek

közt egészítette ki a székesfővárostól hozott fogyatékos magyar nyelvismeretét. Mivel megdöbentő mértékű káromkodással is járt az eredmény, a másik évben jött a német kisasszony.

A nagyobbik fiam nemsokára már fitogtatta is előttem nyelvismeretét.

— Papa nem vette észre, hogy a németben mennyi a zsidó szó: Grósz, Klein, Schwarz, Weisz...

88.

AZ ÖTÖDIK VILÁGRÉSZ NEVE.

Egyik nővérem családjával nem velünk, a Balaton mellett, hanem orvosi tanácsra Abbáziában nyaralt. Itthon aztán sok szó esett Abbáziáról.

Amíg egyik szobában tereferéltek, a másikban nagyobbocska lányom földrajzot tanult. Végül a leckét magának fennhangon felmondotta:

— Öt világrész van, úgymint Európa, Ázsia, Afrika, Amerika, és ... és ... és-----

Az asztal alatt játszó kisebbik szoknyás fiam bekiáltott:

— És Abbázia.

89.

IGAZSÁGOS FELEZÉS.

Valahányszor a Balatonról évközben hazaérkeztem, a két kis fiam nyomban megostromolt a »madárlátta« holmiért. A nagyobbikat egyszer éppen sarokba állították s így a cukrot a kisebbik vette át azzal, hogy testvérkéjével igazságosan felezze meg.

Csend lett. A két fiú csak a büntetés végén találkozott. Ekkor a cukrosdoboz a nagyobbikhoz került.

— Pistikém, — szólott Lacika — a papa azt mondta, hogy igazságosan felezzük meg. Én már megfeleztam veled (t. i. a felét megette), most meg te felezd meg velem.

90.

ÉLTEK-E ITT GYÁSZMAGYAROK?

Ez a szégyen a Balatonmelléket sújtaná. A 955-iki augsburgi ütközetet Léi és Bulcs vesztette el. Regensburgban őket akasztották fel. Akasztás előtt Léi itt ütötte fejbe kürtjével a győztes német fejedelmet. A dühös németek itt vagdalták le az életbenhagyott hét magyar orrát és fülét. Az utóbbiakról jegyezte fel Árpád-kori latin krónikánk, hogy otthon megvetették őket s énekmondással keresték a kenyerüket. Ezért volt aztán a nevük »hét magyar és diák«.

Vér-Bulcs otthona, foglalási földje, — tudjuk — a zalai Balatonpart szép káli-völgye volt az atyjáról elnevezett hét Kállai. Az olvasási hibából Lehel-nek, kürtös Lehelnek nevezett Leelu, Lélö, vagy Lellö (Lelle) másik honfoglaló vezérnek, szállásbirtoka Vér-Bulcséval szemben, a somogyi Balatonparton, a nevét viselő Lellen és vidékén volt. A hazaeresztett hét megcsonkított magyarból tehát Somogynak is jutott.

A szégyen csak az újabb korban alakult ki. Kimutattam, hogy ennek forrása a Thuróczi János 1488-ban megjelent latin krónikája volt. Ebben az Árpád-kori szöveg »het magyar et *Gyamja* »Qui... septem... magyorkak et *győz*, sive

lazari sunt vocati« formában romlott meg s a *gyak-ból* (*gyiák-ból*, *diák-ból*) lett a téves *győz*. Ebből olvasták ki aztán még nagyobb tévedéssel a soha világon nem volt balatonmelléki *gyászmagyarkákat* és *gyászmagyarokat*. Azok tehát, akikről a középkori emlékek eltorzult szövege szól, házaló énekmondók, iskolákból kimaradt énekes diákok voltak.

91.

GÁRDONYI-EMLÉK.

Gárdonyi Géza nem Egerben, hanem Balatonfüreden akart letelepedni. Leutazott, körülszemlélődött, aztán faggatott: milyen ott a falusi nép, a veszprémi vonatcsatlakozás, nyári csődület, téli ellátás stb.

Különösen az utóbbi érdekelte. Ezért egy szerencsétlen ötlettel próbára is tette az én megnyugtató állításomat. Késő ősszel letáviratozott a fürdőigazgatóságnak: »Nyitva van-e a szezon? Gárdonyi, New-York kávéház«.

A válasz a megadott címre nem érkezett meg. Ezért aztán nagyon megneheztelt az igazgatóságra, reám és a Balatonra is.

Már házhelye volt Egerben, mikor szemrehányásai illetett. Ismerve félszepségig menő érzékenységét, vigasztalni kezdtem. Azt mondtam, hogy »a tréfás sürgöny alá Göre Gábor nevét kellett volna írnod s akkor komolyan veték volna érted rajongó balatonfüredi tisztelőid«.

Homlokára csapott:

— No, látod! Látod! Szamárfejjel én erre nem gondoltam.

Kár!

92—95.

NÉPI SZÓJÁTÉKOK.

I.

A lepipált Olcsó János.

Falumban, Köveskálón (Zala vm.) a lajosnapí vásáron meg kellett állnom az Olcsó János földreterített ponyvája előtt. Bámultam azt a gyorsan pergő nyelvet és szóáradatot, amellyel áruit ajánlani tudta.

— Ennek aztán van szájtehetsége — hangzott el mögöttem.

— János a hangra fölfigyelt és odaszólt:

— No, mit vesz, bácsi?

— Levegőt — volt a válasz.

II.

Amely őszben meghalunk...

Szomszéd falunkban, Monoszlón, szüretkor (tehát ősszel) a munkások közt megszólítottam egyik gyerekkori játszótársamat:

— Őszülünk, Lajos!

Lajos a haját simogatva nagyot sóhajtott:

— Hajaj! Ebben az őszben meg is halunk.

III.

A hegyesdi kakaskukorikolás.

Tapolca szomszédságában, Hegyesden egy kisforgalmú községi út visz Nyirád és Devecser felé. A falun túl, ezen az úton a Dabos-hegy aljában, kocsimmal egy óriási kögörgeteg mellett haladtam el. Kocsisomtól megkérdeztem, hogy a kő a hegytetőről mikor gurulhatott le.

— Hajnalban, kakaskukorékoláskor. Tetszik tudni, akkor, mikor Szent Péter Krisztus urunkat megtagadta. Ha aztán azóta kakas kukorékol, mindig megfordul.

(Ebben a szóval való játék az, hogy nem a kő fordul meg, hanem a kakas.)

IV.

»Igyék, aki ráér!«

A csobánci hajdúk példátlan diadala után a megszegyenített labancok kémei elárasztották Badacsony vidékét. Ki a függetlenséget áhító kuruc és ki az osztrák császár-királyhoz hű labanc: ezt kellett Bécs számára kipuhatolniuk.

Akkoriban persze nemcsak az erdőknék, hanem a borospincéknek is volt füle. Ezért az óvatos pincszerezők így kínálták egymást:

— Igyék, aki ráér!

A kém aztán ezt úgy hallotta, hogy a királyért isznak.

96.

SZÁZÉVESEK EGYESÜLETE.

Bott Miklós barátom értesít Almádiból, hogy megalakították a százévesek egyesületét s hetvenedik évfordulóm alkalmából engem is beválasztottak tagnak.

A velem közölt cél az, hogy a nyugdíjnak mostani, már-már elviselhetetlenné vált apasztását ellensúlyozzuk. Tesszük ezt azzal, hogy amit az állam ki nem fizet 70—80 éves korunkig, azt fizettetjük vele pótlólag 90-ig, 100-ig.

Aki ezt a Balatonmelléki fenyegetést komolyan nem veszi, annak elkerülte figyelmét az

utolsó népszámlálásnak az a meglepő adaléka, hogy Tihanyban minden 100 lakos közül máris 13—14-en vannak 70 fölöttiek. Pusztán a jó levegőtől, az állam minden serkentő beavatkozása nélkül.

97.

PÉLDÁS GYERMEKNEVELÉS.

Boglár és Révfülöp között az első gőzhajó megjelenése előtt komp közlekedett. Ezen a vitorlával kiegészített, roskatag evezősön öreg emberek emlékezete óta Vastag Gábor kormányos uralkodott. Ha azt mondta, hogy vihar lesz, hiába sütött a nap, hiába volt felhőtlen az ég, legényei visszamentek a kocsmába. Ha viszont elrendelte, hogy oldják a köteleket, hiába loholtak kendőt lobogtató utasok, még akkor sem vette fel őket, ha csónakon elérték a vitorláját bontogató kompot.

— Lölköm, a Balatonnal komázni nem lehet. Mért, mert nem is volna tanácsos.

A köteles elővigyázatnak annyira rabja lett, hogy a Balatonban még önszántából sem fürdött meg soha. A sok napsütéstől bronzzá barnult kis emberkének volt egy másik nevezetessége is. Mióta az eszére emlékezett, vizet nem ivott. Ez a köztudatba befészkelődött furcsa sajátosság számára nagy mellékjövedelmet biztosított. Nem akadt ismerős utas, aki neki egy-egy pint vagy csutora borral ne kedveskedett volna. Mivel az edény visszajárt: Vastag Gábor napjában annyi bort elnyelt, amennyi más rendes borivónak egész hétre sem került.

Mikor az új gőzhajó megjelent, emberünk már hetven felé járt. Nyugdíjából szépen élélde-

gélhetett volna, de a tartalmatlan élet ürességére csakhamar ráunt. Megházasodott. Évente egy-egy fiúgyermeke született. Valamennyiből szilaj, verekedő legény kerekedett. Mikor már többen voltak, a falusi búcsúk rémei lettek. Agg, összetöpörödött apjuknak tetszett a legénykedés. Még akkor sem hallották elítélő szavát, midőn egy módos falusi gazda fiát leütötték.

Utóbb a védőügyvéddel is szembeszállt, midőn a fiúk védelmére azt találta mondani, hogy terhelt szülőtől származnak.

— Micsoda? Terhelt szülő? Engem nem terhel semmi sem. Derék fiaimat példásan neveltem. A napszámot egy krajcárig haza hordták, mert a kocsmakontóm egész télen át fölszapordott. A munkás-bort ugyancsak meghozták és otthon — ha még annyi volt is — magam dörögöltem el.

Reszketett. Aszott csontjai zörögtek az izgalomtól. De azért hozzátette:

— Nagyúri háznál sincs ennél példásabb gyereknevelés.

98.

MOSLÉK.

Merem állítani, hogy a vörös forradalom legelméesebb emlékét az én együgyű Füst János vincellérem termelte ki:

Midőn engem, a Nemzeti Múzeum egyik hajthatatlan igazgatóját a vörösök élelmezés tekintetében a D-listára (maradék, söpredék rovatára) süllyesztettek, lisztel s miegyébbel szeptdi vincellérjeim láttak el. Köztük vörös jelvénye csak Füstnek volt. Tájékoztatására tehát hoztam abból a dohos és penészes kukoricáke-

nyérből, amelyet nekem Budapesten kiutaltak. Füst helybenhagyólag bólogatott, szólván:

— Rendben van. Az urak ették eddig a disznót, most meg eszik majd a moslékot.

99—100.

KI VOLT SAÁRY ISTVÁN.

I.

A hamutartója.

A régiszabású balatonvidéki nemes és nemzeti urakból utolsó bölénynek maradt meg. A hegyesdi várkapitányok keményfejű, vastagnyakú sarjadéka volt. Ő már a várhegy alatt, Díszeiben székelt. Egy nagy karosszékekben ült. Csak bort ivott. Hő-nyárban a boros edények jeges vízben álltak a széke mellett, sőt orvosi tanácsra ivás közben a két lába is vizes dézsában ázott. Ha vendég akadt, napokig vissza marasztotta. Azt tartotta, hogy segítségre is szükség van, mikor az ember szidja a németet. Ha valaki ellenére mégis befogatott, képes volt a lovak szíjistrángját elmetéltetni. Gyalog sohasem járt. Csak hajtóvadászatra ment ki a faluvégi Bakony rengetegeibe. Ide is, állására, mint valami mongol Tammerlánt, hordszéken szállították. A tajtpipát akkor se tette le, mikor a neki kergetett szarvasbikát lelőtte. Vadász-trofeumainak még Bécsből is csodájára jártak. Egy karszár vastagságú, öreg gyöngyös agancsáért, noha az első lövés golyója lecsorbította, vagyont ígértek. Nem adta oda.

Öregségére az osztrák atyafiságba, adófizetésbe nagykeservesen beletörődött. Azért mégis mindig elégületlenkedett. Szapult, szidta a megváltozott világot és a benne elkorcsosodó

fiatal nemzedéket. Elégedetlen volt a tulajdon famíliájával is. Egyszer az István-napi vendégség előtt nagy patáliát csapott. Mikor csitították, még dühösebb lett. A hamutartókra mutatott és dörögte:

— Hát nem pluszkvám-disznóság az, hogy a gyerekek (derék fiai) már a köpőládákat is az asztalra rakják.

II.

Híres szarvasfogatja.

Az 50-es évek elején az a rémhír terjedt el a zalai Balatonpart vidékén, hogy a német oda vasutat akar vezetni. A hír eljutott Saáry István fülébe is.

— Szörnyőség! — hördült fel a nemzeti úr. — A keszthelyi gróftól tudom, hogy Pestre már beeresztették. Ott sippogat, füstöl, bűzöl, zakatol. No, még csak az kellene, hogy a mi szarvasainkat, özeinket, vaddisznóinkat elrezegetse s helyettük girhes sleifereket (cseh köszőrüsöket), bugyogós osztrák katonákat, vad rácoakat, adószedő hóhérokat szekerezzen ide.

Ment a keszthelyi grófhoz. Kérte, hogy a vármegye erőit gyűjtse össze és akadályozza meg, hogy ez a csúfság valahogy létrejöhön. A gróf szintén föl volt háborodva. Így aztán ketten kiészelték, hogy a vállalkozás a kisajátításnál megbénítható, ha a szükséges területek árát magasra csigázzák.

— Marad még egy ütőkártyájuk — mondta a gróf. — Az, hogy a gőzös mégis csak gyorsabb a négyesfogatnál.

— No, én száz körmöci aranyba fogadok, hogy a pesti vonatot elkerülöm.

A többi elégületlenkedővel a vasutat csakugyan kifüstölték Zalából. A lakatlanabb somogyi oldal befogadta. Még a Balaton szintjéből is lecsapoltak annyit, hogy itt a síneket ingyen területre lehessen lerakni.

Míg a vasút készült, Saáry István fennen hirdette, hogy a megnyitáskor ott lesz és állja a fogadást. Balatonszentgyörgyön csakugyan megjelent akkorra már híressé vált szarvasfogatával. Ott volt a gróf is. Jelentkező hiányában ő jelentette ki, hogy kétszázat fizet Saáry száz aranya ellenében.

Mikor az első vonat Nagykanizsa felől megérkezett, az éles sippantás és az állomás harangjának fülsüketítő csengése Saáry két szarvasát megvadította. Eszeveszett iramban rohantak az országúton Fonyód és Boglár felé. Itt a porban, homokban a kis vasas kocsi sem zörgött nagyon. A szarvasok annyira lehiggadtak, hogy Bogláron a vonat utólérte őket. Itt azonban már a távoli fütty és csengetés is megzavarta a nemzetes úr állatjait. Még szörnyűbb iramban rohantak Földvár és Siófok felé.

Mire a vonat ide is elérkezett, Saáry István összetört-zúzott fejfel már az állomás egyik várótermének hosszú asztalán feküdt. Az történt ugyanis, hogy a Somogy és Veszprém határát jelző vámsorompón a két szarvas könnyedén átugrott s a megakadt vasaskocsi istrángjait, nyaklóját, gyepplőjét elszakította, aztán világgá szaladt. A kocsis és a nemzetes úr a sorompón át szintén tovább repültek.

A történetek hírére a gróf és kísérete a vonatról leszállt. Rendre hódoltak a nyöszörgő nemzetes úr előtt.

— Saáry uram, — szólott a gróf — a fogadást ön fényesen megnyerte.

Saáry lemondóan intett:

— Kell a fenének a sok arany. Nem igaz úton fogadtunk, mert tudtam, hogy megnyerem. De a pipám ... a hattyúnyakú tajtékpipám ...

A gróf nemsokára selyem-bársony tokban, Festetics-címeres, drágakövekkel ékes, aranykupakos tajtpipát küldött neki. A nemzeti úrnak ez a fájdalomdija még késő öregségében is büszkesége volt.

101.

TÜZES DÁVID.

Dávid tiszteletes Balaton-Udvari református papja volt. Becsületos nevén a hívek Csengéi Kis Dávidnak tisztelték. Büszkék is lehettek rá, mert ha egy szinkatholikus faluban hátravágtak valakit nálunk, nem tudta megmondani a veszprémi püspök nevét, míg az udvari papét még az álmából fölrázott pöspök is megmondotta volna.

Én csak öreg barátjait ismertem. Tőlük tudtam meg, hogy a forradalom előtti években az Alföldön Csengéi néven színészkedtek. Társulatának szemefénye Prielle Kornélia volt, ki nek kezét Petőfi Debrecenben megkérte. A csodaszép »drámai szende« férfiideálja Csengéi volt, a színészek közé sodródott református papnövendék. Arcáról Apolló-szobrot lehetett volna mintázni. Arányos termetén egymással vetekeedett a francia divat és a magyar díszruha. Zengő baritonja még a társalgóbeszédben is csupa muzsika volt. Egyébként könnyelmű, mulató fiatal-

embernek ismerték, aki nem tudta megbecsülni az isteni adományokat és a belebolondult szép asszonyokat. Társulatából a forradalom vihara sodorta ki. Káldy tőlem tudta meg, hogy Világos után Balatonudvari papja lett.

A közeli Tihany pár szem református lelke az ő egyházához tartozott. Mikor prédikálni megjelent, ebédre mindig az apát úr vendége volt. Annyira megszerették, hogy utóbb már a szíjon ringó hintót is érte küldték. Varázslatos egyénisége hihetetlen mértékben hódított. Ha Nagyvázsonyban a Zichy grófok szarvasvadászatot rendeztek, a nagy úri társaságból Dávid tiszteletes nem hiányozhatott. Vagy ha hiányzott, négylovas fogatot röpitettek érte.

*

Hírének-nevének van egy hiteles és fölöttébb meglepő mértéke. Midőn I. Ferenc József ifjú osztrák császár és koronázatlan magyar király, 1852-ben a Balaton-hosszat végigkocsikázott, úti programjának három nevezetes portja volt: Csengéi Kis Dávid, a tihanyi visszhang és a fűredi csodaforrás.

A porfelhőbe burkolt kocsikaraván minden előzetes bejelentés nélkül állt meg Balaton-Udvariban. Nem tudott róla Dávid tiszteletes úr sem. Ezért okozott az érkezőkben határtalan meglepetést az, hogy az egyszerű falusi pap nem volt meglepve. Pipatóriumára odaállította vastagszárú borostyános csibukját, az ágyvégibe belerekentette gyöngyös, sallangos hálósipkáját, ingujjára felkapta fekete atilláját, aztán a tornácajtó küszöbéről olyan szép köszöntővel fogadta öfelségét, hogy a magyarul értő kísérők-

nek örömkönnyeket kellett palástolva törölgetniük.

A felség aziránt érdeklődött, hogy híres szónok létére elégedett-e ebben a kis eklézsiában.

— Akár egy *udvari* pap — volt a szószerint tolmácsolt felelet.

Őfelsége nagyot nézett és a jövedelem iránt érdeklődött. Az úti marsall papírt, ceruzát vett elő, hogy írja. Dávid tiszteletes hamiskásan pislantott és diktálni kezdte:

— Keresztelés, esketés, temetés, lélek-gabna, kert, rét, szántóföld, szőlő, össze-vissza évi 120 jó forint.

— Lakodalmak, pasziták, névnapok, disznótorok, füredi vásárok, vendéglátások, kártyapartik évente megérnek 80 jó forintokat.

— Ez 200, ami a tihanyi barátok pompás társaságával együtt évente kerek 1000 forint.

— A nyári fürdés 1000 forint.

— A füredi Játékszín nyújtotta élvezet 1000 forint.

— A jó levegő 1000 forint.

— A pompás kilátás 1000 forint. Summa-summarum — úgy-e? — 6—8000 forint. Jóval több, mint Bécsben az udvari papé, vagy Rómában a legnagyobb étvágyú kardinálisé.

Őfelsége kitörő jókedvvel hallgatta végig a tréfát. Távozás előtt kezét fogott a derék tisztetessel, aki éljenző híveinek sorfala közt hajadonfőn kíserte el várakozó batárjához a hatalmas uralkodót.

*

Mi türés-tagadás: ez a kitüntető látogatás a legnyomorúságosabb Bach-korszak elejére esett.

Irigyei gondoskodtak arról, hogy Dávid tiszteletesen ezen az alapon hírbe hozzák. Széltére újságot, hogy a híres »udvari« pap csakugyan Bach-huszar lett. Noha ennek semmi alapja sem volt, mégis egyik, talán legfőbb oka volt annak, hogy a kitűnő egyházi szónok, életének mélyebb vizekre épült gályája gazdag tartalmával a kis balatonparti falucskában megfeneklett.

Noha a világtól lassanként egészen elzárkózott, derűs jókedve mégsem hagyta el. A gyanú a feledés hamva alatt még az 1867-i koronázás évében is parázslott. Balatonfüredről és vidékéről több kocsira való úri társaság verődött össze, hogy Dávid tiszteletes koronázási szentbeszédjét meghallgassa.

A kis templom zsúfolásig megtelt. A hívek ámulva-bámulya találgatták az idegen urak jövetelének okát. A tiszteletes tisztában volt vele. Ezért elhatározta, hogy emlékezetessé teszi ezt a vasárnapot. Minden szónoki és színészi képességét megfeszítve, így kezdte el harsogni a prédikációt.

— Tűz van! Tűz van! Tűz van!

Már az egész templom kifutott, a harangot félreverték s tüzet is kiabáltak, mikor a szétriadt nyáj pásztorja kenetteljesen hozzátette:

— ... kebelemben.

Ettől fogva aztán a híres papnak Tüzes Dávid lett a neve késő haláláig.

102.

BIZAY, A NEMZET BÁRÓJA.

Ez a név valamikor Balatonfüredet jelentette. Sőt jelentette azt is, hogy ezt a bárót, mint valami rossz pénzt, az egész ország ismeri. Ez

volt az ő példátlanul nagy egyéni értéke, ereje. Pedig minden ismerőse tudta, hogy valójában senki, semmi. Egy nulla. De egy öntudatos, társaságban akár tízszeres értéket is jelentő, körmönfont nulla, aki élete sorát úgy tudta irányítani, hogy a balatoni fürdő ragyogványához tartozó grófok, bárók, nagybirtokosok, nagytőzsdések, közéleti kitűnőségek, szállodások, vendéglősök, kávéosok az ő társaságával csakugyan emelni tudták a saját értéküket és Balatonfüred jelentőségét.

Eredetét nem ismerte senki és nem is kutatta senki. Idővel azt is elfeledték, hogy az öregek tréfából azért bárósították meg, mert a nevét úgy írta le, hogy a Bizayt Br. Zaynak kellett elolvasni.

A furcsa báró Keöd kapitány hajóján, a »Kisfaliidy«-n mindig az első síófoki fordulóval érkezett. Finoman kiborotvált és berizsporozott álla éppen olyan ferde volt, mint tavaly. A két arca is ugyanolyan üdére volt pirosítva, mint az előző nyáron át. Hosszú haját, csutak-bajuszát szénfeketére festette és tükörfényesre pomádézta most is. Öregségére a pepita nadrághoz, fehér kamáslihoz, karneol-gombos mellényhez s minden évben újra beszegett művészkabátjához következetesen ragaszkodott. Budapestről vonaton főúri barátjai valamelyikének bérelt szaka-szában ingyen utazott. A gőzhajón már tartozéknak és nem potyautasnak tekintették. Hiszen nélküle egész nyáron át nyélbe nem üthettek volna egyetlen hajókirándulást sem.

A Grand Hotelben állandó szobája, az étteremben, kávéházban törzsasztala volt. Noha ingyen lakott és étkezett, a tulajdonosokkal és

kiszolgálószeméllyzettel szemben fölényesen rideg modort tanúsított és kényes úri igényt támasztott. Mégis mindenki készségesen túrt és mindenki tisztelettel hajlongott előtte. Mert az kétségtelen, hogy a rövid fürdőidényre utalt üzemeknek a Balatonnal együtt Bizay volt az éltető eleme. Ő szervezte a tarokkozók, makaózók, ferblizők és huszonegyezők asztalait. Nélküle a »Gyönyörde« dehogy fejlődött volna kisebbméretű magyar Monte Carlóvá.

A báró szótartó, szótalán ember volt. Ez tette alkalmassá a kártyázók bizalmas pénzügyi műveleteinek bonyolgatására. Úri körökben minden itt létrejött adósságot ki tudott 24 óra alatt egyenlíteni. Tudta, hogy cséplés után a somogyi uradalmak döntenek a pénzt. Ezek közt a báró keze elnyúlott egész Kaposvárig, ő hozta onnan Balatonfüredre Freystädtler nagybérlet, akinek itt barátja irányítása szerint vidékre is kiterjedő titkos hitelbankja lett. Például csak a szomszédos Tótvázsonyt említem fel. Balatonfüreden mulató urai annyira eladósodtak, hogy elvégre is jött a földmérés s a somogyi bérlőnek az ő elárverezett, vagy békésen átengedett birtokaikból kihasította a nagy kövesgyüri uradalmat.

Ezen a balatonfüredi pénzeszsákon utóbb Kerkapoly híres pénzügyminiszter szeme is megakadt. Freystädtlerrel kimérette a Balatoni Vasutat s nem a pénzeszsákon múlt, hogy ez a vasút már a 70-es években meg nem épült.

Hihetetlenül hangzik, pedig színigazság, h'jgy a híres füredi Játékszínnek nemcsak az ott nyaraló és gyakran fellépő Blaháné volt a fenntartó oszlopa, hanem a nemzet bárója is. Ha baj volt, a színlaphordó kereste Bizayt. Hozott neki

aláírandó elismervény ellenében egy csomó színházi jegyet. Az ilyen jegyárúsítás terén megcsodált eredményeket ért el. Felgyalogolt Falufüredre s ha kellett, goromba példázódással bírta rá a nemzetes urakat arra, hogy ha ők le is maradtak már a nemzeti művelődés szekeréről, legalább gyerekeiket és unokáikat mentsék meg a hazának. Jövet-menet belátogatott a villákba is. A Gyönyörde kártyaasztalainak kasszáiból kiszedte az ezüstforintokat s helyettük színházjegyeket dugott oda. Aki — ha kegyelmes úr volt is az — valami okon elutasította, annak kíméletlenül szemébe vágta, hogy — paraszt. A kölcsönkérés fogásainak szédületbeejtő mestere volt. Aki aztán nem térhetett ki a legrövidebb lejáratú kölcsön elől sem, annál nyomban ki is egyenlítette a tartozást — néhány átnyújtott színházi jeggyel.

Egy fukar társasággal páholyjegyben fogadott, hogy Csemeghy Károly ő excellenciájának is ad el színházi jegyet. A büntetőtörvény megalkotójára a kávéház terraszán kellett lecsapni. A kis emberke éktelen haragra gyúladt s toporzékolni kezdett:

— Megbolondultál, Bizay?

— Pimasz ember vagy, Bizay!

Bizay valamit a fülébe súgott s a büntetőbírák réme majd eldőlt a nagy nevetéstől. Kivett 20 krajcárt s a báró átadott neki érette egy jegyet a kakasülőre. A vesztes társaság a leanderbokrok mögül ezt látta és kacagott Bizay agyafúrtságán.

Budapesten egész télen át toborozta a nyári vendégeket. A leányos házakat a híres Annabálok sikereivel szédítette meg. A házassuló fiatal-

emberek előtt az eladó leányok bőséges hozományát, oldalági örökségeit és befolyásos rokonságát csillogtatta. A fürdő szempontjából legjobban költekező vendégeknek a gazdag, magtalan házastársakat tartotta. Ezeknek a gyermektelen Kisfaludy Sándorral s több főúri családdal hozakodott elő. Ezek ugyanis nem csináltak titkot abból, hogy a csodaforrásnak szerintük megtermékenyítő ereje van. Bizay persze bőségesen példázódott olyan családokkal is, akikre — biztos siker kedvéért — ráfogta, hogy az utóbbi időkben azért maradnak el Balatonfüredről, mert sok lett a gyerek.

Öregségére kopottá, életunttá, ötletszegénnyé lett. A dunaparti Thonet-udvar portásánál lakott. Mikor itt betegágyának esett, egy balatonfüredi joghallgató ismerősét kérte meg, hogy júniusban — mielőtt nyaralni mennek — jölvőihez hordja szét újévet köszöntő névjegyeit. Mindenhol jelenteni kellett, hogy a beteg báró azért kénytelen ilyen korán alkalmatlankodni, mert már nem éri meg az évfordulót.

Így aztán a temetési költség csakugyan egybegyűlt.

FÜGGELÉK

Beszédek és tanulmányok

I. BESZÉDEK.

1.

Beszéd Petőfi veszprémi emléktáblája előtt.

1913 márc. 15-én.

Tisztelt Ünneplő Közönség!

A Veszprémi Magyar Színpártoló Egyesület országos ünnepet rendezett és maradandó jelet is állított annak emlékére, hogy egy rövid, de mérhetetlen értékű földi életből két nap Veszprém városának jutott. E nagy alkalomra a meghívott Kisfaludy-Társaság szintén elküldte képviselőjét.

Őszintén meg kell vallanom, hogy e képviselőben a vezeklés sajnó érzését is magammal hoztam. Hiszen minden lelkes Petőfi-ünnep egyszersmind meg is vádol bennünket azzal, hogy a mi szellemi testületünknek, mely annak idején az ország egyetlen szépirodalmi intézete volt, abból a mérhetetlen értékű földi életből egyetlen nap sem jutott.

Petőfi nem volt tagja a Kisfaludy-Társaságnak. Midőn később Madáchot sem tudták megválasztani, a tagok elhatározták, hogy az ötven hely közül egyet mindig betöltetlenül hagynak.

Ezt azért említem meg, mert igazolni kívánom, hogy teljes mértékben részesei tudunk lenni az Önök boldogságának.

Mi, akik Petőfi dicső emlékével együtt minden értékes nemzeti hagyományt ápolunk: lejegyeztük, megőriztük és Népköltési Gyűjteményünkben ki is adtuk azt a szép veszprémi mondat, mely arról a csodáról beszél, hogy a pogányok elől hazamenekülő Szent István királyunk lova arany patkójának nyoma még ma is látható itt a Szent Benedek-hegy szikláin és a várfok meredek szirtjein. Ha ez egyebet nem is, de annyit mindenesetre jelent, hogy Veszprém városának népe 900 esztendeig meg tudja őrizni a hagyományt.

Abban a tudatban, hogy ez az ősi magyar város a magyar Genius szárnyas paripája aranypatkójának ezt a tündöklő nyomát (t. i. ezt az emléktáblát) is kegyelettel megőrzi és átszolgáltatja a jövő évszázadoknak, tisztelettel meghajtom a Kisfaludy-Társaság zászlaját a Petőfi-emléket létesítő Veszprémi Magyar Színpártoló Egyesület előtt.

(A Kisfaludy-Társaság Évlapjai XLVIII. kötetéből.)

2.

Köszöntő a Keszthelyi Helikoni Ünnep lakomáján, 1921 júl. 2.

Midőn 1921-ben a Keszthelyi Helikoni Ünnepnek évszázados fordulóját herceg Festetics Tasziló, a Kisfaludy-Társasággal Keszthelyen, Horthy Miklós kormányzó jelenlétében megünnepeltette, az egyik balatonparti nagyszállodában a herceg úrnak voltunk vendégei. A fényes ünnepi lakomán számos köszöntő hangzott el. A kormányzó úr után az irodalmi és közéleti kitűnőségek szólaltak fel, számos halljukozásra (és nem közkívánatra) rám is sor került.

Amit mondtam, tudtommal nem jegyezték le. Pedig kár volna egészen elfelejteni, mert én éppen arról szólottam, amiről ez az országos ünnep teljesen megfeledkezett.

Felsoroltam, hogy az emlékfák ültetésénél kikről feledkeztünk meg. »Zichy Mihályról, Somogy megye világhírű szülöttjéről megfeledkeztünk. Ami nem baj, mert Zichy Mihály esetében ráérünk a második centennárium alkalmával is emlékfát ültetni; de pótolhatatlan mulasztást követtünk volna most el azok irányában, akiknek nevét száz év múlva már a legbővebb lexikonokban sem lehet majd megtalálni.

»A másik megfeledkezéssel az ünnepelt nagy Festetics György emlékének maradtunk adósok. Méltán dicsőítjük, hogy alapított Keszthelyen Georgikont és Helikont. Amazt művelt gazdák

képzésére, ezt a múzsák és mûsagéták otthonául szánta. Igazán nem rajta, hanem a múzsákon múlt, hogy Keszthely magyar Weimarrá nem fejlõdhetett.

»Ezért nagy mulasztás, hogy a Georgikon és Helikon mellett a Vasvári Sõrgyár és a Nemzeti Múzeum alapításáról megfeledkeztünk. Az utóbbival kapcsolatban mások sem emlékeznek meg arról, hogy a nagy Festetics gróf nõvére, gróf Festetics Julianna, felesége volt múzeum-alapító gróf Széchenyi Ferencnek. Széchenyi alapítványa tulajdonképpen könyvtár volt, mint ahogy sógora is Kaposváron könyvtárt alapított. Az alapítás szelleme tehát a családi kapcsolat révén robbanhatott ki.

»Ámde mivé lett volna nemzetgazdasági tekintetben Festetics sõrgyára, ha ennek jelentőségét a nemzet éppen úgy megértette volna, mint a Nemzeti Múzeumét! Igen, a nagy gróf a gyárral arra adott példát, hogy a mi agrár-országunk boldogulása nemcsak a gazdaképzéstõl, hanem az agrártermékek ipari megmunkálásától, feldolgozásától is függ. A nagy gróf lángelméje sohasem csapongott merészebben, mint ebben a leckében, amelyet az ország — sajnos — száz év alatt sem tudott megtanulni.«

3.

Részlet a balatonfüredi Jókai-émlék leleplezésénél mondott beszédből.

1925 szept. 13-án.

Tisztelt Ünneplő Közönség!

Brinzei Aurél igazgató úr jelezte, hogy a M. Tud. Akadémia és Kisfaludy-Társaság képviselője váratlanul fölmerült akadályokra hivatkozva, táviratban bejelentette elmaradását. Jókai a két nagy szellemi testületnek fényessége volt. Mivel egy ekkora világnagyság országos ünnepe e képviselő nélkül teljesnek nem tekinthető, az önök soraiból most előlépek s mint a két testületnek tagja, az emlékműre én teszem le a hódolat koszorúját.

Erre a kegyeletes szerepre egyébként van egy nagyon súlyos megbízólevelem. Nekem jutott ugyanis az a nagy szerencse, hogy Jókai Mór egész irodalmi hagyatékát átmentsem a Nemzeti Múzeumba és a Petőfi-házba. Elég a készült lajstromok ívrétű kötetébe beletekinteni s az emléktárgyak óriási szekrényei előtt megállani, hogy az érdeklődőt káprázat fogja el és higgyen annak a nemzetközi tájékozottságon alapuló állításomnak, hogy ilyen hagyaték — talán az egy Goethe weimari és frankfurti házainak tartalmát kivéve — egyetlen világhírű író után sem maradt.

Igen, a szédületes világhír óriási méreteit szeretném — így készületlenül is — néhány

meglepő adalékkal sejtetni önökkel, akik itt, a Jókai-villa körül, itt, ahol ez az emlékoszlop áll, a lehorgasztott fejű költőt gyakran láhatták járn-kelni.

A jubileumi díszoklevél-remek az álomnak tetsző világában van vastag színaranyból formált s már gigantikus foliónak tekinthető kötet-tábla, amely ékes tartalmával együtt aligha glorifikálja Jókait jobban, mint az a cseh nyelvű cifra lap, amelyen egy csizmadia sajátkezűleg köszöni meg azt a sok gyönyörűséget, amelyet neki a csehre lefordított Jókai-könyvek okoztak.

Egy amerikai nábob zenepalotát építtetett négy oldalán egy-egy ereklyés fürkével, apsisai. Háromba már volt emléktárgya Washingtontól, Napóleontól és Luther Mártontól. A negyedikbe Jókai névalírását szánta. Ezért elküldte neki a »Fekete gyémántok« angol fordítását s jelezte, hogy az aláírásért melyik bankban veheti fel az átutalt busás tiszteletdíjat.

Angliában Jókai híre még a tokaji borét is túlszárnyalta. Egy cég ugyanis tőle rendelt meg (gondolom) száz butéliával. Az írásból kiderül, hogy a tokajit írták Jókai-bornak.

Egy kis amerikai állam kultúrházának felavatására megrendel nála ezerszavas novellát, amelyet magával a szerzővel szeretne felolvasztatni. Ha erre vállalkozik, elküldik érte egyetlen engedélyezett hadihajójukat.

Bécsből egy osztrák úrnő arról értesíti, hogy fiai mellé magyar nevelőt fogadott. Őt az »Utazás egy sírdomb körül« német fordítása elragadta. Szeretné, ha fiai már ezt és a többi Jókai-regényt is eredetiben olvasnák,

(És így tovább. A beszéd záradéka ez volt:) Önök, idevalók, tudják legjobban, hogy akkoriban Balatonfüreden két Somogyi Zsigmond élt: a »bajcos Somogyi«, meg a »báró Zsiga«. A báró Jókainak jó barátja volt. A dülőutakon, gyalogutakon gyakran föllátogatott hozzá az öreghegyre. Itt a nagy Somogyi-pince hátat fordít az útnak, lenyugvó napnak és az egész világnak. Itt a gyepes udvar nagy diófája alatt, kis négylábú »fejőszékeken« ülve, szoktak eldöörögni. Volt eset arra is, hogy a köztük Jévő kis üres hordó fenekéről addig falatoztak s addig iddogáltak, mígnem Jókai gyönyörű bari-tonja és a Zsiga öblös basszusa is megcsen-dült.

Ismeretségük azon kezdődött, hogy Jókai a Kazinczy nyelvújítását támadó »Mondolat« iránt érdeklődött. Ezt a nagy irodalmi harcot előidéző gúnyiratot Zsiga atyja, Somogyi Ge-deon szerezte és Veszprémben adta ki. A szótári anyag túlnyomó részét hozzá barátja, Szent-györgyi Horváth Zsigmond, Balatonfüred óriási palotájának (a Horváth-háznak) építtetője szol-gáltatta. A literátus légkörben, nevelkedett Zsiga szintén tanult ember volt. De a nagy falusi gaz-daság Füred első nemzetes urává alakította.

A fürdő nyugati szomszédságában báró Zsigáé volt az egész Baricska, náderdöstől, Ba-latonostul. Egyik télen a nádas tövében rókára vadászott. Körülszemlélődve látta, hogy a Jókai-villa egyik kéményéből füst száll fel. Betörőkre gondolt. Puskásán nekibátorodott. Bezörgetett. Hosszas erőlködésére kinyílt az egyik ablak s belőle Jókai halálra vált ábrázata ijesztett rá. A nagy épület belsejében csak az írószoba

volt fogyatékosan befűtve. A hentergem ágybéli rendetlenkedett. A padlót iratok, levélborítékok, újságok, füzetek széthányt garmadája lepte el. Mikor az íróasztal köré letelepedtek, Jókai üvegesen meredező beesett szemei az asztal posztójára szegeződtek.

— Móric, — szólalt meg Somogyi — ha koporsóból léptél volna ki, jobb színben volnál.

Jókain görcsös fuldoklás akart erőt venni. Ezért csak suttogni tudta:

— Ügy van. Pesten kirúgtam az oldalát. Ide, Fűredre, temetkezni szöktem.

Somogyi hallgatott. Sok idő eltelt, mire Jókai erőt vett magán s barátjának elmondotta minden pénzügyi és ennél még lesújtóbb családi baját. Erre aztán megszólalt Somogyi:

— Igazad van, Móric. Nem embernek való élet ez.

Nagy emberismerő volt Somogyi. A helyeslés Jókainak jólesett s barátjához még közlékenyebb lett, viszont a kétségek lélekörlő ütközőinél tanácsát is kérte. Így jutottak el aztán anynyira, hogy Jókai egyelőre kipiheni a gyötrelmeket s elfogadja a Somogyiéktól jövő öreg cselekedet, aki ételt hord, takarít és fűti az épületet.

Jókai csodálatosan magához tért s naphosszat az íróasztal mellett szorgalmatoskodott. Az »Arany ember« című remekét kezdte megírni.

Ezt a csodát egészen Somogyi Zsigmondnak köszöni a magyar irodalom, sőt az egész világirodalom.

Somogyi ugyanis rávette a halálraszánt költőt, hogy mielőtt elpusztítaná magát és gyászba borítaná olvasóinak százezreit, millióit, elővegye apró noteszeit s a beléjük vázolt regény tárgyak

... a leggyönyörűbbet. Ha aztán megírja, akkor legalább igazán megtudják a könyörtelen hitelezők és családtagok, sőt az olvasók árván hagyott milliói is, hogy az egész művelt világ mit vesztett a munkásságának zenitjén gyalázatos módon elpusztított Jókaiban.

Jókai életben maradt s a balatonfüredi Jókai-villa belekerült és örökre benne is marad az irodalomtörténetben. Ezért köszönöm meg a Magyar Tudományos Akadémia és a Kisfaludy-Társaság nevében a balatonfüredi jelenlegi fürdőigazgatóságnak, hogy ezt a drága helyet emlékoszloppal megjelölte.

4.

*Beszéd Jánosy Gusztáv veszprémi
emléktáblájának 1928 május 28-iki leleplezésénél.*

Tisztelt ünneplő közönség!

A Balatoni Társaság avégre alakult, hogy a Balatonnal törődő írókat, művészeket és tudósokat testületté tömörítse, ezt az Isten jóvoltából nekünk juttatott természeti kincset, képességeikkel, tervszerűen irányítva, fokozott mértékben szívvel-lélekkel odaadóan szolgálja.

Az elmúlt három-négy emberöltőben a sors kegyelme már elküldött egyeseket a nagyok, sőt legnagyobbak közül, akik ezt a szolgálatot előttünk példadólag teljesíteni tudták. Mikor erről Óvári Ferenc kedves veszprémi barátommal, a Balaton legnagyobb élő szerelmesével számvetést csináltunk, nyomban elhatároztuk, hogy nagyjainknak a hálás utódokkal szobrokat emeltetünk. Kezdtük volna Jókaival, Berzsenyi Dániellel és gróf Széchenyi Istvánnal. De a világháború kitörése a teljesen előkészített balatonfüredi első irodalmi ünnepünket robbantotta.

A világháború után megalakult Balatoni Társaság a kegyeletnek ekkénti ápolását legfőbb feladatai közé iktatta. Dr. báró Wlassics Tibor alapító elnökünk az iménti számvetést revideálva, arra a meglepő eredményre jutott, hogy a hálát először a Balaton iránt kell lerónunk, azokért a jelesekért, akiket nem úgy rekvirált

a nemzet nagyjaiból, hanem vidékének szülöttei közül ő nevelt naggyá és ajándékozott oda a nemzetnek.

A legelső ezek közt Jánosy Gusztáv volt, aki Kenésén született s tőle el nem szakadt; aki Veszprémben élt, itt a káptalan kebelében fölszentelt püspökségig emelkedett s a magyar irodalom műfordítói közt a legelső sorban kapott helyet.

Én tanuja vagyok annak, hogy taggá választatása alkalmával Szász Károly, a magyar műfordítás legnagyobb mestereinek egyike, a Kisfaludy-Társaság díszlakomáján Jánosy írói művészetének mértékét miként állapította meg. Azt mondotta, hogy ő, mint református püspök, lefordította Dante »Divina Comédiá«-ját, a világirodalom legnagyobb és legkatolikusabb költeményét. Ezért aztán teljes mértékben illetékes arra, hogy Jánosynak, a katolikus papság díszének, a legnagyobb elismerés pálmáját odanyújtsa azért, hogy Milton »Elveszett paradicsom«-át, a világirodalom legnagyobb és legprotestánsabb angol remekét remekül magyarra fordította.

A háborút követő nyomorúság meghiúsította azt, hogy Jánosynak a kenései Balatonparton méltó emléket emeljünk. Ezért kellett beérnünk azzal, hogy itt, a veszprémi várfokon, lakóházát emléktáblával megjelöljük. Gyűjtést indítottunk. Hogy az eredmény Ínséges viszonyaink közt gyorsan elkövetkezet, az elsősorban Kránitz Kálmán fölszentelt püspök úr és Simon József prelátus-kanonok úr buzgóságának és áldozatkészségének köszönhető. Azt az adót siettek leróni, amivel a főtisztelendő, tudós káptalan Jánosy káptalantag emlékének tartozik.

Mély meghatottság vesz rajtam erőt e ház előtt s bizonyára meg lesz hatva mindenki, akit ez az emléktábla megállít. Meg lesz hatva még az a külföldi vándor is, aki az olasz Tasso és az angol Milton nevét olvassa rajta. Minket, magyarokat az ragad meg, hogy a kenései magyar fi Arany János személyes buzdítására s nagy műveltségű papi környezetében élénk irodalmi érzékével a legmagasabb irodalmi horizontig eljutott. Innen tájékozódva, ismerte fel magyar nemzetének azt a magasztos küldetését, hogy germán, szláv és román népek közé ékelődve, a nyugati művelődésnek ne csak részese, hanem munkása is legyen. Ez a hivatás szépirodalmi téren azt követeli meg, hogy a nyugati irodalmak műremekeit megismerjük, magunkéivá tegyük. E lelki közösség kényszere nélkül Zrínyi, a költő, nem merült volna el Tasso eposzába s erős hatása alatt nem írta volna meg a Zrínyiászt. Besenyei Sándor a bécsi testőrök közt nem fordította volna magyarra Milton eposzát. Petőfi sem hordozta volna meg fogékony lelkét Byron, Beranger és Heine angol, francia és német világában, ha a nemzetközi kincskészlet a magyar lélek gazdagságának felismerésére és árasztására nem bátorítja.

A Balatonpart költői lelkületű fia ezért lett termékeny műfordítóvá. Ez azonban az érdemnek csak egyik fele. A másik az, hogy az idegen nyelvekbe elmerült költő a tolmácsolt műremekek örökértékű fordításainak nyelvében meg tudott maradni szintiszta veszprémi magyarnak. Az ő egyszerűnek tetsző, de egyszerűségében is rendkívül gazdag nyelve minden ízében közvetlenül, könnyedén áradó balatonvidéki nyelv.

Ezért ül ma Veszprém elsősorban házi ünnepet. Egy olyan dicsőséges irodalmi ünnepet, amelynek nemcsak országos, hanem igen nagy nemzetközi jelentősége is van. Midőn tehát én ezt a Veszprém dicsőségét hirdető emléktáblát leleplezem és minden magyar szív öröme a nagy nyilvánosságnak átadom, kérem egyben a dicsőség legnagyobb részesét, a főtisztelendő tudós veszprémi káptalant, hogy ezt a szép emlékművet gondozza és minden időkre őrizze meg.

5.

*Beszéd Endrődi Sándor alsóórsi nyaralója
emléktáblájának leleplezésénél.*

1929 aug. 15-én.

Endrődi Sándor tagja volt a Magyar Tudományos Akadémiának és a Kisfaludy-Társaságnak. Midőn a Balatoni Szövetség Veszprém nagy szülőttjének alsóórsi villáját emléktáblával megjelölte, az 1929. aug. 15-én megtartott leleplezési ünnepélyre hivatalos volt az említett két szellemi testület is. Mindkettő engem bízott meg képviselőletével s én kegyeletes beszédet mondtam az emlékmű előtt.

A gyilkos nyári melegben elmulasztottam a beszéd szövegét leírni és a Magyar Tudományos Akadémia »Értesítő«-jének kinyomatás végett elküldeni. Így aztán e beszédnek a bevett szokás ellenére nem maradt nyoma.

Ez az oka, hogy a nagyon megszívlelendő és a fejemben elég híven megmaradt részt utólag idejegyzem.

*

»... A Balatoni Szövetség az egész Balaton és az egész Balatonvidék háláját öntette ércbe ezzel az emléktáblával. Hiszen nincs magyar költő, Kisfaludy Sándort és Berzsenyi Dánielt sem véve ki, akinek lírai áradatába a Genius loci, a helyi Nemtő, annyi balatoni lelket lelkedzett volna bele, mint Endrődi Sándoréba.

»A Balatoni Vasút megépítése előtt ez az alsóörsi ház a parti fák és bokrok közt jobban el volt rejtve, mint egy fülemile-fészek. A város zajából menekülő költő, még ha az ország másik feléről, Nagyváradról kellett is szülőföldjének e csodaszép partvidékére visszavándorolni, szabad idejét legszívesebben itt töltötte el, költészetének rózságyán itt pihente és dalolta át. Itt köszöntötték a vijjogó sirályok és a parton melázó sűrű gém, a nádsuhogás és a hozzá siető tarajos hullámok. Innen láthatta a teremtés legmagasztosabb hajnalhasadását és a nyári verőfényben ezer színt váltó tavat. Innen köszönthette a megénekelte borágas hegyoldalakat. Itt áhítatoskodott az augusztusi mennybolt ragyogó csillagsátra alatt. Itt fenyegette meg az őszi lombhullás, hogy az elmúlással a vidám lantpengetőnek is számolni kell.

»A »Heine költeményei« című gyönyörű kötetének bevezető sorai végén ez a keltezés olvasható: »Alsó-Eörs, 1880. május«. Enélkül valóban nehéz volna kitalálni, hogy a költő hol találhatta meg azt a szent egyedülvalóságot, amelyben Heine apró remekeinek százféle hangulatához minden egyes esetben testi és lelki közelségbe férközhetett és csipkefinomságú szövedékét a figyelmes magyar fordítással sem kuszálta össze. Így azonban megértjük még azt is, hogy Heine »Északi tenger« című ciklusának balatonparti magyar fordítása miért lett szebb, mint a német eredeti.

»A helyi Nemtő kegyelmének ez az áradása számos eredeti költeményében is feltűnő nyomot hagyott. Nagyon jellemző a mi irodalmi eligazodásunk tájékozatlanságára, hogy ez az áradás

ott legnagyobb méretű, ahol azt senki sem vette észre. Értem híressé vált kuruc dalait. Mi, balatonvidéki szülöttek, tudjuk, hogy a halálra üldözött kurucoknak a Bakony és a vele ölelkező Balatonvidék adott menedéket. Bécsország hiába rendelte el törvény betűivel, hogy a tárogatókat össze kell törni és el kell égetni, a veszprémi Csermák és Ruzsicska hegedűjén tovább is sírt és zokogott a kuruc nóta. Pálóczi Horváth Ádám költő, a tihanyi apátság szántódi bérlője és balatonfüredivé lett háztulajdonos, az 1700-as évek végén és a következő évszázad elején felfigyel a gyönyörű zenei siralmakra és szövegestől lejegyzi őket. Együgyű kótázását sok kísérletezés után Káldy Gyula fejtette meg, Schunda Vencel hangszergyárossal rekonstruáltatta a megmentett tárogatók nemzeti múzeumi avatag maradványait. A divatba jött kurucdal ámulatba ejtő tökéletességgel kelt rezonanciát a veszprémi szülöttben, az alsóörsi lantpengetőben: és Endrődi ajkán megszólalnak az új kuruc dalok.

»Itthon vagyok. Magunk közt nem kell tovább folytatnom. De a Magyar Tudományos Akadémia és a Kisfaludy-Társaság, sőt az egész ország nevében még kell valamit mondanom. Meg kell köszönnöm Veszprémnek, Alsóörsnek és ennek az egész Balatonvidéknek azt, hogy nekünk Endrődi Sándort nevelte. Köszöntöm azt az itteni ősi hatalmas magyar szellemi erőt, mely az ideplántált s eredetileg a színmagyarság' megbénítására szánt bakonyi és bakonyaljai német telepeket diadalmasan magába olvasztja, a Prökl Pepikből Békefi Remigeket, Obele Fráncikból óvári Ferenceket, Kupritz Sanyikból Endrődi Sándorokat formál és ajándékoz nekünk.«

6.

Részlet a Balatoni Társaság balatonföldvári képzőművészeti kiállítását megnyitó beszédből.

1933 aug. 6.

Tisztelt hölgyeim és uraim!

Önök e gazdag és rendkívül magas szintű kiállítás megnyitására szeretett országos elnökünket, József Ferenc kir. herceg öfenségét várták. A gödöllői világjamboree azonban mára nem nélkülözhetette magas személyét. Így vált aztán az én nehéz feladatommá, hogy helyettesítsem és mindenkit megerősítsek abban a hitben, hogy a fenséges úr lélek szerint itt van közöttünk.

(A balatoni képek e páratlan gyűjteményét nemzetközi mérték alá állítva, megállapítottam, hogy vele bármely világvárosban nagy erkölcsi és anyagi sikert érhetnénk el. A környékező ellenséges hatalmak halálos ölelése azonban itthoni el-sorvadásra akar kényszeríteni bennünket. De mi ezt tudjuk s lelkünk erői, mint a nyomás alatti rugók erői, fokozottabbakká lesznek. A magyar képzőművészet élniakarása ma csodákat művel. A társadalmon van a sor. Neki a mai Ínséges viszonyok közt is meg kell hozni minden tőle telő áldozatot. Művészeink a Balatoni Társaság kértére kiállított képeiket fél- és egyharmad áron, sőt a Társaság közvetítését igénybe véve, tetszés szerinti részletfizetésre is hajlandók az érdeklődők rendelkezésére bocsátani. Egyéb alkalmi tájékoztatással is szolgálva, következett a vármegyei képviselőlet aposztrofálása.)

A bennünket vendégül látó nemes Somogy vármegyéhez és jelenlévő képviselőjéhez volna még néhány szavam.

A múlt évszázad első harmadában a népközlési tankönyvül használt »Kis Tükör« azt tanította Somogyról, hogy

*Almát, körtvélyt, somot itt eleget ehetsz,
De a tudományból jaj kevés részt vehetsz.*

Nem tudom, a példátlan megszegés nélkül kapott volna-e Curgó és Kaposvár gimnáziumot s az utóbbi város a nagy Festetics Györgytől igen értékes régiségekben gazdag könyvtárat. Nem tudom, gazdag földesurai építették volna-e azt a sok kastélyt, amennyivel talán egy vármegyénk sem dicsekedhetik. Az sem lehet véletlen, hogy ebben az időben egy somogyi gróf, Széchenyi Ferenc személyében, megalapítja a Nemzeti Múzeumot s fia, István, a JM. Tud. Akadémiát alapító legnagyobb magyar, szintén ebben a vármegyében gyermekeskedik.

A büszke öntudatra ébredt Somogy utóbb már hozzánk, a túlsó partra átizengette, hogy Zala is csak Somogyból nézve szép. Ügylátszik a teremtés erre a vetélekedésre már számított. A Balaton csodaszép égitüneményeit akként felelte meg, hogy a rózsaujjú hajnal s a kelő holdhoz vezető aranyhíd Zalának, az északi orkán zordon felhőalakulatai s a leáldozó nap sokszor csodaszámba menő szín- és fényorgiája Somogynak jutott. Naphosszat Zalában a part szép. Szép nádligeteivel, virágos lankáival s a Badacsonyvidék remek hegyalakulataival. Somogyból viszont az elterülő egész Balaton szép. A maga páratlan egyedülvalóságában annyira szép, hogy mögötte Zala is, és fölötte az ég is csak járuléknak látszik.

Tessék körültekinteni. Csaknem minden ké-pünkön a somogyi Balaton szín-, fény- és árnyék-költészete van ámulatba ejtő változatossággal megörökítve. Igen, festőművészeinket a déli part hódítja el. Hiszen az északi part nagy festője, Mészöly Géza is gyakran átjárt Somogyba. Sőt főművét, a 20 pengősünkön látható »Balatoni halásztanyát is Somogyban festette meg. Többet mondok: a Gondviselés is Somogyot áldotta meg azzal, hogy a festőművészet múzsájával egy somogyi kúria bölcsőjében csókoltatta homlokon a kis Zichy Mihályt, a világ egyik legnagyobb grafikusát.

Tekintetes vármegye! Somogyban ezeknél a megállapításoknál meg kell állnunk s magyar lel-künkbe mélyen elmerülve, tőlünk telő okossággal kell sáfárkodnunk a jelennel s szemünk fényénél jobban kell féltelnünk és őriznünk a jövő biztosítékait, inséges gazdasági viszonyainkra, lerom-lott háború utáni állapotunkra való tekintettel oldom fel a nemes vármegyét az alól a kötelezett-ség alól, hogy e kiállítás somogyi műremekeit területéről visszavinni s a szélrózsa minden irá-nyában széthordani ne engedje. De arra figyel-meztetem, hogy neki kell gondoskodni Zichy Mi-hály falusi műtermének megőrzéséről, szentéllyé avatásáról. Neki kell módot nyújtani arra, hogy ez a műterem a Balaton környékének zarándok-helyévé legyen.

Van a nemes vármegyének, mint a magyar képzőművészet választottjának más, súlyos fel-adata is. Kaposvár kitűnő szülöttje, Rippl-Ró-nai, számos képből álló hagyatékát szülővárosára hagyományozta. Ha most ezzel kapcsolatban Zichy Mihály világnagyságára gondolunk, ön-

ként kibontakozik előttünk az a kötelezettség, hogy Somogy minden más meddő vármegyére való tekintet nélkül, de a Balatont szem előtt tartva, már most fogjon hozzá egy vármegyei képtár megalapozásához.

Erre tanácsos volna a Balatoni Társaság segédkezését is igénybe vennie. Nagyobb erkölcsi és anyagi erőforrás birtokában számíthatna arra, hogy a képtárnak néhány termét letétképpen az állami gyűjtemények Zichy-hagyatékának olyan kartonjai töltsék meg, amelyeket most szekrények fiókjai és raktárak ajtai zárnak el a szemlélők előtt. Sőt az én lelki szemeim előtt Somogyban már áll Zichy Mihály gigantikus szobra is. A mögötte égnek meredő sziklatömbből rodini művészettel és Zichy Mihály hulló csillagjaira emlékeztetőleg száll le a festőművészet Génusza s hozza a lángeszű magyar művész fejére szánt arany koszorút.

Házigazdánkat, a nagy múltú, fényes jövőjü nemes vármegyét és képviselőjét köszöntve, megnyitom a Balatoni Társaság balatonföldvári képzőművészeti kiállítását.

7.

Mauzóleumot Bacsáuyinak!

(Felolvasásra szánt nyílt levél volt a Petőfi-Társaság elnökéhez, Pekár Gyula nyűg. miniszterhez, a tapolcai 1934 május 10-i Bacsányi-ünnep alkalmából.)

Nagyméltóságú Elnök Úr! Kedves Barátom!

Bacsányi János balatoni szűkebb hazájának fia vagyok. Ha a Verebély-klinika kórágya vissza nem tart, ott volnék a mai ünnepen s Tapolca köszönetét megtoldanám az egész Bakonyalja kuruc-utódainak köszönetével. Ezért kérek Tőled engedelmet, hogy néhány leírott szót szóltathassak meg magam helyett.

Meglepő szavak lesznek ezek. Az ünneppel felrázott néplélek legmélyebb mélységeiből hozom fel őket. Tolmácsolják azt az igazságtalanságot, mely Bacsányit szülőföldjétől elszakítva olyan Kazinczy-kori egyik írónak állítja oda, akit egy tapolcai cserzővarga házából a francia forradalmi eszmék ragadtak a kufsteini és brünni börtönök szélsőségei felé.

Ez valóban nagy igazságtalanság. Bacsányi egész élettartamát az szabta meg, hogy *a tapolcai és tapolcavidéki kurucok egyik fia volt*. Valamilyik őse, vagy rokona ott volt a Heister nagy osztrák seregét megcsúfoló néhányszáz csobánci hajdú között. Utóda volt azoknak, akikről az osztrákok elszedték, hogy összetörhessék és elégethessék a magyar szabadságért jajongó táró-

gatókat, vagy akiknek törhetetlen magyarsága miatt a győztes osztrák centralizmus sorra felpörköltette a Tapolca körüli sasfészkeket: Hegyeseiét, Csobáncot, Szigligetet, Rezit és Títikát.

Tapolca nagy fiát bölcsőjében *Genius loci*, Földanyának az a nemtőleánya csókolta homlokán, aki egy nemzet számára a szent szabadság hőseit jegyzi el. A keresett és megtalált fogékony gyermeklélekben tüzet gyújtott, melyet utóbb a földi élet semmi hatalma sem tudott eloltani. Ez lett aztán titka annak, hogy ebben a nyugati határvármegyében, ahol Tasso lelke megtalálta Zrínyit, Petrarcaé Kisfaludy Sándort, Macchiavellié Deák Ferencet, a francia encyklopedisták lelke megtalálta Bacsányit. Az egykorú irodalom minden készségének birtokában sajátította el a francia nyelvet és szellemet. Ezért aztán a forradalmi eszmék ideológiája is tisztább nála, mint akár azoké a társaké, akik Martinoviccsal vérpadra mentek. Bécsország centralistái Bacsányit minden társánál veszedelmesebb lázadónak minősítették. Ezért ellene a Rákóczi fián, a Sasfiókon és a többi kiválóságokon bevált *sorvasztó módszert* alkalmazták. A szabad hazáról, független magyar nemzetről álmódó nagy lélektől rab hazáját is örökre elvették. A tapolcai kurucok fia linzi rab lett. A rendőri felügyelet minden hazai kapcsolatát megszakította, de a *Genius loci* éltető szerepét nem zavarhatta meg. Bacsányi egy nyugodt, hosszú életemen át bízott, reménykedett.

A helyi viszonyokkal kevésbé ismerős vendégeink előtt meg kell említenem, hogy itt, a Bakonyalján, a szabadság hatalmas Géniusza Ba-

csányi halála után sem szűnt meg a kurucutódok lelkét tüzelni, gyújtogatni. Csak a kiegyezés utáni időkre utalok. Deák Ferencet sehosem szidták, átkozták jobban, mint a saját vármegyében. Kossuth Lajos fiát a tapolcai választókerület ölelte legmelegebben magához. Többször megisméltődött, hogy a nép a függetlenség üres jelszavától megittasodott s egyszerű néptanítót, molnármestert, meg falusi káplánt küldött el képviselőjének. Viszont megtörtént az is, hogy Darányi Ignác miniszterre, a balatonvidéki szőlészet megmentőjére, számos község függetlenségi zászlókkal szavazott — ahogy ezt bejelentették — »elveik fenntartásával«. Az sem lehet merő véletlen, hogy a vörös uralom elleni első sikeres lázadás először Tapolcán robbant ki.

A ma Génuszát a most megtartott gyönyörű irodalmi ünnep igazolja. Sőt a néplélek mélyén ott van már a jövő fenséges prognosztikonja is. Az itt tapasztalható s fentebb már meg is említett elégedetlenség Bacsányi hamvai fölé mauzóleumot sürget. Ennek felavatása aztán a nagy szabadsághős nemzeti ünnepe lesz. Mert a Génusz munkál tovább. Tüzeket gyújt azokban az elhanyagolt színmagyar választókerületekben, amelyek a tapolcai kurucutódokkal együtt Deák Ferenc kiegyezése után is törhetetlenül Kossuth Lajosra és 48-ra esküdtek és megalkuvás nélkül az ország függetlenségét követelték.

Én, aki áldott magyar véreimet ismerem, boldogan jelenthetem, hogy ezek a tüzek ki nem hamvadnak, míg a nemzetközi értékelés az egész művelt világ számára meg nem állapítja, hogy a magyar nemzet nagy tragédiája nem abban gyökerezik, amiben a mai forradalmi idők sötét

ködében keresik. E ködök oszlása után kiderül majd, hogy a magyar szabadság Géniuszának megtagadása, cserbenhagyása forrása minden mostani szerencsétlenségünknek, sőt egész Európa háborús szerencsétlenségének is. Mert mi történt?! A kiegyezés utáni magyar politikai élet fundamentumai nem az elégedetlen magyarság, hanem a különfélekép kielégített nemzetiségek területein voltak meggondolatlanul (hogy ne mondjam: bűnös módon) lerakva.

... Igen, igen! Magyar véreim, nekünk nemcsak tragédiánk, hanem szégyenünk és gyalázatunk is az, hogy a Trianon a dédelgetett nemzetiségi területekkel együtt a bécsi pórázon vergődő kiegyezés utáni magyar politika lételapját is lecsatolni tudta.

Íme, ez a szomorú biztosítéka annak, hogy lesz még egy Bacsányi-ünnepünk: a tapolcai kuruclélek diadalának nagy szabadságünnepé. Ekkorra megépül majd a mauzóleum is. Ennek foglalójául legnagyobb birtokosunk, az Esterházy-család hercegi ága — ha az emlékbizottság szépen megkéri — a budapesti Szépművészeti Múzeum ajándéku adott összes görög oszlopaiknak bányájából a Bacsányi -mauzóleum frontjára küld majd négy gyönyörű korinthusi oszlopot. A grófi ág nevében Esterházy Móric kedves képviselőnk ő excellenciája nyilatkozhatik. Megszóval utána majd a tapolcai gazdag tőkeképviselet is. A bortermelő kurucutódok részéről az első tíz aranyat én adom.

Mély tisztelettel:

Dr. Sebestyén Gyula.

II. TANULMÁNYOK.

1.

Haláltalan Detre Keszthelyen született.

Arany János, akit a mondák hitele állandóan foglalkoztatott, a »Buda halála« III. énekének 3-ik jegyzetében azt állította, hogy »a história Theodorich-jának semmi köze a regebeli Detrével«. A nemzetközi mondafejtés ennek ép az ellenkezőjéről volt és van meggyőződve. Ma már kétségtelen, hogy a népvándorláskori hősmondák Detréje és a keleti gótok Nagy Theodorichja azonos. Mivel a Dunántúl nyugati végeiről népét ő vezette ki a békésebb Felső-Itáliába, a germán mondák Veronai Detrének, Dietrich von Bernnek ismerik. A magyar hun-mondákban pedig Attila király gonosz tanácsadója lett, noha Attila már meghalt, mikor Detre még meg sem született.

Származására vonatkozólag a gótok krónikása a VI. századi Jordanes tájékoztat bennünket. Tőle tudjuk, hogy a gótok pannóniai földje három testvér közt oszlott meg. Egyik végén Thiudimer, a másikon Valamir, középen pedig Vidimir helyezkedett el. Megemlíti, hogy Thiudimer a Száva alatti dalmát földet fosztogató s baromcsordáit megrabló Hunimund suav (sváb)

herceget visszatérőben Pelso tava mellett egy viharos éjjel meglepte s alvó seregét vezérestől fogságba ejtette. Hunimund utóbb bosszút forral. A felső dunamenti szkírekkel szövetkezve, Valamir gótjaira ront s a nagy öldöklésnek Valamir is áldozata lett. Midőn Jordanes ezt elbeszéli, kiderül, hogy Hunimund Suaviája (Svábföldje) északon a bajorok, frankok, burgundok és thüringiaiak között terült el.

A régi földrajzírók és térképezők Pannoniában két Pelsót ismernek, vagyis a Balatont és Fertőt egy néven szerepeltetik. Ezért eldöntetlen maradt, hogy Thiudimernek melyik mellett volt a birtoka. Hunimund támadásából azonban kideríthető, hogy a Fertő tájékán nem Thiudimer, hanem Valamir gótjai voltak szomszédjai. Ebből aztán az is következik, hogy Thiudimer a Balaton nyugati végénél lakott. így lesz magától érthető, hogy a Dalmácia felől haza törekvő Hunimund a déli gót végeken a megkárosított Thiudimerbe ütközött.

Ez a földterület a hun birodalom összeomlása után is az a hadászati ütköző maradt, aminek a rómaiak előzőleg felismerték és amivé erődítményeikkel fejlesztették. A Zala folyó Balaton felé történő kanyarodásánál mesterségesen elárasztható lápvilág közepén meredezett a mai Zalavár, melyet a rómaiak és hunok gót és gépid germánjai már »Mosaburg«-nak neveztek. Még jelentékenyebb hadászati pont volt a nagy Balaton és Kis-Balaton között a Zalának folyóvá szűkített torkolatánál Fenék. A rómaiak ide nagyobb épületeket is magába foglaló terjedelmes táborhelyet építettek. Akkorát, hogy ezt a régészet már római várnak, *castrum-nak* tekinti.

Ha most már tudjuk azt, hogy a rómaiak után ide, mint ahogy Mosaburg germán neve is igazolja, barbárok telepedtek le, akkor rendkívül beszédessé varázsolható Jordanesnek egy másik szűkszavú följegyzése. Azt írja, hogy Valamir szerencsésen legyőzte a pannóniai hun és szláv néptöredékeket. Midőn ezt megizente Thiudimernek, futárja azzal a még kellemesebb hírrel tért vissza, hogy a Pelso melletti palotában megszületett Thiudimer utódja, Theodorich. (Moramsen: Jordanes. Monum. Germ. História auct., antiqu. Tom. V. Index.)

Jordanes följegyzései ezzel csakugyan igazolják azt, hogy a középkori mondák legnagyobb hőse, Detre (Nagy Theodorich) a Balaton nyugati végénél született. De minden további megállapítás csak azóta lehetséges, mióta »A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei« közt megjelent dr. Kuzsinszky Bálint egyetemi tanár, kedves nemzeti múzeumi kollégám kötete: »A Balaton környékének archaeológiája, 1920.« A keszthelyvidéki régészeti ásatások eredményeinek tüzetes ismertetéséből kiderül, hogy a rómaiak uralmát folytató népvándorláskori germánok (gótok, gepidek, longobárdok) nem a fenéki római táborhelyet lakták meg, hanem a tőle 5—6 km-nyire északra eső keszthelyi és keszthelykörnyéki népvándorláskori gazdag sírmezők szomszédságait.

Arra a kérdésre, hogy hol állott akkor Thiudimer Pelso melletti palotája, éppen a régészeti leletek alapján lehet pontos választ adnunk. A keszthelyi Balatonparton találtak római épületmaradványokat is. Hogy ez egy germán kézre került római várkastély *castellum* (váracska, kis

vár) lehetett, azt éppen *Keszthely* neve bizonyítja, amely a *castellum* germán változatából, *kastell-ből* (a magyar *kastél*, *kasztély* elődjétől) származott. Azt pedig, hogy ezt a római épületet és környékét utóbb csakugyan Thiudimer, Theodorich és gót népük lakta meg, a közeli sörházkeri sírok gazdag mellékletei igazolják.

Nem ismerek példát arra, hogy a népvándorlás korának több évszázados nemzetközi történelmében a régészeti ásatások eredményei ennél csodálatosabb értéket tudtak volna a tudománynak átszolgáltatni.

2.

Kál fia Vér-Bulcs honfoglaló vezér szállásbirtoka a Balaton mellett.

Ha a nyugateurópai tavak valamelyikéhez ilyen emlék fűződne, ma már benne volna a művelt emberiség tudatában. Nálunk először egy kővágóörs-révfülöpi nyári matinén tartottam róla szabad előadást. Most pedig leírtam a kalauz számára, hogy ezután ne legyen magyar ember, aki a regetermő zalai Balaton-part e rendkívüli történelmi emlékét tüzetesen ne ismerné.

Arról van szó, hogy Révfülöp felett, a hét-nyolc Kairól — Köveskálról, Szentbenkálról, Mindszentkálról, a Kővágóörssé lett hajdani örskálról s az Árpádkori oklevelekből és a mai dülőnevekből ismert Sóstókál, Sásdikál, Kerekikál és Töttöskál tatárjárás kori romjairól, úgynevezett pusztatemplomairól — elnevezett gyönyörű *Káli völgy-ben* volt a hét honfoglaló vezér egyikének szállásbirtoka.

Ez pedig rendkívül vakmerő, de pontosan bebizonyítható állítás. Hiszen jószerivel azt sem tudjuk, hogy kik voltak a honfoglaló vezérek. Anonymus szerint Álmos, Előd, Ond, Köndö, Tas, Huba és Töhötöm volt az 1204 táján élő hagyomány »hetumoger«-ja, hétö magyar-ja. A korábban keletkezett »Gesta Hungarorum« című Nemzeti Krónika pedig Árpád, Szabolcs, Gyula, Örs, Könd, Léi és Bulcs kapitányokkal foglaltatja el az országot. Arról, hogy a történelmileg igazolt

hét honfoglaló törzsnek törzsfőnökein, páter familias-ain kívül volt még három fejedelme is, a *Köndö* vagy *Kende* nevű nagyfejedelem, a *Gyula* nevű hadi főméltóság és a *Harka* nevű főbíró, már egyik sem tud. A hagyomány beszélt ugyan vérszerződésről s Árpád nagyfejedelem megválasztásáról, de az ő és fővezére méltóság-nevéből már két törzsfőnök, a Köndö és Gyula neve került ki.

Bennünket a Nemzeti Krónika Bulcsa érdekel, mert megemlíti azt is, hogy a Balaton mellett voltak szállásai (qui circa Balatun sua tabernacula fixisse probatur). IV. László krónikása, Kézai Simon pedig a következő rémes dolgot jegyezte fel róla: »A hetedik sereg vezérét pedig Vér-Bulcsnak nevezték. Ez Zalában a Balaton tava körül szállott meg. Azért nevezték pedig Vér-Bulcsnak, mert minthogy nagyatyját a krimhildi csatában a németek megölték s ő ezt mint bizonyost tudta, bosszút akarván rajtuk állani, sok németet nyárson süttetett és mint mondják, oly kegyetlenséggel dühöngött ellenök, hogy némelyiknek vérét is úgy itta, mint a bort«. Csak röviden említjük meg, hogy itt a harka nevű vérbíró szerepe lappang; mihez a nyársat és vérivást már Kézai adta hozzá. Hihetőleg azon ostoba következtetésből folyólag, hogy valamely sokkal régibb föl jegyzésben a *vér* szó a régi kihangzással *veru-nak* volt írva, ez a szó pedig latinul nyársat jelent. A krimhildi csata, Attila özvegyének, Krimhildnek szörnyű öröklése félezer évvel korábbi, tehát rosszul alkalmazott emlék. De az a többi krónikásnál is szereplő emlék már hiteles, hogy Bulcs volt a teljes megsemmisülésen végződött 955-iki augsburgi ütközet fő-

vezére és a monda kürtös Lehelével (Lelu-, Lélő-jével) történt regensburgi kivégzések egyik vértanuja.

A késői mondák és a mondákat rosszul értelmező krónikások e kalandos beállítása természetesen a Balaton melletti letelepedés hitelét is nagyon ingatagá teszi. Hiszen helynév sem őrzi nyomát annak, hogy egy ilyen nagy honfoglalónak, kit a közelkorú sanctgalleni krónikás »Pulszi Rex«-nek, tehát magyar királynak vagy fejedelemnek nevez, a Balaton mellett lett volna szállásbirtoka. Pedig valóban ott volt.

Bulcs kivégzése előtt 4—5 esztendővel Bíborbanszületett Konstantin görög császár azt jegyezte föl Bizáncban (Konstantinápolyban) írott egyik »De administrando imperio« című nagy művében, hogy Árpád unokája Termatzu akkoriban Bultzu-val, Turkia (Magyarország) harmadik fejedelmével, harkájával együtt nála járt, mint ahogy megfordult nála, a másik fejedelem, a *güla* (gyula) is. Ugyanő említi meg, hogy a magyaroknak »első fejedelmek az Árpád nemzettségéből sorrend szerint való uralkodó, — van még két más fejedelmök is, a *güla* és a *harka*. Van még fejedelme mindenik törzsnek is«.

Ez a jól értesült császár, akinek testőrei is magyarok voltak, e hármass fejedelemség magyarázatát e nevezetes tájékoztatással fejeli meg: »Tudnivaló, hogy *Bulcsú* harka *fia Kál harkának*, *Kál* pedig tulajdonnév, a *harka* meg méltóság, valamint a *güla* (gyula) is, mely fölebbvaló a harkánál«. (Idézett műve 40. fej. s a Magyar Honfoglalás Kútfői 128. 1.) Ezzel aztán végleg el van döntve az is, hogy Bulcsúnak csakugyan a Balaton mellett volt szállásbirtoka. Valamint

az is, hogy a »hétmagyar« közt jogtalanul foglal helyet, mert nem ő, hanem atyja, Kál volt az a honfoglaló, aki a szállásbirtokoknak is a maga nevét adta és ezzel örök időkre halhatatlanná tette magát a gyönyörű *Káli völgy* Kál községeinek nevével.

Röviden megemlíjtük még, hogy Bulcs vértanú-társának, Lélő-nek szintén a Balaton mellett lehetett szállásbirtoka. Ezt abból sejtjük, hogy Bulcs zalai szállásbirtokával szemben, a somogyi parton van a mai *helle* vagy *Lölle*, mely az Árpádkorban még Lelu-nak, azaz a hét magyar egyikének nevével egybehangzólag Léió'-nek íratott. Ha pedig itt honfoglaló vezér szállásbirtoka volt, akkor az is valószínű, hogy Léi vagy Lelő utóda volt az a Koppány somogyi pogány vezér, akit leverte lázadása végén Szent István győzelmes serege Veszprém piacán fölnégyeltetett. Ez a szörnyű vétség lehet oka aztán annak, hogy Lelő és Koppány szégyenthozó nevét csak egy-egy somogyi helynév tartotta fenn.

Az erdélyi *gyula* és a zalai *harka* már Bizáncban megismerkedett a keresztyén vallással. Amaz megkeresztelkedett és magával hozta Hieroteus püspököt. Emennek utódai szintén jó keresztyénekké lettek. Erről tanúskodnak a Mindszentről, Szent-Benedekről s Szent-Vidről és Modesztről elnevezett mai Mindszentkál, Szentbenkál és Köveskál. Pogány emlékül, de bámulatos emlékül csak a Köveskállal határos Balatonhenye egyik dülőneve, *Harka* maradt meg.

Végül megemlíjtük még, hogy az egész országrészt ellepő törzsek honfoglaló főnökeinek neve messzebb vidékeken is nyomot hagyhatott, így van a nyugati végeken még Sopron várme-

gyében is egy Kál (Sajtoskál). Az is kétségtelen, hogy a »hétmagyar« ivadékai a honfoglaló ős szállásbirtokairól is elszármazhattak. így a Kál és Bulcs nemzetségéhez tartozó Monoszlaiak szállásbirtoka már Köveskál szomszédságában, egy bájos Bakonyalji szurdokban, Monoszlón volt. E családból származott IV. Béla híres esztergomi érseke, az ország helyreállításában tevénykedő hatalmas Lodomér. Kóla több ráánkmaradt oklevél megemlékezik. Azt is tudjuk, hogy halála előtt hazament Monoszlóra.

Ezt azért említettem meg, mert a monoszlai református templom hátulsó részéről a helyszínen meg tudtam állapítani, hogy kisebb méretű, de csinos középkori építmény. Keresztboltjának bordáit és falfestményeit a puritán protestáns utódok semmisítették meg. Mivel az említett szurdokban ez az egy zalai-parti templom csakugyan elkerülhette a tatárok pusztítását, kötelességünk volna megtudni, hogy a nagy érsek szülőfalujának e műemléke alatt nincs-e sírbolt? Mert ha van, benne Lodomér földi maradványait s talán gazdag sírmellékleteit is meg lehetne találnunk. Ez pedig nemcsak azért fontos, mert eddig ilyen Árpádkori emlékünk nincs, hanem azért is; mert a tihanyi altemplom és királysír mellett a monoszlai kistemplom lenne a Balatonmellék legnagyobb nevezetessége.

(Báró Wlaesics Tibor Balatoni Kalauzából. 1925-)

3.

A Balatonvidék Árpád-kori énekmondói.

— A veszprémi Petőfi-színházban 1927. ápr. 2. tartott irodalmi ünnep szabadelőadásának kivonata. —

»A magyar honfoglalás mondái« című művem I. kötetében s »A regösök« című másik művemben (M. Népköltési Gyűjtemény. Új folyam. V. kötet) bőséges bizonyítással megállapítottam, hogy az Árpádházi királyok udvartartásának hagyományt ápoló énekmondói három évszázadon át azok a »regös« nevű combibatorok (együttívők) voltak, akiknek pogánykori ősei azt a téli napfordulati (karácsonytáji) bikabőrös, szarvasagancsos ünnepi alakoskodást játszották, amelyet a nép karácsony-újévi regösei utánoztak és közel kétszáz községben még ma is játszanak.

Ez a regölő terület a Dunántúl nyugati szélén Baranyától Sopron vármegye felső magyar végéig húzódik. A regölő falvak zöme Zalára esik s érinti a Balaton nyugati végét.

Ebből nem következik az, hogy a regös-énekmondás is ezen a területen virágzott. A királyi udvarnak minden megyében volt vára és vartartománya. E várak körül voltak aztán a kovácsok, bognárok, szíjgyártók, vadászok, méhészek, énekmondók és egyéb iparosok, termelők és mulattatók egész falukra menő telepei. Egy ilyen zalamegyei »terra jocularum«-ról IV. Béla 1251-i oklevele emlékezik meg. Ez a mai Igrici

volt. Szláv neve azt sejteti, hogy ezek csakis zenészek lehettek.

A zalai regös-énekmondóknak a Léi és Vér-Bulcs haláláról szóló krónikákban maradt nyoma. Ezek elmondják, hogy a 955-i szörnyű augsburgi romlásból csak hét magyar menekült meg s ezeket is megcsonkítva, levágott füllel bocsátották haza. Ezeket otthon megvetették, vagyonuktól megfosztották s arra kényszerítették, hogy kolduljanak, vagy kocsmáról-kocsmára járva, énekmondással keressék betevő falatjukat. Mivel e mesterséget folytatták az utódok is, a krónika szerint Szent István a Szent Lázár-rend esztergomi kereszteseinek hatásága alá rendelte őket.

A XV. századi krónikának ezt a hihetetlennek tetsző adatát a mai regösök éneke csodálatos módon igazolják. Tudnak a hideg országból érkező, elfagyott fülű regösökről, akiket itthon Szent István király üldöz.

Az énekmondókká lett menekültek Léi és Vér-Bulcs népei közül kerültek ki. Így aztán feltehető, hogy az utóbbi szállás-birtokán, a szép Káli völgyében, csakugyan voltak pogányeredetű Árpádkori regös-énekmondók. Sőt arra is van egy későbbi oklevéltári bizonyítékunk, hogy ebben a szőlőheggyekkel koszorúzott völgyben az énekmondás még a következő évszázadokban is virágzott.

Egy 1296-i oklevélben találtam rá egy kálvölgyi Mikó énekmondó fiára (filius Mykou jocularis), akinek a mai Köveskál határában 20 holdas kaszálója volt. Ugyanilyen késői regösről emlékezik meg az az 1277-i zalamegyei oklevél is, amely egy Énekös-nek nevezett Lőrincről (Laurencii Enekus muncupati) beszél.

A királyi udvar pompájával vetekedő nagy családok énekmondói után kutatva, megfigyeltem Vér-Bulcs vértanútársának, Léinek egykori somogy megyei birtokát is. Így bukkantam rá a szemközti Balatonparton egy másik késői énekmondóra. A veszprémi káptalan 1288-i oklevele Lulla (a mai Lölle, Lelle) nevű birtokkal foglalkozik s benne megemlíti egy Hamzó (Hamzou) nevű királyi jocularort.

Annak, hogy az előző időkről teljesebb képet nem nyerhetünk, az az oka, hogy a XII. században s még inkább a XI. században kevesebb oklevelet írtak. Ami kevés mégis volt, azt a tatárok a XIII. század derekán tervszerűen elpusztították.

Következett a régi regösök énekének és az Árpád-kori krónikák ama mondáinak ismertetése, amelyeket egyházi írók merítettek ki a királyi udvar énekmondóinak ajkán élő hagyományból. Mondafejtéseimnek legfőbb eredményeivel kellett előhozakodnom, ezért most is fentebb idézett két művemre kell utalnom az ilyen régiségek iránt érdeklődő olvasót.

A Balaton pantheonja.

— Szabadelőadás volt a Balatoni Társaság 1932 aug. 13-i keszthelyi ünnepi ülésén. —

József Ferenc kir. herceg öfenségének országos elnöksége és Herczeg Ferenc társelnöksége alatt újjászervezett Balatoni Társaságnak első ünnepi ülését Keszthelyen tartotta meg. A gazdag tárgysorba két szabad előadás volt iktatva: Cholnoky Jenőé és az enyém. Ő a világ legnagyobb strandjáról, a Balaton délen és keleten végig húzódó homokos partjáról és a vele összemért s a vetített képek gazdag sorozatában be is mutatott külföldi híres strandfürdőkről beszélt. Az én tárgyam a Balatonvidék nagy szülöttjeinek köteles módon megvalósítandó pantheonját tette szóvá.

Előadásom hevenyészett szövegét gyorsírói lejegyzés alapján közöljük.

*

Fenséges Elnök úr! Igen tisztelt hölgyeim és uraim!

Ha egy ünnepi ülésre szabadelőadó jelentkezik, a rendezőnek nyomban gondoskodni kell egy másikról is. Mert ha az első előadás kíméletlenül hosszúra nyúlik, a másodikat köteles módon meg lehet kurtítani.

Midőn én, a rendező, a magyar tudományosság legszellemesebb szabadelőadóját a mai ülés számára megnyertem, nyomban egy másikról is kellett gondoskodnom. Mivel ez esetleg áldozatul eshetett, illő módon magamat jelöltem. Most itt vagyok, és nem csalódottan állok itt.

Cholnoky gyönyörű előadásával csakugyan

letarolta az én mondanvalóim idejének túlnyomó részét. Azért rajta leszek, hogy a magmaradt 5—10 percben — szárnyheggyel legalább — mindent megérintsek önök előtt.

*

Igen tisztelt hallgatóim!

A Balatonvidék szellemélesztő ereje örök. Miként Euripides szerint Hellaszban, úgy az emberi lélek minden képességének a mi Balatonunk mellett is szárnya női. E tudattal aztán legmesszebre én kalandoztam el.

A nagy Mommsennel szemben pontosan megállapítottam, hogy a régi népvándorlások korának legnagyobb mondai hőse, Haláltalan Detre (Dietrich von Bern), a keleti gótok Nagy Theodorichja, Keszthely környékén, atyja, Thiudimer, Kis-Balaton melletti palotájában született. Ehhez járul az, hogy Szent Jeromos, az örökéletű latin biblia fordítója szintén Zala vármegyében született. E tájon élt Ulfilas, a gót biblia-fordító és a gót írás betűsorának megalkotója is. Itt járt, térített, fordított s ó-szláv betűsort alkotott Szent Cyrill, akinek öccse és térítőtársa Method Mosaburg (Zalavár) püspöke lett. A közeli olasz határon át a költő Zrínyi lelkét itt termékenyítette meg Tassó epikai szelleme. A politikus Zrínyiben pedig, sőt Deák Ferencben is itt fogant meg Macchiavelli burkolt és minden áldozatra kész hazafiassága. Hozzá kell tennünk, hogy Kisfaludy Sándor Himfy-dalainak formáját és lírai áradatát szintén közeli olasz hatás, Petrarca szonettjei varázsolták elő.

Nagyon jellemző, hogy költészetünk ingenuin magyarsága is a Balaton vidékén tört elő. Pálóczi Horváth Ádám a somogyi part Szántód-

ján s a szemközti Balatonfüreden menti meg a kuruc-dalok szövegét és csodaszép dallamait. Somogyi Gedeon a szűztisztaságú nemzeti nyelv védelmére Balatonfüreden szerkeszti meg és Veszprémben nyomatja ki a Kazinczy Ferenc nyelvújítása ellen irányuló híres »Mondolatóot (1813). A balatonvidéki és bakonyi kurucdalok melódiai Veszprémben sírnak bele Csermák, Ruzitska és Bihari muzsikájába. A Keszthelyi Helikon műzsája ültet magyar dalcsirákat Goldmark Károly lelkébe. A történelem műzsája keszthelyi bölcsőben csókolja homlokon Fehér Györgyöt és Vaszary Kolost, a lírai költészeté pedig Szendrey Júliát, hogy fogékony lelkével utóbb Petőfinek a világirodalom feleséget magasztaló legszebb verseit sugalmazza. Már a helikoni ünnepek előtt Keszthely csalja a Balatonvidékre Csokonait, hogy itt írja meg legszebb elégiáját, legmélyebb bölcséleti költeményét s a somogyi dámákon mulató komikus eposzát, a »Dorottyá«-t. Endrődi Sándor is a Balatonparton jutott a víziéletnek ama teljességéhez, amely Heine »Északi Tenger« című ciklusát magyarul szebbé tette a német eredetnél. Sőt valamely csodás atavizmussal éled újra »Kurucdalok« című pompás gyűjteményében Pálóczi Horváth Ádám itt gyűjtött régi kurucdalainak lélekbemarkoló magyar szelleme.

A Balatonnak ez a magyar varázsa a mesék Akastyán-hegyének ellenállhatatlanságával vonzotta ide József és István nádorokat. Gróf Széchenyi Istvánnal kisgyermek korában az édesatyja somogyi jobbágnak csókolgatott kezét. Azért szívesen, sőt hivalkodva járt le ide, ahol megírta »Balatoni Gőzhajózás« című propaganda-

füzetét. Keszthelyről a múzsák a badacsonyi szüretekre is ellátogattak s a lírikus Kisfaludyt a festői szépségű várromokkal epikusá avatják. Majd a dráma felé ragadják s 1831-ben felépítetik vele a Füredi Játékszint, mely első önálló kőszínháza lett az országnak. A múzsa családja Füredre Jókait, ahol Somogyi Gedeon fia, a Jókai »báró Zsigája« íratja meg vele legszebb regényeinek egyikét, az »Aranyember«-t. Itt talál fészket a nemzet csalogánya, Blaháné. Ide jár pihenni a haza bölcse, Deák Ferenc, s ide látogat el gorombáskodni Kerkapoly Károly, a híres pénzügyminiszter. Itt villogtatja elméjét és írja a Büntető Törvénykönyv kódexét Csemegi Károly. Innen rándul ki vázlatkönyveivel a Balaton nagy festője, Mészöly Géza. Ide járt nyaralni Zala vármegye újabbkori büszkesége, Wlassics Gyula. Füred csábítja el a politikától és a fiskalitástól Eötvös Károlyt s avatja a Balaton remekírójává. Ilyen nagy hódítás volt az is, hogy Lóczy Lajos világhírű tudósunk megszervezte a Balatoni Bizottságot, mely többkötetes kétnyelvű kiadványaival — hozzáértő külföldiek megállapítása szerint — a Balatont Európa legjobbban ismert földrajzi egységévé avatta.

A Balaton a vármegyék egymásközi nemes versengését is életre keltette. A zalai partot gyönyörű vidéke, a somogyit a Déli Vasút virágoztatta fel. Veszprém elmaradottságán tudós alispánja, Véghelyi Dezső, Almádi megalapításával, egy későbbi főispánja, Fenyvessy Ferenc pedig Siófok felkarolásával tudott segíteni. Mindkettő a vármegye határán van, de így is Budapesthez közelebb fekszik s így sikerül egyiknek Zalát, másiknak Somogyot — »verniet«.

És hogy a háború utáni hódítások legfőbbjeire is rámutassak: a tihanyi partra építtette kastélyát József királyi herceg és a Badacsony lábánál a világ egyik leggyönyörűbb kilátópontján vásárolt szőlőt és épített pihenőt a magyar szépirodalom jelenlegi fejedelme, Herczeg Ferenc. A Balaton államférfiaink közül meghódította gróf Klebelsberg Kunó volt minisztert, aki előbb Révfülöpön, utóbb Tihanyban helyezte el az értelmetlenül támadott Biológiai Intézetet. Ugyanitt kívánta megteremteni a cserkészletet s talán más sportágainknak is országos központját. A Balatoni Társaság veszprémi első kongresszusa hódította meg a jelenlevő Vass József akkori miniszterelnök-helyettest, aki a rómaiak óta következetesen elhanyagolt és a kongresszuson szóváltott balatonmenti rossz közlekedési vonalak helyett nyomban hozzáfogott a már megkezdett s ma már készen álló nagyszerű műút kiépítéséhez.

Ez a főbb vonalaiban vázolt balatoni lelki-világ kell, hogy gondolkodóba ejtsen: fokozott mértékben kell folytatni a Balatonhoz fűződő hagyományok megörökítését. Hogy mai elhagyatottságunkban az egész művelt világ figyelmét a korlátolt fejjel széttépett ezeréves ország soha be nem hegedő sebére és feldúlt nagy kultúrértékeire ismételten felhívjuk, latin kiáltmányt kell harsognunk a földön élő minden r. katolikus fülébe, hogy adakozzanak Szent Jeromos szobrára, mert a kereszténységet hét évszázadon át védelmező magyarság emléket akar állítani szülőföldjén a Vulgátát megteremtő nagy egyházi atyának. Utána szerkesztenünk kell egy német, angol, olasz, hollandus és svéd-norvég nyelvű

másik kiáltványt, hogy a világ összes indogermánjai még a mostani leromlás idején is bőségesen adakozzanak, mert a magyarok csúfosan megcsonkított szép országukban az Attila oldalán naggyá lett Detre (Nagy Theodorich) szülőhelyén, a keszthelyi Balatonparton, a középkori mondaköltészet legnagyobb germán hőiséhez méltó szobrot akarnak állítani. Utánuk aztán következik majd Vér-Bulcs balatonmelléki honfoglaló szobra is egykori szállásbirtokának határán, Révfülöpön; a költő Zrínyié, Deák Ferencé, Goldmarké, Szendrey Júliáé, Fejér Györgyé, Vaszary Kolosé Keszthelyen; Berzsényi Fonyódon, Pálóczi Horváth Ádámé Szántódon, Zichy Mihályé és gróf Zrínyi Miklósé, a szigetvári vértanúé Balatonföldváron, gróf Széchenyi Istváné, Eötvös Károlyé Siófokon, Csokanaié Tihanyban, Jánosy Gusztávé Kenésén, Fábrián Gáboré s a veszprémi muzsikusoké Almádiban, Endrődi Sándoré Alsó-örsön; Mészöly Gézáé, Jókaié, Csemegié és Lóczy Lajosé Balatonfüreden.

Ebből látható, hogy ha Szent Jeromost, Haláltalan Detrét és Szent Metódot is Keszthelynek juttatjuk, akkor ide már egész pantheont kell építeni. Ezért tartom helyénvalónak, ha a Balatoni Társaság már most felkéri Kaáli Nagy Dezsőt, aki vasbetonból szebbnél-szebb költeményeket épített balatoni hajókikötők gyanánt, hogy a keszthelyi kikötőt és a vele kapcsolatos partkiképzést egyben az itt elhelyezendő szobrok és egyéb emlékművek számára már balatoni pantheonnak is tervezze. Mert a dicső múlt adóját ekként róva s a jelent ekként szolgálva, jövőnk újabb ezer esztendejét tudjuk biztosítani.

DR. SEBESTYÉN GYULA ÖNÁLLÓ MUNKÁI.

1. *Egy ismeretlen Homér-fordítóról.* 1890. (Az Egyetemes Philologiai Közlöny XIV. kötetéből.)
2. *Adalékok a középkori énekmondók történetéhez.*
Doktori értekezés. — I. Imre király troubadour vendége. 1198. — II. Egy névszerint említett Árpádkori joculator. — III. Anjoukori nyomok a Nagymihályi Kaplyonok mulattatóiról. 1891.
3. *A székeleyek neve és eredete.* Néprajzi Füzetek IV. sz. 1897.
4. *A Halotti Beszéd, szerzője és kora.* 1898. (A Nyelvtudományi Közlemények XXVIII. kötetéből.)
5. *Ki volt Anonymus?* Az I. és II. köt. első fele. 1898.
6. *Az avar-székeley kapcsolat emlékei.* Néprajzi Füzetek VIII. sz. 1899.
7. *Regös-énekek.* Magyar népköltési gyűjtemény. Új folyam. IV. köt. Kiadja a Kisfaludy-Társaság. 1902.
8. *A regösök.* U. o. V. köt. 1902.
9. *Ursprung der Bustrophedonschrift.* Berlin, 1903.
(A Zeitschrift für Ethnologie etc. 1903. évi folyamából.)
10. *Telegdi János* Rudimentájának hamburgi és marosvásárhelyi kéziratáról. 1903. (A M. Könyvszemle. Új foly. XI. kötetéből.)
11. *A magyar honfoglalás mondái.* Milleniumi díjjal jutalmazott pályamű. Kiadta a Kisfaludy-Társaság. I.—II. kötet. 1904—1905.

12. *Dunántúli gyűjtés.* Magyar népköltési gyűjtemény. Új foly. VIII. köt. 1906.
13. *Rovás és rovásírás.* A Magyar Nemzeti Múzeum megbízásából végzett tanulmányok alapján írta -----, Néprajzi Könyvtár II. köt. A M. Néprajzi Társaság kiadása, 145 ábrával. 1908. (Az Ethnographia 1903.—1904. és 1906.—1907. évfolyamaiból.)
14. *Árpád emléke a hagyományban.* 1908. (Külön lenyomat az »Árpád és az Árpádok« című műből.)
15. *Kriza János: Vadrózsák.* Kritikai kiadás. Magyar népköltési gyűjtemény. Új foly. XI.—XII. köt. 1911.
16. *Tájékoztató a Folklore Fellows néphagyománykutató nemzetközi tudományos szövetség magyar osztályának* a M. Néprajzi Társasággal, a Kisfaludy-Társasággal, M. Nemzeti Múzeummal együtt megindított és a M. kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium megbízásából folytatott országos gyűjtéséhez, összeállította -----és dr. Bán Aladár. 1912—1914. és 1920. 1—15.000 példányban jelent meg és osztatott szét.
17. *Négy emlékirat a hazai néphagyomány gyűjtése tárgyában.* írta s a Vallás- és Közoktatásügyi m. kir. miniszterhez, a M. Nemzeti Múzeumhoz, a Kisfaludy-Társasághoz és a M. Néprajzi Társasághoz benyújtotta-----, 1914.
18. *Északi tanulmányút.*-----jelentése oroszországi, finnországi, svédországi, norvégiai, dániai és mecklenburgi tanulmányútjáról. (A M. Nemzeti Múzeum 1913. évi jelentése számára készült, kinyomatott, de ott meg nem jelent különnyomat.) 1914.
19. *A magyar rovásírás hiteles emlékei.* A Magyar Tudományos Akadémia archaeologiai bizottságának megbízásából. 18 műmelléklettel és 54 ábrával. 1915. Kiadta a M. Tud. Akadémia.
20. *Magyar Skanzen és Nemzeti Múzeum.* A m. kir. kormánynak, Budapest székesfővárosának és

- a Magyar Nemzeti Múzeumnak benyújtott emlékirat. I. rész. Első közlemény. (Az 1918/19. évi Ethnographia első három íve, melyet a vörös uralom a Hornyánszky-nyomdában megsemmisített. Pár példány megmenekült. A folytatás kéziratának, képmellékleteinek nyoma veszett.)
21. *Lóczy Lajos: La Hongrie* angol nyelven is megjelent irredenta könyvének több fejezetét írta. 1918—1919.
  22. *Szózat a művelt világ összes akadémiáihoz.* Magyar, német, angol, francia, olasz és eszperantó nyelven kiadta és szétküldötte a M. Tud. Akadémia. 1918.
  23. *A Ker. Nemzeti Párt és az Orsz. M. Közművelődési és Közgazdasági Egyesület Kiáltványa a magyar néphez.* 1919. (Névtelenül. Több képviselőjelölt szabadon kinyomatta és terjesztette.)
  24. *Az Egyesült Keresztény Nemzeti Pártok és az Országos Magyar Közművelődési és Közgazdasági Egyesület kiáltványa a magyar néphez.* 1919. Első ötezer. »Cenzúrárt: Gavrilescu«. (Az oláh megszállás cenzora.)
  25. *Az Egyesült Keresztény és Keresztény Pártok Kiáltványa a magyar nemzethez.* — Nagyvázsonyi kerület. Veszprém vm. 1920. Első tízezer. (Az előző számmal együtt névvel s az első névtelen szám kevéssé megváltoztatott szövegével.)
  26. *Balatoni Évkönyv.* 1921. A Balatoni Társaság számára dr. báró Wlassics Tibor és dr. Cholnoky Jenő segítségével szerkesztette.
  27. *Keszthelyi Országos Könyvtár és Dunántúli Központi Múzeum.* 1921. (Különnyomat a Balatoni Évkönyvből.)
  28. *Gesta Hungarorum. A magyar hősmondák öt könyve.* I. köt. őshiedelmek. — II. köt. Ménrót. — III. köt. Attila. (Kézirat.) — IV. köt. Árpád. (Kézirat.) — V. köt. Eines álma. — 1925.

29. *Die erste Buchdruckerei in Ungarn 14-73.* (Sonderabzug aus der Gutenberg-Festschrift.) Mainz 1925.
30. *Ethnographia.* A Magyar Néprajzi Társaság értesítője. 1898-tól 1910-ig dr. Munkácsi Bernáttal, 1918-ig önállóan szerkesztette 21 esztendeig.
31. *Magyar Népköltési Gyűjtemény.* Új folyam. A Kisfaludy-Társaság megbízásából szerkeszti.
32. *A Balatoni Társaság Könyvtára.* Tervezte és dr. József Ferenc kir. herceg őfensége és dr. Cholnoky Jenő közreműködésével megindította.
33. *Mosolygó balatoni emlékek.* A Balatoni Társaság Könyvtára, III. kötet. 1935.
34. *Mosolygó emlékek a nagyvilágból.* (Kézirat.)